

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ROMANISMY V TERMINOLOGII NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU
A JEJICH FRANCOUZSKÉ EKVIVALENTY

Vedoucí práce: JUDr. Mgr. Ivo Petřů, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Kateřina Hodková

Studijní obor: Francouzský jazyk

Ročník: druhý

2018

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Sezimovo Ústí 15. dubna 2018

.....
Bc. Kateřina Hodková

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji svému vedoucímu JUDr. Mgr. Ivu Petřů, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení při zpracování této diplomové práce.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá tématem romanismů v terminologii Nového občanského zákoníku a překladem vybraných termínů do francouzštiny s přihlédnutím k právním konceptům. Úvodní kapitoly se týkají právního jazyka a jeho překladu, překladatelských postupů, přejímání slov v češtině a romanismů. Následující kapitola popisuje prováděný výzkum a postup práce a analyzuje získané výsledky jak z hlediska nalezených romanismů, tak z hlediska určování vhodných francouzských ekvivalentů. Výstupem této diplomové práce je glosář obsahující vybrané termíny a jejich navržené francouzské překlady.

Klíčová slova: Nový občanský zákoník, právní jazyk, právní koncepty, přejímání slov, překlad, překladatelské postupy, romanismy, terminologie

ABSTRACT

This work is concerned with romanisms which appear in the terminology of Nový občanský zákoník (*Czech Civil Code*) and with translation of selected terms into French while special attention is paid to legal concepts. The first chapters deal with the themes of legal language and its translation, translation techniques, loanwords in the Czech language, and romanisms. The following chapter describes the research and the methodology, in addition to analyse of the received results from the perspective of found romanisms and from the perspective of searching appropriate French equivalents. The output of this thesis is a glossary which contains the selected terms and the proposed French translations.

Key words: legal concepts, legal language, loanwords, Nový občanský zákoník, romanisms, terminology, translation, translation techniques

OBSAH

1 Úvod.....	1
2 Právní jazyk a jeho překlad.....	3
2.1 Slovní zásoba právního jazyka.....	4
2.1.1 Termíny.....	6
2.2 Překlad právního jazyka a právních termínů.....	9
2.2.1 Ekvivalence.....	10
2.2.2 Právní předpisy Evropské unie	12
3 Překladatelské postupy.....	14
3.1 Postupy vnitrojazykového překladu.....	14
3.2 Typologické zařazení češtiny a francouzštiny.....	15
3.3 Postupy mezijazykového překladu.....	16
3.3.1 Transpozice.....	17
3.3.1.1 Koncentrace a diluce.....	19
3.3.1.2 Étoffement a dépouillement.....	20
3.3.2 Modulace.....	21
3.3.3 Substituce.....	21
3.3.4 Výpůjčka.....	22
3.3.4.1 Kalkování.....	23
4 Přejímání cizích slov v češtině.....	24
4.1 Třídění přejatých slov.....	25
4.2 Historie přejímání slov do češtiny.....	27
4.3 Důvody přejímání slov z cizích jazyků.....	31
4.4 Znaký přejatých slov.....	32
4.5 Adaptace přejatých slov.....	33
4.5.1 Ortoepie.....	35
4.5.2 Ortografie.....	36
4.5.3 Morfologie.....	39
4.5.4 Sémantika.....	41
4.5.5 Stylistika.....	42
4.6 Synonymní dvojice.....	42

4.7 Internacionalismy	44
5 Romanismy.....	46
5.1 Galicismy.....	48
5.2 Italinismy.....	49
5.3 Hispanismy.....	50
5.4 Lusinatismy.....	51
5.5 Rumunismy.....	51
6 Romanismy v terminologii Nového občanského zákoníku a jejich překlad do francouzštiny.....	52
6.1 Výchozí hypotézy.....	52
6.2 Metodologie.....	53
6.3 Lexikum Nového občanského zákoníku.....	54
6.4 Romanismy v Novém občanském zákoníku.....	56
6.5 Překlad romanismů do francouzštiny.....	64
6.5.1 Diplomatická mise.....	65
6.5.2 Dokumentární akreditiv.....	66
6.5.3 Finanční záruka.....	66
6.5.4 Invalidita.....	67
6.5.5 Investiční riziko.....	68
6.5.6 Inženýrská síť.....	69
6.5.7 Klamavá reklama a srovnávací reklama.....	69
6.5.8 Kontrolní komise.....	71
6.5.9 Kupónový arch.....	72
6.5.10 Kvitance.....	72
6.5.11 Zákonný režim, smluvený režim a režim založený rozhodnutím soudu.....	73
6.5.12 Rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou.....	74
6.5.13 Svěřenský fond.....	76
6.6 Analýza.....	77
6.6.1 Ekvivalence konceptů.....	78
6.6.2 Lexikální analýza z hlediska zachování romanismů ve	

francouzských překladech.....	80
6.7 Srovnání výchozích hypotéz s výsledky výzkumu.....	81
7 Závěr.....	82
8 Résumé.....	83
9 Seznam použitých tabulek a obrázků.....	85
10 Seznam použitých zkratk.....	86
11 Seznam použité literatury a dalších zdrojů.....	87
11.1 Odborná literatura.....	87
11.2 České právní předpisy.....	90
11.3 Francouzské právní předpisy.....	90
11.4 Evropské a mezinárodní právní předpisy.....	91
11.5 Internetové stránky.....	92

1 ÚVOD

Český jazyk podobně jako ostatní existující jazyky nebyl a není při svém vývoji izolovaný od okolního světa a v průběhu staletí přejal mnoho slov z cizích jazyků. Nemusí se přitom jednat jen o jazyky, které s češtinou pojí těsná geografická blízkost (například němčina), ale i o jazyky pocházející ze zcela jiných zeměpisných podmínek (například arabština či indiánské jazyky). Důvodů vypůjčování slov je několik, nejvýraznější z nich však představuje potřeba pojmenovat nové či neznámé skutečnosti. Jako typický příklad lze zmínit rozmach moderních technologií a s ním spojenou vlnu přejímek zejména z angličtiny. Na první pohled je tedy patrné, že přejímání slov z cizích jazyků stále pokračuje a jedná se o velmi aktuální téma.

V této diplomové práci se budu zabývat romanismy, neboli přejatými slovy z románských jazyků, které se nacházejí v terminologii českého Nového občanského zákoníku¹, a jejich následným překladem do francouzštiny. První kapitoly této práce věnuji tématům, která se zkoumanou problematikou souvisejí. Vycházet přitom budu z vědeckých prací českých i světových odborníků. Nejprve se zaměřím na právní jazyk jako takový a zejména na specifika jeho mezijazykového překladu. Otázce překladu a postupů použitých při překladu se bude věnovat následující kapitola. Poté prozkoumám přejímání cizích slov do češtiny, jeho historii, důvody, adaptaci českému úzu a zvláštnosti, kterými se přejímky v češtině vyznačují. Nakonec popíši přejímky z pěti románských jazyků (galicismy, italinismy, hispanismy, lusitanismy a rumunismy) z hlediska jejich výskytu v češtině.

Následně provedu samotný výzkum. Základem bude pečlivé prostudování kompletního Nového občanského zákoníku a určení etymologie všech v něm použitých slov pomocí etymologických slovníků. Poté se budu věnovat zkoumání konceptů, které tyto romanismy označují, a jejich překladu do francouzštiny. Výstupem této práce by měl být glosář obsahující romanismy a jejich překlady do francouzštiny.

Kromě glosáře by měla tato práce vést rovněž k ověření několika hypotéz. Předně je

1 Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

třeba ověřit, kolik romanismů Nový občanský zákoník skutečně obsahuje. Pracovat budu s celým NOZ. Vzhledem k tomu, že čeština je jazyk přejímání poměrně otevřený a že s některými z románsky mluvících zemí měly české země v minulých dobách relativně blízké vztahy, očekávám počet nalezených romanismů v rozmezí okolo 100 výrazů, přibližně v rozmezí 80-150 výrazů.

Další skutečností, kterou je třeba prozkoumat, je počet nalezených typů romanismů. Očekávám, že naleznu italinismy, galicismy a hispanismy. Za pravděpodobné považuji nalezení malého počtu lusitanismů. Nepředpokládám, že bych našla nějaké rumunismů. Myslím, že nejpočetnější skupinu nalezených romanismů budou tvořit italinismy, následované galicismy a hispanismy. Tato moje hypotéza vychází z celkového počtu zástupců jednotlivých druhů romanismů v češtině.

Dále bych chtěla také v rámci své práce zjistit, zda se přinejmenším některé právní koncepty budou v českém a ve francouzském právu zcela shodovat a budou tak dokonale ekvivalentní. Naopak bych rovněž chtěla zjistit, zda některé z českých právních konceptů jsou francouzskému právnímu řádu zcela neznámé a nemají tedy žádný ekvivalent. Za výchozí hypotézu v tomto ohledu bych označila domněnku, že většina zkoumaných konceptů bude částečně ekvivalentní, přičemž několik z nich by mohlo být ekvivalentní dokonale, zatímco s nulovou ekvivalencí se nesetkám.

Také bych ráda prozkoumala, v jakých slovních druzích romanismy objevím. Předpokládám, že naleznu substantiva, adjektiva, slovesa a příslovce. Ačkoli považuji za pravděpodobné, že přinejmenším některé z romanismů budou sloužit jako báze pro derivaci (například substantivum, adjektivum a sloveso odvozené od téhož základu), zajímá mě, jestli některé z romanismů najdu například jen v podobě přídavných jmen a podobně. V neposlední řadě bych ráda zjistila, jestli se romanismy budou v rámci Nového občanského zákoníku vyskytovat pouze jako jednoslovné výrazy nebo i jako slovní spojení o dvou a více slovech. Očekávám, že zastoupení jednoslovných a víceslovných výrazů bude obdobné, ačkoli více bude víceslovných výrazů.

2 PRÁVNÍ JAZYK A JEHO PŘEKLAD

Právní jazyk je jazykem, který se používá pro zachycení právních textů. Jeho realizací je právní projev. Vychází z obecného jazyka (G. Cornu, 2005: 17). Je jazykem spisovným a řadí se mezi odborné jazyky. Je třeba však zdůraznit, že na rozdíl od jiných odborných jazyků je právní jazyk určen široké veřejnosti, neboť každý občan daného státu je právem vázán. Právní jazyk se používá u psaných i mluvených projevů, jak píše G. Cornu (2005: 10, 16). Právní jazyk a jeho překlad lze využít nejen při tvorbě a aplikaci práva, ale znalosti tohoto oboru mohou posloužit i k překladu cizojazyčných právních norem či publikací (M. Tomášek, 2003: 11-12).

Právní text má tři základní vlastnosti, jak uvádí J. Radimský (2004: 1-2). Mají zpravidla normativní charakter (tedy něco příkazují, povolují, zakazují a podobně), v čase se mohou měnit podle toho, jak se mění legislativa daného státu, a platí pouze na území daného státu.

Funkce má právní jazyk podle M. Tomáška (2003: 16-17, 36-37) dvě a to funkci deskriptivní a funkci preskriptivní. Deskriptivní funkce vymezuje obsah právních norem a popisuje objektivní skutečnost, zatímco funkce preskriptivní je normativního charakteru a určuje pravidla chování subjektů v daném právním režimu. Tyto dvě funkce se přitom navzájem nevylučují.

M. Tomášek (2003: 37, 38) také rozděluje právní jazyk na dva sémantické stupně. První sémantický stupeň představuje popisovanou realitu, druhý sémantický stupeň se váže k používanému jazyku. V této souvislosti autor hovoří o právním metajazyku, který se uplatňuje při vymezování a definování právních skutečností. Oba sémantické stupně mohou být podle autora zastoupeny oběma funkcemi právního jazyka, ačkoli autor dříve (2003: 18) přiřazuje první sémantické stupeň k preskriptivní funkci a druhý sémantický stupeň k funkci deskriptivní.

Překlad právního jazyka se přitom vztahuje nejen na překlad mezi různými jazyky (překlad mezijazykový či intersémiotický), ale může se jednat i o překlad v rámci téhož

jazyka mezi jeho prvním a druhým sémantickým stupněm či naopak (překlad vnitrojazykový či intrasémiotický), jak uvádí M. Tomášek (2003: 18, 38-39). Vnitrojazykový překlad má přitom překladateli napomoci dobrat se správného a jasného významu právních termínů (M. Tomášek, 2003: 18-20). Kvalitně provedený vnitrojazykový překlad následně vede k usnadnění překladu mezijazykového. Vnitrojazykový překlad však není synonymem k výkladu neboli interpretaci práva, ačkoli se mu do určité míry blíží (M. Tomášek, 2003: 39, 56). Zatímco díky výkladu práva může být právní norma aplikována na konkrétní situaci, vnitrojazykový překlad se zabývá významem daného právního projevu, nikoli jeho aplikací, přičemž tento zjištěný význam následně využije při překladu mezijazykovém (M. Tomášek, 2003: 55). O metodách a postupech používaných při vnitrojazykovém a mezijazykovém překladu pojednává kapitola 3 Překladatelské postupy této diplomové práce.

2.1 Slovní zásoba právního jazyka

Právní jazyk vychází z obecného jazyka a je součástí jazyka spisovného (M. Tomášek, 2003: 13, 47). Při vytváření právních projevů se přitom uplatňují jak faktory objektivní (například relativně ustálené vyjadřování obvyklé v právních textech nebo terminologie), tak faktory subjektivní, vlastní autorům projevů (M. Tomášek, 2003: 26-27). M. Tomášek (2003: 28) přitom uvádí, že právní jazyk by se měl vyznačovat následujícími atributy: „významová přesnost, jednoznačnost, stručnost, srozumitelnost, ustálenost, ústrojnost, úkonnost, neexpresivnost.“

V souvislosti se slovní zásobou používanou v právních projevech hovoří M. Tomášek (2003: 43-46) o třech úrovních slovní zásoby. Nejprve uvádí slovní zásobu obecnou, kam patří slova označující skutečnosti, k jejichž poznání či chápání není nutné žádné zvláštní vzdělání, které M. Tomášek nazývá doplňkovou odbornou kompetencí. Další úroveň je úroveň specializované slovní zásoby, kam patří právní termíny, jejichž výskyt mimo odborný text je vzácností. Mezi obecnou a specializovanou úrovní lexika se nachází úroveň běžné slovní zásoby. Tu M. Tomášek charakterizuje jako slova, která mají svůj původ ve specializovaném lexiku, ale postupně přešla do běžného užívání. Tento proces autor nazývá lexikální banalizací. Příkladem může být slovo *soudce*. Autor

rovněž zdůrazňuje, že u některých výrazů je obtížné určit, zda spadají do lexika běžného, a prošla tedy procesem banalizace, nebo nadále do lexika specializovaného. Opačným procesem k procesu banalizace, kdy je okruh uživatelů daného slova rozšiřován, je proces individualizace. V tom případě dané slovo používá jen malá skupina osob. M. Tomášek (2003: 46) k tomu uvádí, že obvykle procházejí procesem individualizace slova argotická, hovorová či profesionalismy.

M. Tomášek (2003: 25, 29, 48-54) rozlišuje z hlediska slovní zásoby právní jazyk na právní termíny, slovní spojení a ustálené jazykové šablony, polovětné nebo větné konstrukce:

- Právní termíny jsou jednoslovné nebo víceslovné výrazy, které označují právní skutečnosti a jejich význam je přesně možné vymezit a definovat. Požadavky na právní termín jsou shodné s požadavky kladenými na právní jazyk jako na celek. Jako příklad lze uvést termíny *zákon* nebo *žaloba*.
- Slovní spojení představují ustálená a pevná spojení slovesa a podstatného jména, která však nejsou termíny. Slouží k popisu daného právního konceptu, nikoli k jeho pojmenování nebo vymezení. Příkladem může být slovní spojení *vynešt rozsudek* nebo *sdělit obvinění*. M. Tomášek (2003: 51) upozorňuje, že na vymezení slovních spojení jako samostatné kategorie právního lexika neexistuje mezi odborníky jednoznačný názor. Jako argument pro jeho vymezení však udává skutečnost, že některá slova naznačují či předpokládají použití konkrétního slovesa či podstatného jména. Autor tento fakt nazývá implikací.
- Jazykové šablony mají podobu polovětných vazeb až celých vět. Jejich používání patří k úzu daného právního jazyka a dotvářejí styl právních projevů. Jejich poměrně vysoká frekvence, konvenčnost a ustálenost vedly k jejich vydělení jako zvláštní kategorie právního lexika, kde představují určité projevy automatizace tohoto odborného jazyka. Jako příklad lze uvést konstrukci *tento zákon vstupuje v účinnost dnem vyhlášení...*

M. Tomášek (2003: 20) a G. Cornu (2005: 16, 33) k tomu dodávají, že pro právní projevy je kromě termínů důležitá i výstavba textu a volba stylu. Překladatel tudíž musí

pracovat při mezijazykovém překladu s jazykem takovým způsobem, který odpovídá úzu daného jazyka (což platí nejen v právním překladu). Výběr stylu pro vytvoření daného právního projevu pak závisí na více faktorech, jak uvádí M. Tomášek (2003: 29-37), například na typu textu, pro koho je určen, o čem pojednává nebo na jeho funkci. Pro analýzu právních projevů je tedy důležitá spolupráce lingvistů a znalců práva, jak píše G. Cornu (2005: 7).

2.1.1 Termíny

Jak již bylo zmíněno výše, nedílnou součástí právního jazyka jsou termíny, které označují právní skutečnosti a mají svůj specifický a přesně definovaný význam (M. Tomášek, 2003: 49). Podobně jako mnoho slov náležících do obecného jazyka jsou i právní termíny zpravidla arbitrární, jinými slovy jejich forma, ať už grafická nebo výslovnostní, nemá žádný přímý vztah se skutečností, kterou označují (M. Tomášek, 2003: 24). J. Radimský (2004: 1) uvádí, že zdrojem právních termínů jsou právní předpisy dané země. Existují nicméně slova, která mají kromě právního významu i další význam, například v obecném rovině jazyka (viz níže). Může tedy být obtížné určit, v jakém užití daného výrazu se jedná o termíny a v jakém užití nikoli. M. Tomášek (2003: 47) k tomu podotýká, že hranice mezi obecným lexikem a odborným právním lexikem není příliš jasná a obě skupiny se navzájem do určité míry překrývají.

Obdobně G. Cornu (2005: 13-14, 62-87) rozlišuje dvě skupiny právních termínů ve francouzštině. První skupinu tvoří na takové, se kterými se lze setkat pouze v právních významech a nemají jiný než právní význam (*termes d'appartenance juridique exclusive*). Jako příklady uvádí termíny *greffier* (č. *vedoucí soudní kanceláře*), *créancier* (č. *věřitel*), *cautionnement* (č. *ručení*) nebo *olographe* (č. *ručně napsaný*). Kromě několika výjimek se jedná o termíny, jejichž původ sahá hluboko do minulosti. Zatímco některé z těchto termínů nejsou již příliš užívané ani mezi právníky, jiné jsou běžné.

Druhou skupinu tvoří takové termíny, s nimiž se lze setkat i mimo odborné projevy a které mají kromě právního významu i další význam (*termes de double appartenance*).

Tato skupina termínů je přitom značně početnější. Tuto skupinu pak autor dále dělí (2005: 69-87) na slova, které původně pochází z právního prostředí (*terme d'appartenance juridique principale*) a jejich neprávní význam byl odvozený až druhotně (například *droit* nebo *juge*), a na termíny, které se do právního prostředí dostaly z běžného jazyka a jejich právní termín byl odvozený až později. Právní význam slova přitom může být zcela jiný (například *minute* – významy *minuta* a *prvopis*), odvozený či přenesený (například *assiette* – významy *talíř* a *základ daně*) nebo totožný (například *constater* ve významu *konstatovat*).

M. Tomášek (2003: 15-16) také v této souvislosti upozorňuje, že se právní jazyk jakožto jazyk odborný odlišuje od jiných odborných jazyků vysokou mírou víceznačnosti své terminologie. S tím souvisí i nutnost právní jazyk správně interpretovat. G. Cornu (2005: 69) rozlišuje polysémii na vnitřní (*polysémie interne*), kdy jedno slovo má vícero právních významů, a vnější (*polysémie externe*), kdy má jedno slovo jeden právní a alespoň jeden neprávní význam.

Stejně jako prochází proměnami slovní zásoba obecného jazyka, i právní lexikum se vyvíjí. Jak uvádí M. Tomášek (2003: 49), zatímco některé termíny přetrvávají po staletí, jiné postupně mizejí, obzvláště zanikne-li koncept, který označovaly. G. Cornu říká (2005: 19-20), že právní systémy a s nimi související právní jazyk vycházejí z tradice a z minulosti. To vysvětluje tu skutečnost, že právní projevy mohou obsahovat archaické výrazy, které se jinak v současném běžném jazyce nevyskytují. Jako příklad uvádí termíny *le sieur* (č. *pán* či *pan* ve smyslu zdvořilostního titulu pro muže). Vytvářejí se naopak i nové termíny, tedy neologismy. Podle M. Tomáška (2003: 13-14) může k vytvoření nového termínu pro právní skutečnost, která nemá v českém právním řádu obdoby, napomoci znalost a poznání originálního prostředí. Vytvořené terminologické neologismy pak podle něj odrážejí specifika nejen kulturní, ale i specifika lingvistická vlastní dané zemi. Pro překladatele právních textů je pak důležitá nejen jazyková vybavenost, ale rovněž orientace v daném právním řádu (M. Tomášek, 2003: 42-43). Právě znalost konkrétního právního prostředí přitom výraznou měrou přispívá ke srozumitelnosti přeloženého textu.

Podle M. Tomáška (2003: 113) je většina právních termínů dvouslovná či víceslovná, zatímco s právními termíny jednoslovnými se lze setkat spíše výjimečně. Jednoslovné termíny jsou podle tohoto autora zpravidla nejstaršími pojmy (například *právo*) a často slouží jako báze pro další slovtvorné postupy. V právním jazyce se podle M. Tomáška (2003: 113-115) uplatňují zejména čtyři slovtvorné postupy. Prvním z nich je kompozice neboli skládání slov, o níž hovoří rovněž G. Cornu (2005: 168). Ze dvou či více plnovýznamových slov vznikne nový termín, který označuje novou entitu. Takto vzniklý termín přitom může být jednoslovný (například *zákonodárství*) nebo víceslovný (například *zástavní právo*). Další slovtvorným postupem je derivace neboli odvozování (M. Tomášek, 2003: 115, G. Cornu, 2005: 154-168). Ten spočívá ve vytváření nových slov z báze pomocí přípon a předpon. Například z báze *právo* derivací vznikly další slova jako *právník*, *právní*, *svéprávnost* a další. M. Tomášek (2003: 115) přitom rozlišuje derivaci progresivní (připojování přípon a předpon) a derivaci regresivní (odpojování přípon a předpon). Třetím slovtvorným postupem je konverze neboli nepravá derivace, která spočívá ve změně slovního druhu daného slova. Jako příklad uvádí M. Tomášek termín *obžalovaný*, který byl původně přídavným jménem, ale postupně se změnil na jméno podstatné. Obdobně ve francouzštině se konverze nejčastěji týká změny slovního druhu z adjektiva nebo participia na substantivum (G. Cornu, 2005: 155). Posledním slovtvorným postupem, který autor zmiňuje, je abreviace nebo zkracování. Může se jednat o zkratky tvořené počátečními písmeny (např. *UNESCO* = *The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) nebo o zkratku vytvořenou z počátečních slabik (např. *Coreper* = *Comité des représentants permanents*).

J. Radimský (2008: 2) uvádí, že ve francouzské právní terminologii se lze setkat s jednoslovnými termíny i s kompozity, která jsou složená ze dvou či tří prvků. Rozsáhlejší kompozita jsou už spíše vzácností a rovněž jednoslovné termíny nejsou početné. Kompozita zpravidla odpovídají struktuře substantivum-adjektivum (N-A nebo *juxtaposition d'un substantif et d'un adjectif* (G. Cornu), např. *force majeure*, č. *vyšší moc*) nebo substantivum-předložka-substantivum (N-prép-N nebo *composition binaire à cheville* (G. Cornu), např. *cession de créance*, č. *postoupení pohledávky*) a představují nejpočetnější část francouzské právní terminologie. G. Cornu (2005: 169-170) zmiňuje

navíc kompozita typu substantivum-substantivum (*apposition d'un substantif à un autre*), jejichž příkladem může být termín *crédit-bail* (č. *leasing*). G. Cornu (2005: 169) také říká, že více než polovina právních termínů ve francouzštině zachycených ve *Vocabulaire juridique*² jsou právě kompozita.

2.2 Překlad právního jazyka a právních termínů

Je třeba si uvědomit, jak upozorňuje M. Tomášek (2003: 95), že překlad právního jazyka má oproti překladu jiných odborných jazyků svá specifika. Překladatel by měl znát cizí jazyk, s nímž pracuje, nejen na úrovni syntaxe či gramatiky. Zvláštní pozornost by měl věnovat lexiku, které je vlastní právnímu jazyku, jak uvádí J. Radimský (2004: 1). S tímto autorem souhlasí i M. Tomášek (2003: 15), který navíc upozorňuje, že právní jazyk podléhá určitému stylu, který je klíčový pro právní jazyk jako celek i pro jednotlivé projevy právního jazyka. Překladatel by navíc měl mít přehled o aktuálním vývoji v oblasti práva, neboť některé termíny označující některé koncepty se v průběhu let mohou měnit, jak zmiňuje J. Radimský (2004: 3).

Tím nejvýraznějším specifikem právního jazyka je skutečnost, že jednotlivé právní systémy se navzájem liší a to zpravidla včetně konceptů (J. Radimský, 2008: 3). Možnou odlišnost právních konceptů je třeba si uvědomit a pro jistotu je vhodné tyto koncepty podrobit detailní analýze i v případě, že k danému výrazu se váže při převodu do jiného jazyka ustálený překlad. Jako příklad lze uvést termín *akciová společnost* jako jeden z typů obchodní korporace zakotvený v zákoně o obchodní korporacích č. 90/2012 Sb. Francouzský termín *société anonyme*, který označuje typ obchodní korporace platný ve Francii, se do češtiny obvykle překládá právě jako *akciová společnost*. Při bližším zkoumání konceptů *akciová společnost* a *société anonyme* však vyplývá na povrch, že koncepty nejsou zcela totožné. Překladatel právních projevů by se měl proto orientovat nejen ve výchozím a cílovém jazyku, ale i v daných právních systémech. Právní jazyk se oproti jiným odborným jazykům (např. z oblasti přírodních věd) vyznačuje také svou větší dynamičností a proměnlivostí (M. Tomášek, 2003: 95).

2 G. Cornu odkazuje k vydání z roku 2000, při zpracování této diplomové práce se vycházelo z vydání z roku 2008.

M. Tomášek (2003: 97) také uvádí několik zásad, které je vhodné při mezijazykovém překladu právních projevů dodržovat. Předně nelze termíny překládat doslovně. Vhodnějším řešením je provést vnitrojazykový překlad a na jeho základě najít v cílovém jazyce takový termín, který více či méně odpovídá svým konceptem. Pokud je tento koncept nový nebo nemá v daném právním systému obdoby, pak překladatel může přistoupit k vytvoření nového termínu. Je přitom nutné respektovat úzus cílového jazyka a požadavky kladené na termíny jako jsou stručnost nebo jednoznačnost (viz výše podkapitola 2.1 Slovní zásoba právního jazyka).

2.2.1 Ekvivalence

Z výše uvedeného vyplývá, že překladatel se při překladu právních projevů potýká především se dvěma obtížemi. Zaprvé je to porovnávání konceptů termínů ve výchozím a cílovém jazyce a zadruhé potřeba vypořádat se s koncepty, které nemají v cílovém jazyce ekvivalent. Problém ekvivalence se přitom netýká pouze právního či odborného jazyka, ale jazyka jako celku, jak upozorňuje R. Jakobson (1959: 2).

Při zkoumání právních konceptů vyplývá, jak píše M. Tomášek (2003: 98), že více či méně odpovídající termíny lze najít zejména u právních institutů, které mají takřka univerzální platnost. Tento autor uvádí jako příklady koncepty manželství, vlastnictví nebo práva samotného. Přesto by si překladatel měl ověřit, nakolik si koncepty ve výchozím a cílovém jazyce odpovídají, neboť dokonalá ekvivalence je v právním prostředí poměrně vzácná.

Dalším možným případem, který je způsoben odlišností jednotlivých národních právních systémů, je taková situace, kdy v cílovém jazyce odpovídající ekvivalent daného termínu není. Může se jednat o částečnou ekvivalenci nebo nulovou ekvivalenci, jak uvádí M. Tomášek (2003: 121). Částečná ekvivalence představuje případ, kdy se koncepty ve dvou právních systémech do určité míry překrývají, ale nejsou totožné. M. Tomášek na tomto místě zdůrazňuje, že neexistuje žádné univerzální pravidlo, podle kterého by překladatel měl postupovat. Může se uchýlit k substituci, která však povede k významovému zkreslení, nebo se může pokusit modulovat (o těchto překladatelských

postupech blíže pojednává podkapitola 3 Překladatelské postupy této diplomové práce). Záleží tedy na uvážení překladatele, jaké řešení v daném konkrétním případě zvolí.

Pokud se jedná o nulovou ekvivalenci, v cílovém jazyce daný koncept neexistuje. M. Tomášek (2003: 98-99) doporučuje v takových případech překládat nikoli doslovně, ale spíše podle označované skutečnosti. Překladatel se také může uchýlit k opisu nebo podrobnějšímu vysvětlení konceptu (M. Tomášek, 2003: 121). J. Radimský (2004: 7) také jako možné řešení, které ovšem nelze uplatnit vždy, zmiňuje prozkoumání lokálních právních předpisů, které již nejsou platné. Je možné, že v minulosti zkoumané koncepty v lokálním právu existovaly, i když v současnosti tomu tak již není. Pokud překladatel takto nalezne zkoumaný koncept a jemu odpovídající termín, může jej při překladu použít. Jako příklad autor uvádí překlad francouzského *délai de viduité* jako *vdovský rok*. Překladatel také může přistoupit k vytvoření neologismu nebo kalku. V každém případě je třeba vyvarovat se toho, aby nově vytvořený termín byl totožný s nějakým již existujícím.

J. Radimský (2004: 4-6) uvádí ještě další dva zvláštní případy, které s ekvivalencí termínů souvisí. Prvním z nich je taková situace, kdy jednomu termínu ve výchozím jazyce odpovídá vícero termínů v jazyce cílovém. Příkladem mohou být francouzské termíny *tribunal* a *cour*, které odpovídají českému *soud*. Rozdíl mezi francouzskými termíny je ten, že *tribunal* označuje prvoinstanční soud, zatímco *cour* soud odvolací. Překladatel by se s těmito významovými nuancemi měl seznámit a při překladu vycházet zejména z kontextu.

Druhým zvláštním případem je taková situace, kdy několik termínům ve výchozím jazyce odpovídá několik termínů v cílovém jazyce. J. Radimský (2004: 5) uvádí jako příklad francouzské termíny *accord*, *pacte*, *traité*, *contrat* a *convention* a české termíny *pakt*, *smlouva*, *úmluva*, *konvence*, *dohoda*. V tomto případě by se měl překladatel spíše držet ustálených překladů, neboť *contrat* a *traité* se obvykle překládají do češtiny jako *smlouva*, *accord* jako *dohoda* a podobně.

M. Tomášek (2003: 70) se vyjadřuje rovněž k synonymii termínů v rámci jednoho

jazyka, tedy k situaci, kdy k jednomu konceptu náleží více možných způsobů jeho pojmenování. Autor považuje synonymii u (právních) termínů za nežádoucí jev, který je do jisté míry v rozporu s požadavky kladenými na termíny jako takové. Zmiňuje však, že se lze setkat se synonymií stylistickou, kdy je jedno z pojmenování terminologické a spisovné, zatímco druhé buď náleží do obecného jazyka nebo do argotické slovní zásoby. G. Cornu (2005: 173-177) se rovněž zabývá problematikou synonymie právních termínů a dochází k závěru, že s dokonalou synonymií se lze setkat jen velice vzácně. Příkladem může být dvojice *oral* – *verbal* (č. *ústní*), která je dokonale ekvivalentní a jeden z výrazů je zaměnitelný za druhý bez sebemenší změny významu. Častěji se jedná o synonymii zdánlivou (*synonymie fausse*), kdy si dva termíny jsou významově blízké, ale nikoli ekvivalentní. Rozdíly mezi nimi mohou být dány stylem (např. jeden z termínů je expresivní) či rozsahem (např. jeden z termínů je významově užší než druhý). Příkladem může být dvojice *contrat* (č. *smlouva*) – *convention* (č. *úmluva*).³ G. Cornu (2005: 175) k této dvojici podotýká, že ačkoli je často považována za synonymní, ve skutečnosti *contrat* je druhem *convention* a je tedy významově užší než druhý termín z této dvojice. Falešná synonymie je v oblasti právního jazyka a právních termínů častější než synonymie dokonalá.

M. Tomášek (2003: 70) hovoří také o synonymii kontextuální, kdy synonyma nejsou stylistické povahy a jejich významové nuance je obtížné postihnout. Jako příklad uvádí francouzské ekvivalenty českého výrazu *manžel* a to *conjoint*, *époux* a *mari*. Při jejich překladu je pak nutné přihlížet ke kontextu a provést důkladný vnitrojazykový překlad.

2.2.2 Právní předpisy Evropské unie

Právě překlad právních předpisů do češtiny (či případně do dalších evropských jazyků) nabyl na významu po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 (M. Tomášek, 2003: 11-12). Podle článku 55, odstavce 1 Smlouvy o Evropské unii si jsou jednotlivé překlady téhož předpisu rovny a podle článku 3 Nařízení č. 1 o užívání jazyků v Evropském hospodářském společenství se právní předpisy vztahující se na členské země vyhotovují v úředních jazycích daných zemí. Je třeba však brát zřetel

³ Srovnejte s poznatky J. Radimského (2004: 5-6).

nejen na rozdíly, které existují nejen mezi jednotlivými úředními jazyky členů Evropské unie, ale zároveň i na rozdíly, zvyklosti, specifika a terminologii týkající se právních systémů členských zemí. Překlady evropských právních předpisů jsou v oblasti překladu právních textů jedinečné tím, že koncepty jsou ve všech jazykových verzích dokonale ekvivalentní. (J. Radimský, 2008: 3). Problematika překladů právních předpisů Evropské unie však nebude v této diplomové práci podrobněji rozebrána.

3 PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY

Překladatelské postupy představují souhrn metod a procesů, které se používají při překladu textu. Pojem „překlad“ se obvykle váže k převodu textu z jednoho jazyka do druhého. Nemusí tomu tak však být výlučně. Již R. Jakobson (1959: 2) rozlišuje překlad vnitrojazykový (*intralingual*), mezijazykový (*interlingual*) a intersémiotický (*intersemiotic*). Vnitrojazykový překlad se zabývá zkoumáním textu v daném jazyce a zjištění jeho smyslu. Mezijazykový překlad spočívá v převedení textu do jiného jazyka. Intersémiotický překlad pak představuje převod verbálních znaků na neverbální a naopak. K tomuto rozdělení se přiklání i M. Tomášek (2003: 18, 20, 55), který rozlišuje překlad na vnitrojazykový a mezijazykový. Vnitrojazykový a mezijazykový překlad spolu přitom úzce souvisejí. Kvalitní vnitrojazykový překlad vede k snazšímu a kvalitnějšímu překladu mezijazykovému.

3.1 Postupy vnitrojazykového překladu

M. Tomášek (2003: 57-94) uvádí pět postupů či metod vnitrojazykového (intrasémiotického) překladu, díky nimž lze dosáhnout požadovaného rozklíčování smyslu zkoumaného výrazu, přičemž důraz dává na zjištění významu právních projevů. Jedná se o metody sémantickou, logickou, systémovou, historickou a geografickou. Upozorňuje přitom, že jednotlivé metody se navzájem nevylučují a jejich kombinace je naopak žádoucí.

M. Tomášek (2003: 58) navrhuje začít vnitrojazykový překlad metodou sémantickou, díky níž je možná zjistit obsah jednotlivých částí právního projevu a která zkoumá vztahu mezi označovaným a označujícím (podle Saussura *signifié* a *signifiant*, M. Tomášek užívá termíny designát a designátor). Následují metoda logická, která se zabývá určením a poznáním logické struktury daného právního projevu. Ta zahrnuje například zkoumání použitých spojek nebo stupně normativity, tedy jakým způsobem může být něco přikázáno, dovoleno či zakázáno. Systémová metoda pak pracuje se zasazením daného projevu do systému. Historická metoda se zabývá tím, že někdy se mohou některé termíny přestat používat, pokud zaniknou jimi označované koncepty. Ty

však mohou přetrvávat v právních rádech jiných zemí a pro mezijazykový překlad je možné využít právě těchto archaických výrazů. Stejně tak historická metoda zkoumá nově či v nedávné době vytvořené termíny. Poslední metodou je pak metoda geografická, která zkoumá právní projev z hlediska náležitosti k danému státu. Ačkoli existují takové případy, kdy k jednomu státu náleží jediný jazyk, který se navíc v jiném státu nepoužívá (například Česká republika), lze se setkat i s tím, že právní řád jednoho státu je popsán ve více jazycích (například v Kanadě jsou anglická a francouzská verze právního řádu ekvivalentní, jak píše G. Cornu (2005: 6-7), jako další příklady lze uvést Belgii či Švýcarsko) nebo naopak jeden jazyk popisuje právní řád více zemí (například francouzština se používá ve Francii, Kanadě, Belgii a dalších zemích). Zvláště v posledním jmenovaném případě je nutné si uvědomit, o který konkrétní stát se v jakém případě jedná, protože navzdory jednomu jazyku se terminologie může v jednotlivých státech lišit.

3.2 Typologické zařazení češtiny a francouzštiny

Čeština i francouzština jsou jazyky indoevropské. Zatímco čeština se řadí mezi jazyky slovanské, francouzština mezi jazyky románské. Typologickému rozdělení jazyků se věnoval mimo jiné V. Skalička (1951), který uvádí, že typologie vychází z gramatiky jednotlivých jazyků. Autor přitom zařazuje češtinu mezi flexivní jazyky a francouzštinu mezi isolační. Zmiňuje rovněž, že jazyky jsou jen málokdy typologicky čisté, přičemž mezi tyto výjimky nepatří ani čeština (1951: 509-534), ani francouzština (1951: 480). S těmito postřehy souhlasí i J. Černý (1998: 61-62), který však určuje češtinu jako jazyk syntetický, přičemž pak češtinu i francouzštinu souhrnně jako jazyky flexivní. Při bližším prozkoumání je však patrné, že definice syntetického jazyka u J. Černého a flexivního jazyka u V. Skaličky jsou obdobné.

Syntetické jazyky se vyznačují používáním deklinace a konjugace, tedy skloňováním a časováním, s jejichž pomocí vyjadřují syntaktické vztahy mezi větnými členy. Díky této skutečnosti je jejich slovosled zpravidla relativně volný. Tímto atributem se vyznačuje i čeština, je však třeba zmínit, že volnost slovosledu v češtině není absolutní. Jako příklad lze uvést fakt, že předložka v českém jazyce musí nutně předcházet

větnému členu, na němž je závislá. Mezi další syntetické jazyky patří kupříkladu latina, ruština či slovenština.

V kontrastu s jazyky syntetickými se v jazycích izolačních vyjadřují syntaktické vztahy mezi větnými členy jinými způsoby nežli deklinací, například slovosledem či pomocí předložek. Z toho logicky vyplývá skutečnost, že izolační jazyky mají poměrně pevný slovosled. Nicméně je třeba uvědomit si, že stejně tak jako čeština nemá zcela volný slovosled, ani francouzština není čistým izolačním typem. Jako příklad lingvistických úkazů ve francouzštině vymykajících se definici izolačního typu lze uvést časování sloves nebo pozůstatky deklinace u zájmen, například *il* (podmět) – *le* (předmět přímý) – *lui* (předmět nepřímý). Mezi další izolační jazyky patří například angličtina nebo němčina.

Z uvedeného vyplývá, že čeština a francouzština jsou typologicky odlišné jazyky, které mají svá specifika. Proto je důležité mít rozdílnosti těchto dvou jazyků na paměti při mezijazykovém překladu.

3.3 Postupy mezijazykového překladu

Při mezijazykovém překladu se hovoří o výchozím a cílovém jazyce. Výchozí jazyk je ten, z něhož pochází originál textu, cílový jazyk je jazyk, do něhož je text převáděn. R. Jakobson (1959: 2) k tomuto tématu uvádí, že výsledkem mezijazykového překladu by měly být dva znaky či dva texty, které jsou ve svém významu ekvivalentní, ačkoli každý z nich používá jiný systém znaků. Obdobně J. P. Vinay a J. Darbelnet uvádějí (1977: 37), že překladatel by se měl při překladu zaměřit na významy slov a nikoli jen překládat slova samotná.

Někdy je možné překládat při mezijazykovém překladu doslovně, jak uvádějí J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 48-50). Zpravidla se jedná o překlad mezi příbuznými jazyky (typologicky příbuzné či patřící do stejné jazykové rodiny) či mezi podobnými kulturami. Ačkoli někdy je doslovný překlad možný, aniž by došlo k porušení zvyklostí cílového jazyka či ke změně významu překládaného textu (např. česká věta *Kdo je*

doma? a její doslovný francouzský překlad *Qui est à la maison ?*), nemusí být možné obdobně přeložit jakýkoli text mezi danými jazyky (J. P. Vinay, J. Darbelnet, 1977: 49).

Při překladu je tedy třeba respektovat odlišnosti jednotlivých jazyků. Není tedy možné překládat mechanicky z jednoho jazyka do druhého. Výsledek by v takovém případě byl přinejmenším kostrbatý, přinejhorším nesrozumitelný. I navzdory rozdílům mezi výchozím a cílovým jazykem však existuje potřeba texty z a do daných jazyků překládat. Pokud se tedy překladatel nemůže uchýlit k doslovnému překladu, mohou mu k převedení textu do cílového jazyka kromě jeho znalostí pomoci překladatelské postupy, kterým se věnují například J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 46-55).

A. Tionová podotýká (1992: 313) k problematice překladatelských postupů, že jen velice vzácně se lze při překladu setkat s jediným z nich. Překladatel musí pro zachování zvyklostí daného jazyka jednotlivé překladatelské postupy kombinovat a používat je simultánně. Příčinou přitom nemusí být jen struktury, které není možné do cílového jazyka doslova převést při zachování významu či srozumitelnosti textu, ale případně také stylistické důvody.

Je třeba si však uvědomit, že různí autoři mohou preferovat jiné kombinace překladatelských postupů či jiné názvy konkrétních postupů. V následující části této diplomové práce jsou popsány vybrané překladatelské postupy.

3.3.1 *Transpozice*

Překladatelský postup transpozice popisuje takovou situaci, kdy se tentýž významový obsah vyjádří v cílovém (*langue d'arrivée*) a ve výchozím jazyce (*langue de départ*) za pomoci různých prostředků. J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 50) k transpozici uvádějí, že v některých případech může být povinná, zatímco jindy je jen fakultativní.

Takovéto odlišnosti mohou spočívat v použití jiného slovního druhu. Tento typ transpozice nazývají M. Tomášek (2003: 110) i A. Tionová (1992: 284) transpozicí slovního druhu či slovnědruhovou. Použití jiného slovního druhu v cílovém nežli ve

výchozím jazyce je přitom dáno především povahou a územ jazyka, nikoli subjektivní preferencí překladatele. Jako příklad lze uvést české sousloví *příjmací pohovor* a jeho francouzský ekvivalent *entretien d'embauche*. Zatímco čeština používá adjektivum *příjmací*, ve francouzštině je třeba uchýlit se k předložce *de* a substantivu *embauche*. Pro zobecnění lze říci, že čeština je více schopná tvořit přídavná jména a příslovce a více používá slovesa, naopak francouzština má spíše substantivní charakter (A. Tionová, 1992: 285, 290). Z toho také vyplývá použití daných slovních druhů ve výše uvedeném příkladu. Při převodu z francouzštiny do češtiny by sice bylo možné výraz *entretien d'embauche* předložit jako *pohovor (o) přijetí*, ale na první pohled je patrné, že tento překlad je jednak poněkud kostrbatý a jednak neodpovídá úzu. A. Tionová (1992: 284) dále rozlišuje transpozici slovního druhu na jednoduchou, kdy se při převodu mění slovní druh jediného členu překládaného textu, a několikanásobnou, kdy se potřeba změnit slovní druh projeví u více členů. Je zřejmé, že jednoduchá transpozice se bude omezovat zejména na překlad izolovaných slovních spojení, zatímco překlad delšího souvislého textu bude vyžadovat transpozici několikanásobnou. Podle M. Tomáška (2003: 110) je slovnědruhovú transpozice vhodná pro překlady terminologických i neterminologických částí právních projevů.

Dále lze hovořit o transpozici syntaktické, jak ji nazývá A. Tionová (1992: 285), či větňčlenské podle M. Tomáška (2003: 111). Při tomto druhu transpozice větň členy mění svou funkci. Můž se jednat například o úpravu větý původně aktivní (se slovesem v činném rodě) na větý pasivní (se slovesem v trpném rodě) či naopak. Jako příklad lze uvést větý *Ce livre a été écrit par Victor Hugo*. Do češtiny se nabízejí dva možné překlady: *Tato kniha byla napsána Victorem Hugem*. (při zachování trpného rodu) nebo *Tuto knihu napsal Victor Hugo*. (přeměna v rod činný). Nemění se přitom jen rod slovesa, ale rovněž syntaktické funkce obou členů. Při zachování pasivní konstrukce je *kniha* podmětem a *Victor Hugo* předmětem v 7. pádě, zatímco při přeměně na větý aktivní je podmětem *Victor Hugo* a *kniha* se stává podmětem ve 4. pádě. V tomto případě se jako vhodnější a přirozenější jeví syntaktická transpozice a převod do činného rodu, je třeba však brát v potaz také kontext. Není možné říct, že při převodu z francouzštiny do češtiny je jediným správným řešením aktivní konstrukce a naopak. Záleží na subjektivním uvážení překladatele, ke které variantě se přikloní, s čímž

souhlasí i M. Tomášek (2003: 112).

A. Tionová jako jiný příklad manifestace syntaktické transpozice uvádí přeměnu větného členu na vedlejší větu a naopak. Uvést lze příklad větu *Je veux le faire avant son arrivée*. I zde se nabízejí dva překlady: *Chci to udělat před jeho / jejím příchodem*. a *Chci to udělat, než přijde*. První varianta se více blíží původnímu textu, ale druhá možnost, kdy se větný člen *son arrivée* změnil ve vedlejší větu časovou, se jeví jako přirozenější. Ani v tomto případě však nelze jednoznačně říct, že by převod do češtiny striktně vyžadoval přeměnu některých větných členů na vedlejší věty a naopak. Navíc je potřeba brát v potaz i kontext.

M. Tomášek (2003: 110) k tomuto překladatelskému postupu transpozice jako celku podotýká, že u překladu právních textů se využívá především k lepšímu vystižení jejich obsahů.

3.3.1.1 Koncentrace a diluce

Druhem transpozice jsou překladatelské postupy koncentrace (J. P. Vinay, J. Darbelnet, 1977: 183; A. Tionová, 1992: 296) čili transpozice zhušťující (M. Tomášek, 2003: 109-110) a diluce (J. P. Vinay, J. Darbelnet; A. Tionová) čili transpozice zředňující (M. Tomášek). M. Tomášek přitom upozorňuje, že tento druh transpozice se nevyklučuje s transpozicí syntaktickou či slovnědruhovou (viz výše podkapitola 3.3.1 Transpozice).

Koncentrací se označuje postup, při jehož použití je víceslovný pojem ve výchozím jazyce přeložen do cílového jazyka pomocí menšího počtu slov. Příkladem koncentrace může být například francouzské sloveso *chiffre d'affaire*, které do češtiny přeložíme jako jednoslovné *obrat*.

Naopak dilucí (z francouzského *diluer*; *rozředit*) se rozumí postup, při němž se výraz přeloží pomocí více slov, než kolik jich bylo použito ve výchozím jazyce. Například *capital* bychom v určitém kontextu do češtiny přeložili jako legální termín *základní kapitál*.

A. Tionová (1992: 297) rozlišuje diluci a koncentraci strukturální a lexikální. Strukturální jsou takové, které vycházejí přímo ze struktury jazyků a jejich odlišností. Lexikální koncentrace vzniká například ve chvíli, kdy překladatel pro větší srozumitelnost nějaký koncept opisuje nebo přidává pro větší přesnost další slova. Lexikální diluce by pak představovala odebrání takovýchto slov. A. Tionová (1992: 296) však poznamenává, že za projev koncentrace či diluce se nepovažuje přidání nebo naopak odebrání například členů nebo různých gramatických fenoménů, které vyplývají z gramatiky daného jazyka. Jako příklad lze uvést francouzský zápor *ne [sloveso] pas* a českou předponu *ne-* nebo francouzský superlativ *le plus beau* a jeho českou obdobu *nejkrásnější*.

Na rozdíl od syntaktické transpozice, u níž provedení transpozice do určité míry závisí i na subjektivním názoru překladatele a u níž neexistuje jediné správné řešení, koncentrace a diluce vycházejí stejně jako transpozice slovnědruhová přímo z požadavků jazyka a neposkytují mnoho prostoru pro subjektivní zásahy překladatele. Výjimkou jsou případy, kdy má překladatel na výběr mezi více synonymními překlady. Pak by měl volit nejvhodnější variantu podle kontextu, jak říká A. Tionová (1992: 267). Tato autorka (1992: 296) také podotýká, že čeština má jako syntetický jazyk větší schopnost lehce odvozovat nová slova, což přispívá k faktu, že při převodu z francouzštiny do češtiny dochází ke koncentraci častěji než k diluci.

3.3.1.2 Étoffement a dépouillement

Překladatelské postupy, které J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 109-114) i A. Tionová (1992: 303-304) nazývají *étoffement* a *dépouillement* mohou být do jisté míry považovány za typ koncentrace, respektive diluce. V této diplomové práci je jim však věnována samostatná podkapitola z toho důvodu, že se jedná o překladatelské postupy typické mimo jiné pro překlad z a do francouzštiny. Týkají se především předložek. Například francouzské předložky *de* a *à* postupem času jaksi přišly o svůj plnovýznamový status a staly se spíše pomocnými slůvky. Pro jasnější vyjadřování je proto potřeba nahradit je, rozšířit nebo doplnit plnovýznamovými slovy. Toto doplnění

se nazývá jako *étoffement* (z francouzského *étoffer*; *vyplnit*) a opačný proces jako *dépouillement* (z francouzského *dépouiller*; *odebrat*). K vyplňování dochází především směrem z češtiny do francouzštiny, k odeírání pak naopak. A. Tionová (1992: 305) upozorňuje, že tyto postupy jsou sice fakultativní, ale je třeba klást důraz zejména na to, aby výsledek překladu odpovídal úzu daného jazyka a působil přirozeně, než na to, aby se struktury výchozího jazyka striktně přenášely do jazyka cílového. Autorka rovněž zdůrazňuje, že neprovedení těchto postupů může kromě kostrbatosti či nepřirozenosti vést také až k nejasnosti a nesrozumitelnosti přeloženého textu.

3.3.2 *Modulace*

Podstatou překladatelského postupu modulace je úprava překládaného textu takovým způsobem, aby se zachytil možné změny perspektivy v různých jazycích. Obdobně jako u překladatelského postupu transpozice (viz výše 3.3.1 Transpozice) může být modulace buď povinná, nebo fakultativní (J. P. Vinay, J. Darbelnet, 1977: 51). Uplatňuje se nejen u slovních spojení (modulace lexikální), ale i u celých vět (modulace syntaktická). Jako příklad lexikální modulace lze uvést český výraz *ucho*. Ve významu části těla je jeho francouzský ekvivalent *oreille*. Nicméně ten není možné použít, pokud je tento výraz v kontextu ve významu držadla nádoby. Pokud by se tento výraz přeložil takto, byl by výsledný překlad nesrozumitelný. Je proto třeba tento český výraz při překladu modulovat na vhodné francouzské slovo *anse*, což odpovídá jazykovým zvyklostem ve francouzštině. J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 51) stejně jako A. Tionová také uvádějí (1992: 312), že některé modulované výrazy jsou zaznamenány i ve slovnících. Jako příklad lze zmínit francouzské *Faculté des Lettres* a tomu odpovídající české *filozofická fakulta*. M. Tomášek (2003: 116) zdůrazňuje, že u právních textů je pro modulaci velice důležité srovnání právních systémů a porozumění konceptům, které jednotlivé termíny označují.

3.3.3 *Substituce*

Tento překladatelský postup představuje takový proces, kdy se při překladu slovní spojení i celé věty nahrazují ekvivalentními výrazy. M. Tomášek (2003: 119) nazývá

substitucí, zatímco J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 52) používají termín *équivalence*. Tento překladatelský postup bude dále označován jako *substituce*, aby se předešlo nebezpečí záměny s již použitým termínem *ekvivalence* ve smyslu shodnosti označovaných (právních) konceptů (viz podkapitola 2.2.1 Ekvivalence).

Substituci lze využít například při překladu přísloví, rčení nebo frazeologismů (J. P. Vinay, J. Darbelnet, 1977: 52). Jako příklad lze uvést francouzské přísloví *Quand on parle du loup, on en voit la queue*, jemuž v češtině odpovídá *My o vlku a vlk za humny*. Pokud by se však francouzská verze přísloví přeložila doslovně, mohla by znít například *Když mluvíme o vlku, vidíme jeho ocas*. Je zřejmé, že tento překlad je pro českého mluvčího prakticky nesrozumitelný. Substituce je proto v takovém případě pro překladatele povinná. Překladatelský postup substituce však lze hojně využít i v právním jazyku, například při překladu slovních spojení či jazykových šablon. Jako příklad lze uvést české slovní spojení *vystavit směnku* a tomu odpovídající francouzské spojení *tirer une traite*.

Jako zvláštní druh substituce pak J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 52-54) uvádějí přizpůsobení popisu situací tak, aby odpovídaly kulturním zvyklostem typickým pro daný jazyk. Nazývají tento druh substituce *équivalence de situation* nebo *adaptation*. Tato dvojice autorů uvádí jako příklad populární sport v zemi výchozího jazyka a jeho nahrazení při překladu jiným sportem těšícím se stejné oblibě v zemi cílového jazyka, aby se zachovala myšlenka popularity daného sportu a text byl tedy pro čtenáře srozumitelnější.

3.3.4 Výpůjčka

Jako překladatelský postup výpůjčky se označuje takový proces, kdy je určitý výraz přejat z jednoho jazyka do druhého při zachování jeho formální podoby (ta se však postupně může postupně přizpůsobit jazyku, do něhož bylo dané slovo přejato, v oblasti výslovnosti, pravopisu, morfologie a dalších). O tomto překladatelském postupu a přejatých slovech v češtině blíže pojednává kapitola 4 Přejímání cizích slov v češtině této diplomové práce.

3.3.4.1 Kalkování

Překladačský postup kalkování spočívá ve vytvoření nového výrazu v cílovém jazyce podle výrazu ve výchozím jazyce, který je brán jako vzor. Části původního výrazu se přeloží do cílového jazyka a následně se s jejich pomocí vytvoří nový výraz. Ten si přitom kopíruje vnitřní strukturu původního výrazu a rovněž jeho slovní druh. Jedná se tedy zároveň o překladačský postup i slovtvorný proces, jak uvádí M. Tomášek (2003: 122). Autor tento autor podobně jako J. P. Vinay a J. Darbelnet (1977: 47) také upozorňuje, že každý kalk je z hlediska obsahu výpůjčkou, protože označuje skutečnosti, které jsou pro daný jazyk cizí. Vytváření kalků je obvyklé pro překlad odborné terminologie či názvů institucí, i když se samozřejmě neomezuje jen na ně. Příkladem kalkového překladu může být anglický výraz *skyscraper*, z něhož v češtině vzniklo slovo *mrakodrap*. Jiným příkladem může být název *Organizace spojených národů* a její zkratka *OSN* v češtině a tomu odpovídající anglický ekvivalent *United Nations* a *UN*. Ne vždy je však vytvoření kalku možné, a proto se překladatel raději uchyluje k výpůjčce (viz výše podkapitola 3.3.4 Výpůjčka a zejména pak kapitola 4 Přejímání cizích slov v češtině této diplomové práce). Příkladem může být anglické *know-how*, které nemá český ekvivalent. Stejně tak odlišnosti mezi výchozím a cílovým jazykem mohou být natolik velké, že není možné přesně zachovat strukturu původního výrazu. Příkladem může být situace, kdy je původně jednoslovný výraz kalkován jako dvouslovný (M. Tomášek, 2003: 123).

4 PŘEJÍMÁNÍ CIZÍCH SLOV V ČEŠTINĚ

Vypůjčováním či přejímáním slov se míní takový proces, kdy jsou slova z jednoho jazyka vypůjčena či přejata do druhého jazyka. Přitom si zachovávají své znaky a postupně se začleňují do slovní zásoby jazyka, který si je vypůjčuje. Slovní zásobu určitého jazyka pak lze rozdělit na slova domácí a přejatá. V. Šmilauer (1972: 117) ve vztahu k češtině definuje slova domácí jako slova původně česká, tedy vzniklá z praslovanštiny nebo nově utvořená na území českých zemí. R. Blatná (2000: 85) představuje dvoje možné vnímání přejímání z cizích jazyků. V užším chápání se jedná o vypůjčování slov, v širším pojetí se k vypůjčkám řadí i kalkování, tedy tvoření nových výrazů z domácích slov podle cizího vzoru.

D. Svobodová (2007: 6) říká, že přejímání slov z jiných jazyků představuje v rámci češtiny jeden z nejproduktivnějších procesů, které obohacují české lexikum neboli slovní zásobu. Uvádí rovněž, že proces přejímání je v dnešní době nevyhnutelný jak v případě češtiny, tak i dalších jazyků, s čímž se ztotožňuje i V. Šmilauer (1972: 117). Důvodem je nejen rozmach v mnoha oblastech lidské činnosti, ale také stále trávající trend globalizace a propojování jednotlivých částí světa. Podle D. Svobodové (2007: 6) se proces přejímání rozmohl především během 90. let 20. století, kdy Česká republika po pádu komunismu začala navazovat vztahy se západním světem a kdy tak začal růst vliv západních jazyků, především angličtiny, na češtinu. Tento proces stále není dokončen. V současnosti se dříve přejatá slova přizpůsobují požadavkům češtiny, jak říká D. Svobodová (2007: 6-7). Přejatá slova se také s postupem času stávají známá a srozumitelná většímu počtu mluvčích českého jazyka a frekvence jejich používání se zvyšuje. Na druhé straně je třeba uvědomit si, že ačkoli se některá z přejatých slov postupně mohou přesunout z periferie jazyka do jeho centra (D. Svobodová, 2007: 12), zůstává nemalé množství přejatých výrazů, které náleží například k odborné terminologii a zůstávají tak známé jen úzkému okruhu odborníků věnujících se danému okruhu lidského vědění. V. Šmilauer (1972: 121) v této souvislosti upozorňuje, že frekvence používání přejatých slov je zpravidla nižší než u slov domácích. D. Svobodová (2007: 8) také uvádí, že procesem vypůjčování z cizích jazyků prošly všechny evropské jazyky a některé z nich postupně získaly dokonce takzvanou hybridní

povahu. Jako příklad takového jazyka zmiňuje angličtinu. Ačkoli D. Svobodová dále nerozvádí, který další jazyk způsobuje hybridní povahu angličtiny, lze se domnívat, že má na mysli francouzštinu, neboť francouzština bývala v období středověku jazykem užívaným na anglickém dvoře.

Zvláštním druhem výpůjčky je takový případ, kdy z jednoho slova cizího původu vzniknou (zpravidla v různých časových obdobích) v jazyce dvě slova. Ta jsou odlišná nejen svojí grafickou a zvukovou podobou, ale také svým významem. Takovým slovům se také někdy říká dublety (M. Tomášek, 2003: 130). D. Svobodová (2007: 12) jako příklad takové evoluce zmiňuje latinský výraz *camera*, z něhož se vyvinula česká slova *komora* a *kamera*. Mohou však existovat výjimky – z latinského slova *leopardus* vznikla v češtině tři slova (*levhart*, *leopard* a *pardál*)⁴ rozlišená pouze svou grafickou a zvukovou podobou, jejich význam je totožný.

R. Blatná (2000: 86) rozděluje studium přejatých slov podle hlediska synchronního a diachronního. Z hlediska synchronního se zkoumá především forma, ať pravopisná, morfologická či výslovnostní, přejatých slov a její odlišnosti od slov domácích (o těchto odlišnostech podrobněji pojednává podkapitola 4.4 Znak přejatých slov této diplomové práce). Z hlediska diachronního je předmětem studia původ přejímek.

4.1 Třídění přejatých slov

P. Hauser (1980: 51-57) rozlišuje několik způsobů hodnocení přejatých slov. Předně uvádí míru adaptace přejatých slov a staví do opozice dva protipóly – slova dokonale adaptovaná a naopak slova naprosto postrádající znaky přizpůsobení. Mezi těmito pomyslnými extrémy se nacházejí ostatní slova, která prošla procesem adaptace, ale zároveň si zachovávají určitou míru původních a stále působí do jisté míry cize. P. Hauser upřesňuje, že zdomácnělá a tedy velmi adaptovaná slova mohou patřit i k centru slovní zásoby. S tím souhlasí i V. Šmilauer (1972: 119) a M. Čechová (2000: 84), podle níž se jedná o pojmenování jevů patřících do běžného života a tato

4 D. Svobodová (2007: 12) uvádí pouze dvě slova – *levhart* a *pardál*. J. Rejzek (2015: 374, 376, 494) nicméně odkazuje u obou slov i na přejímku *leopard* a uvádí, že všechna tři slova vznikla z latinského *leopardus*.

pojmenování zároveň nejsou formálně odlišná od slov domácího původu. Příslušnost k centru slovní zásoby však může platit i u slov s jen malou mírou přizpůsobení, pokud se skutečnost, kterou označují, stane běžnou a rozšířenou, jak uvádí P. Hauser (1980: 51-57).⁵ Autor dále mluví o době, která uplynula od okamžiku přejetí slova. Časové období, které vypůjčené slovo stráví v novém jazyce, zpravidla určuje míru jeho přizpůsobení se zvyklostem a normám daného jazyka. Slova přejatá již před stovkami let se mohou přizpůsobit natolik, že mluvčí a adresáti jejich cizost obvykle nevnímají. M. Čechová (2000: 84) uvádí, že se jedná především o slova z latiny (např. *kostel* nebo *žák*) a z němčiny (např. *knedlík* nebo *pánev*). Oproti tomu D. Svobodová (2007: 30) říká, že existují přejímky, které navzdory již delší době uplynulé od jejich přejetí stále neprošly procesem adaptace. Jedná se například o výraz *interview*. Podle P. Hausera (1980: 54) naopak přejímky, které vstoupily do jazyka teprve nedávno, stále vykazují vysokou míru cizích prvků. D. Svobodová (2007: 20) k tomu dodává, že nejnovější přejímky jsou zpočátku vždy označovány jako neologismy. Jelikož jsou zpočátku používány zpravidla jen úzkým okruhem mluvčích, jsou většinou uživateli daného jazyka nesrozumitelné a bývají považovány za výrazy patřící do hovorového či profesního jazyka. Tyto nové přejímky zároveň nezaujímají v jazyce pevné místo a existuje proto možnost, že v budoucnu budou zcela vytlačeny. Velká část těchto neologismů zároveň není vzhledem k jejich relativně krátké existenci v českém jazyku kodifikována. Na druhou stranu jiná přejatá slova se mohou rychle vžít a posunout se tak z okraje slovní zásoby směrem k jejímu centru. D. Svobodová jako příklady takových slov uvádí výrazy *sponzor*, *manažer* či *leasing*. V protipólu k neologismům lze v českém lexiku najít i přejímky, které mají status archaismů. Mezi takové D. Svobodová (2007: 24) řadí slova jako *ortel*, *firmament* nebo *mustrvat*. V. Šmilauer (1972: 127) uvádí, že přejatá slova mohou v daném jazyce i zaniknout, ať už pod vlivem módy, technologického vývoje nebo jazykového purismu.

P. Hauser (1980: 57) dále zmiňuje funkci přejatých výrazů v souvislosti s jejich víceznačností v jazyce, do něhož byly přejaty. Píše, že přejímky obvykle nejsou polysémní. D. Svobodová (2007: 12) naproti tomu říká, že některá frekventovaná

5 P. Hauser neuvádí žádný příklad takového jevu, ale myslím, že lze zmínit například slovo „internet“, jež můžeme považovat za patřící k centru (nejen) české slovní zásoby, ale míra přizpůsobení je minimální a týká se především zvukové podoby slova.

přejatá slova se mohou začít užívat i v přeneseném významu, a uvádí jako příklad slovo *džungle*.

Nakonec P. Hauser (1980: 54-57) rozděluje přejatá slova podle jazyků, ze kterých byla přejata. K tomuto rozdělení se přiklání i D. Svobodová (2007: 15-18) a V. Šmilauer (1972: 120-121). Názvy takovýchto skupin slov přejatých ze stejného prostředí se pak odvozují od názvu daného cizího jazyka (např. anglicismy, tedy výrazy vypůjčené z angličtiny). Někdy lze rovněž narazit na souhrnné názvy několika jednotlivých skupin přejatých slov. Příkladem takového názvu může být výraz *romanismy*. Ten souhrnně označuje přejatá slova z románských jazyků, ačkoli existují i zvláštní názvy pro výpůjčky z konkrétního románského jazyka (např. *italinismy* pro výpůjčky z italštiny nebo *galicismy* pro výpůjčky z francouzštiny), jak uvádí J. Radimský (2015a: 1). O romanismech blíže pojednává kapitola 5 Romanismy této diplomové práce.

V. Šmilauer (1972: 118-123) rozlišuje ještě kategorii slov mezinárodních, o nichž blíže pojednává podkapitola 4.7 Internacionalismy této diplomové práce. Dále jako zvláštní skupinu přejímek popisuje slova nadnárodní. Taková slova podle něj nelze z jazyka vydělit, a to ani úmyslně v důsledku například jazykového purismu. Jedná se o slova původem latinská a řecká, dále o obecná substantiva odvozená od vlastních jmen (např. *uranium*, *andezit*, *manšestr* nebo *ampér*) a slova popisující reálie specifické pro určité časové období (např. *autodafé* nebo *tóga*) nebo zeměpisné či kulturní oblasti (např. *kimono*, *nirvána*, *baobab* nebo *kovboj*). Dále jako kritérium dělení přejatých slov uvádí frekvenci jejich používání a míru jejich adaptace (viz kapitola 4.5 Adaptace přejatých slov).

4.2 Historie přejímání slov do češtiny

Podle D. Svobodové (2007: 10-12), V. Šmilauera (1972: 125-126) i M. Čechové (2000: 83) je právě styk mezi různými jazyky a kulturami předpokladem pro přejímání slov z cizích jazyků. Může se přitom jednat jak o vypůjčení pouhého jednoho slova, tak i celých paradigmat, jejichž příkladem mohou být podle D. Svobodové (2007: 11) mezinárodně používaná slova, která mají svůj původ v řečtině a latině. Ke styku mezi

různými kulturami a jazyky může docházet několika způsoby. Jedním z nich je přímý kontakt a to například prostřednictvím obchodníků, vojáků, umělců, učenců či řemeslníků. Dále se může jednat o vliv cizí literatury, která popisuje nové poznatky či cizí prostředí s tamními reáliemi. Styk mezi kulturami a jazyky však může být i nepřímý. V takových případech se hovoří o zprostředkujících jazycích. D. Svobodová (2007: 11) nicméně upozorňuje, že jazyk, jehož prostřednictvím se určitý výraz dostal z jednoho jazyka do druhého, je považován za zprostředkující jazyk pouze v případě, že na výslovnosti, na grafické podobě či na významové složce (případně na všech třech aspektech zároveň) je patrný vliv tohoto jazyka. D. Svobodová (2007: 11) jako příklad slov, která se dostala do češtiny s pomocí zprostředkujícího jazyka, uvádí slova *tulipán* a *turban*. Ta se do češtiny dostala z perštiny přes zprostředkující jazyk italštinu.

V souvislosti se zprostředkujícími jazyky může dojít k několika neobvyklým situacím. V. Šmilauer (1972: 127) uvádí, že totéž slovo může být zprostředkováno vícero jazyky a existuje tudíž několik synonymních výrazů. Příkladem mohou být slova *uragán*, *hurikán* a *orkán*, která vznikla z téhož indiánského slova, ale byla zprostředkována respektive francouzštinou, angličtinou a holandštinou. Může rovněž nastat i situace opačná, kdy je jedno slovo v téže podobě, ale s odlišným významem, přejato opakovaně z různých jazyků. D. Svobodová (2007: 12) v tomto případě uvádí jako příklad slovo *brigáda*, které bylo ve dvou odlišných významech přejato ze španělštiny a z ruštiny. Další zvláštní situací související s přejímáním slov je přejetí dvou různých slov s různým významem, která však mají základ v témže slově. V. Šmilauer (1972: 127) uvádí jako příklad *apatyka* a *putyka*, přičemž obě slova pocházejí z řeckého *apothéké*. Stejně tak může docházet k homonymii, kdy jsou z různých jazyků přejata různá slova odlišného původu a s odlišným významem, nicméně přes analogický vztah mají v současnosti v češtině tutéž formu, přičemž D. Svobodová (2007: 25) jako příklad uvádí výraz *raketa*. Podle J. Rejzka (2015: 579) má toto slovo ve významu „pálka“ i ve významu „pyrotechnické zařízení“ původ v italštině, nicméně v různých nepříbuzných slovech. Proto je podle D. Svobodové (2007: 12) nutné při zkoumání výpůjček mít povědomí nejen o jazyku, z něhož bylo slovo přejeto, ale i o dalších jazycích, které na dané slovo mohly mít vliv. Výjimečně může docházet k situaci, kdy je domácí slovo přejato cizím jazykem, projde adaptací a následně je přejato do původního jazyka se

změněným pravopisem i významem. V. Šmilauer (1972: 128) uvádí slovo *pišťala* ve významu „střelná zbraň“, které přešlo do francouzštiny a následně bylo přejato zpět jako *pistole*.

Podle M. Čechové (2000: 83-84) i D. Svobodové (2007: 13-15) uvádí, že český jazyk přejímá slova z cizích jazyků už odnepaměti. Už v době migrace Slovanů po Evropě docházelo k vypůjčování slov z jazyků obyvatelstva krajů, kam Slované nově zavítali. Mezi příklady takových slov D. Svobodová (2007: 13) uvádí slova jako *kuň*, *jedle* nebo *beran* a označuje je jako slova praslovanská (2007: 13). Jednalo se o slova, která nepocházela z indoevropských jazyků. Velké množství přejatých slov latinského a řeckého původu pak předznamenával nástup křesťanství. Jednalo se o slova jako *evangelium*, *mše* či *sobota*. Některá ze slov souvisejících s křesťanskou vírou mají naopak německý původ. D. Svobodová (2007: 13) zde uvádí slova *hřbitov* a *půst*. Nově přejatá slova se také objevovala s feudalismem, například *rytíř*, *turnaj* či *hrabě*. Tato slova pocházela především z němčiny, francouzštiny a italštiny (D. Svobodová, 2007: 14; M. Čechová, 2000: 84). V období středověku a později humanismu byla s nárůstem zájmu o vědění a vzdělání přejata slova původem z řečtiny a latiny či z jazyků z Blízkého východu jako jsou arabština a perština. Mezi taková přejatá slova patří například *škola*, *matematika*, *alchymie*, *akademie* či *papír*, jak uvádí D. Svobodová (2007: 13). Rozvoj medicíny vedl k převzetí názvů různých léčivých bylin či substancí jako například *heřmánek*, *olej* nebo *šalvěj*. Stejně tak se objevovala slova z právního prostředí, například *rejstřík* či *proces*.

Objevné plavby znamenaly objev nových kultur a skutečností a tedy nemalé množství přejatých slov i z jazyků geograficky vzdálených – například z Ameriky nebo z východní Asie. Zároveň byla přejímána slova z evropských jazyků označující reality z oblasti umění (např. *lodžie* či *piano*), řemeslné výroby (např. *majzlík* či *fortel*) nebo vojenství (např. *armáda*, *regiment* či *rytmistr*), jak uvádí D. Svobodová (2007: 14) a M. Čechová (2000: 84). V období po bitvě na Bílé hoře roku 1620 ovlivňovala českou slovní zásobu výrazným způsobem němčina. D. Svobodová (2007: 14) upozorňuje, že většina slov přejatých v tomto období v současnosti náleží spíše do vrstvy hovorového jazyka. Výjimkou je výraz *spíž* a od něj odvozené slovo *spížirna*, které se obě řadí do

spisovné češtiny.

V době českého národního obrození docházelo ke snaze obnovit a posílit český jazyk. Odmítání slov německého původu souviselo s kalky germanismů, jak uvádí D. Svobodová (2007: 14) a M. Čechová (2000: 84). Jako příklady lze uvést výrazy *jazykozpyt* nebo *předložka*. Přejímala se slova z jiných slovanských jazyků, zejména z polštiny (např. *věda*, *želva* či *vzor*) nebo ruštiny (např. *vzduch*, *slída* či *něha*). Přejímání slov ze slovanských jazyků bylo přitom podle M. Čechové (2000: 84) ze strany jazykovědců záměrné. Tyto přejímky se podle D. Svobodové (2007: 14) rychle adaptovaly a v češtině zdomácněly. Po první světové válce pak došlo k přejetí dalších slovanských slov, tentokrát však ze slovenštiny. Stalo se tak díky společné republice Čechů a Slováků, jak uvádí M. Čechová (2000: 84). Příklady takových přejímek představují slova jako *namyšlený* nebo *horkotěžko*.

V meziválečném období podle D. Svobodové (2007: 14) převládaly výpůjčky zejména z angličtiny (např. *hokej*) a francouzštiny (např. *pláž*). Negativní postoj českého obyvatelstva k nacistickým silám, které okupovaly české země během 2. světové války, měl za následek to, že prakticky žádné germanismy nebyly nově přejaty. Pod vlivem Sovětského svazu v 2. polovině 20. století docházelo k výpůjčkám z ruštiny, M. Čechová uvádí například slova *perestrojka* nebo *prověrka*. Z ruštiny byly přejaty i některé morfologické postupy, podle D. Svobodové (2007: 15) se jednalo zejména o kompozita sestávající ze svou přídavných jmen, například *matematicko-fyzikální*. Od roku 1989 se výrazně uplatňují anglicismy, jejichž přejímání trvá dodnes. R. Blatná (2000: 87) přitom za vhodný nástroj k pozorování a studiu nově pronikajících anglicismů do češtiny považuje Český národní korpus.

Ačkoli čeština postupně přejala velké množství výrazů z cizích jazyků, sama se stala jazykem, z něhož přejímaly ostatní jazyky. M. Čechová (2000: 85) uvádí, že němčina přejala z češtiny slova jako *slivovice*, *koláče* nebo *švestka*, zatímco slova *pistole* a *robot* se postupně staly slovy mezinárodními. V. Šmilauer (1972: 121) uvádí, že české lexikum ovlivnilo zejména slovenštinu, polštinu, lužickou srbštinu a jihoslovanské jazyky.

O slovech přejatých do češtiny z románských jazyků a jejich historii blíže pojednává kapitola 5 Romanismy této diplomové práce.

4.3 Důvody přejímání slov z cizích jazyků

F. Daneš (2009: 3), V. Šmilauer (1972: 123), D. Svobodová (2007: 10) a M. Čechová (2000: 84) jako hlavní důvod přejímání slov z cizích jazyků uvádí potřebu pojmenovat realitu, pro kterou v češtině do té doby neexistuje žádný název. Příklady takových reálií jsou podle D. Svobodové (2007: 12) výrazy jako *sultán*, *samuraj*, *palma* či *fjord*. Může se jednat například o nové vynálezy či koncepty. Daneš (2009: 3) v této souvislosti zmiňuje kupříkladu *internet* či *walkman* coby přejímky z angličtiny. Podle D. Svobodové (2007: 10) také může někdy přejaté slovo označovat skutečnost, která již v určité podobě v jazyce a kultuře existuje, ale došlo zde k určité evoluci či posunu vnímání této skutečnosti. Přejatý výraz pak označuje právě takový vývoj. Potřeba pojmenovat nové skutečnosti či cizí reálie se někdy projeví i kalkem, přičemž neexistuje univerzální pravidlo ohledně toho, zda do běžného užívání vejde český kalk či přejatý cizí výraz. První jev nastal podle F. Daneše (2009: 3) v případě dvojice *computer* – *počítač*, druhý pak u dvojice *e-mail* – *elektronická pošta*.

D. Svobodová (2007: 21) a V. Šmilauer (1972: 124) také jako důvod přejímání cizích výrazů uvádějí potřebu alternativního označení jevů, které mohou být nebo jsou považované za společensky nevhodné. V tom případě pak mají výpůjčky charakter eufemismu.

Navzdory uvedeným důvodům pro vypůjčení výrazu z cizího jazyka může nastat situace, kdy v jazyce již existuje pro pojmenování dané skutečnosti zcela vyhovující výraz, a přesto je navíc přejato i cizí slovo. Tato problematika bude podrobněji zpracována níže (viz podkapitola 4.6 Synonymní dvojice).

V. Šmilauer (1972: 124) jako jeden z možných důvodů přejetí cizích slov uvádí snahu o snazší porozumění textů v dané oblasti lidské činnosti mezi experty z různých

jazykových prostředích. Záměrné používání slov cizího původu lze také někdy považovat za způsob poukázání na vlastní příslušnost k dané společenské či intelektuální skupině. Autor také říká, že důvodem výpůjček může být snadné tvoření derivací od slov cizího původu. Zmiňuje se také o případné krátkosti či výstižnosti cizího slova.

4.4 Znaky přejatých slov

V souvislosti se znaky, kterými se přejatá slova vyznačují, zmiňuje D. Svobodová (2007: 8) termín xenismus. Tento termín zavedl W. Moser ve své publikaci *Xenismen. Die Nachahmung fremder Sprachen* z roku 1996. Jako xenismus chápe takový přejatý výraz, který si zachovává takové své znaky, které nejsou v souladu s územ jazyka, do něhož byl přejat. Mluvčí i adresát jsou pak schopni takovéto cizí prvky rozpoznat. P. Hauser (1980: 52) uvádí několik příkladů takových znaků cizosti. Mohou je představovat pouhá písmena, která se v českých slovech zpravidla nevyskytují. Jedná se o písmena jako *g*, *x*, *f* či *w*, stejně tak je pro češtinu nezvyklé použití *ú* nebo *ó* uprostřed, respektive na konci slova. Lze samozřejmě argumentovat slovy jako *neúspěch*, kde se znak *ú* rovněž vyskytuje uprostřed a nikoli na začátku slova. V případě slova *neúspěch* je však umístění písmene *ú* způsobeno užitím záporné předpony *ne-*. Nejedná se tedy o výpůjčku jako třeba u slova *skútr*. P. Hauser (1980: 52) jako další možný projev cizího původu nějakého výrazu uvádí nerespektování měkkých a tvrdých souhlásek v souvislosti s psaním *i* a *y*. Jako příklady lze zmínit slova jako *kino*, *cyklistika*, *riziko* či *diamant*.⁶ Znakem cizosti mohou být i netypické kombinace hlásek, přičemž P. Hauser uvádí jako příklady slova *pneumatika* či *koalice*. M. Čechová (2000: 85) se zmiňuje jako o pro češtinu netypické postavení písmen ve slovech také o písmenech *a* a *i* na počátku slov a o kombinaci samohlásky následované písmeny *r* nebo *l*, které následuje souhláska (např. *hold*, *erb*, *kord* nebo *kalk*).

Možnosti rozpoznávání cizího původu slov však přesahuje úroveň pravopisu. Hovořit lze i o nepravidelnosti a či o neobvyklých jevech ve skloňování. P. Hauser zde zmiňuje jako příklady slova jako *socialismus – socialismu* či *téma – tématu*. Narazit lze i na slova zcela nesklonná, například *želé* nebo *puzzle*.⁷ O neohebných slovech se zmiňuje

6 Hauser uvádí výrazy *kritika*, *rival*, *diktát* a *politika*.

7 Hauser uvádí výrazy *relé*, *karí*, *kupé*, *plató* a *byró*.

i D. Svobodová (2007: 29, 31, 37-50). Podrobněji je toto téma zpracováno níže v podkapitole 4.5.3 Morfologie této diplomové práce.

Nicméně, jak píše P. Hauser (1980: 52), některá přejatá slova už jsou v češtině natolik zdomácnělá a přizpůsobená, že jejich grafická podoba jejich cizí původ již nenaznačuje. V takových případech je pro zjištění původu slov nutno zkoumat jejich etymologii například v etymologických slovnících či databázích.

Xenismy mohou být vytvářeny i uměle a to tak, že se do slov, která jsou v daném jazyku původní či již plně adaptovaná, záměrně vkládají prvky, které pro daný jazyk nejsou typické. Důvod pro to může být třeba jazyková komika. (D. Svobodová, 2007: 8). Oproti tomu F. Daneš (2009) vnímá xenismy jako projev styku různých jazyků. Xenismy rozlišuje na xenismy zjevné, tedy přejetí cizích slov, a xenismy skryté, tedy kalky (F. Daneš: 2009: 5). F. Daneš (2009: 1) upozorňuje, že ačkoli podle některých starších teorií mohou do běžného užívání vstoupit pouze takové xenismy, které nejsou v rozporu se strukturou jazyka, do něhož jsou přejaty, podle Daneše takové názory neodpovídají realitě. Daneš hovoří v tom smyslu, že je obtížné odhadnout, zda se některý cizí prvek uplatní či nikoli, jelikož se jedná o komplikovaný proces podmíněný mnoha jazykovými i mimojazykovými faktory. V současnosti se podle názoru F. Daneše xenismy v češtině rychle šíří a to především díky mladším a středním generacím česky hovořících obyvatel České republiky. Jako důvod uvádí mezikulturní a mezijazykové styky.

4.5 Adaptace přejatých slov

Jak již bylo zmíněno výše, proces přejímání slov je zpravidla doprovázen adaptací přejímek podle zvyklostí přejímajícího jazyka. Podle míry adaptace je možné podle D. Svobodové (2007: 26) rozlišit slova záměrně ponechána v původní formě (tzv. slova cizí) a slova nějakým způsobem přizpůsobená češtině (tzv. slova přejatá), ačkoli autorka upozorňuje, že terminologie v tomto případě není příliš jednotná nebo dodržovaná. Jak říká D. Svobodová (2007: 12, 31), některé přejaté výrazy prošly postupně takovou mírou adaptace, že dnes si již mluvčí či adresáti neuvědomují, že se nejedná o původní

česká slova. Autorka uvádí jako takové příklady slova „kapesník“ (původně z latinského *capsa* (J. Rejzek, 2015: 291) či „talíř“ (z německého *Teller*, které pochází ze starofrancouzského *taillier* (J. Rejzek, 2015: 712). S tím souhlasí i M. Čechová (2000: 85). D. Svobodová (2007: 12) přitom upozorňuje, že některé takto plně adaptované výpůjčky nebývají už ani uváděna jako slova cizího původu v některých slovnících, například v Akademickém slovníku cizích slov (1998) či Nový akademický slovník cizích slov (2005). F. Daneš (2009: 2) přirovnává proces přijímání a začleňování slov cizího původu do daného jazyka k imunitnímu systému a obranné reakci lidského či jiného živoucího organismu. Prvotním impulzem je bránit se neznámým prvkům (zde F. Daneš hovoří o jazykovém purismu). Postupně si však tělo na tento prvek zvyká a nakonec ho akceptuje. Během tohoto procesu je prvek zpravidla přizpůsoben konkrétnímu prostředí, v němž se nachází.

D. Svobodová (2007: 30) poznamenává, že míra adaptace nově přejatých slov závisí na mnoha faktorech. Mimo jiné zmiňuje dobu uplynutou od okamžiku vstupu výpůjčky do češtiny, počet uživatelů slova, oblast lidské činnosti, kam spadá, a jev, který přejímka popisuje, nebo kupříkladu vztah a blízkost češtiny a jazyka, z něhož bylo dané slovo přejato. D. Svobodová (2007: 26-28) s odkazem na klasifikace dalších odborníků uvádí následující možné rozdělení přejatých slov podle míry jejich adaptace:

- Slova a výrazy ponechané v původní podobě. U těchto přejímek je míra adaptace velmi nízká až nulová, omezuje se zpravidla jen na uzpůsobení výslovnosti. V této kategorii je velká míra víceslovných výrazů. Až na výjimky obvykle nemají český ekvivalent. Jako příklady D. Svobodová (2007: 26-27) uvádí mimo jiné výrazy *de iure* (z latiny), *faux pas* (z francouzštiny), *fata morgana* (z italštiny) nebo *fair play* (z angličtiny), které souhrnně označuje jako slova citátová. Může se jednat i o jednoslovné lexémy (např. *hobby*). Zvláštní podskupinu tvoří i citáty či okřídlená slova (např. *veni, vidi, vici* či *cherchez la femme*), jak je shodně nazývají D. Svobodová (2007: 26-27) a P. Hauser (1980: 54). O cizojazyčných citátech používaných v češtině píše i V. Šmilauer (1972: 122) a M. Čechová (2000: 85), která je však striktně odmítá jako součást české slovní zásoby.

- Přejímky, které prošly procesem adaptace. Může se jednat o slova plně adaptovaná, která již nejsou uživateli vnímána jako cizí. Dále přizpůsobená slova, která si ale nadále zachovávají určitou míru cizosti, kterou si mluvčí uvědomují. V některých případech je ponechán původní pravopis, ale slova jsou přizpůsobena svou morfologií, například skloňováním nebo časováním. Stejně tak jsou sem řazena i slova, u nichž je možno se setkat s více pravopisnými podobami (zpravidla jedna původní a jedna a více počeštělá). Nakonec D. Svobodová do této kategorie zařazuje složená slova, u kterých je jedna báze přejímka a jedna slovo domácí.
- Kalky, tedy slovtvorný proces spočívající v doslovném překladu cizího slova do češtiny a následné vytvoření českého slova podle cizího vzoru. Může se jednat o jednoslovné i víceslovné výrazy. Lze se setkat i se sémantickým kalkem, kdy již existující domácí slovo nabyde nového významu podle předlohy v cizím jazyce. D. Svobodová pro tento případ uvádí jako příklad *myš* v novém významu „pomůcka pro práci s počítačem“ po vzoru anglického *mouse*.

Nejzřetelnější formou adaptace je adaptace ortografické, tedy pravopisná, a s ní související adaptace ortoepická, tedy výslovnostní. Setkat se lze i s adaptací sémantickou, tedy významovou. D. Svobodová (2007: 10) píše, že cizí jazyky mohou ovlivňovat českou slovní zásobu nejen jejím přímým rozšiřováním (tedy že čeština rozšiřuje své lexikum přejímáním cizích slov), ale také může docházet k jejich působení na další lingvistické oblasti.

4.5.1 Ortoepie

Výslovnost přejímek představuje jednu z hlavních lingvistických oblastí, kde dochází k adaptaci při přejímání slov z jednoho jazyka do druhého, to a podle D. Svobodové (2007: 31) téměř u všech přejímek. D. Svobodová (2007: 32) upřesňuje, že při přejímání cizích slov mají významnou roli pokusy o přizpůsobení cizích slov úzu české ortoepie, tedy nauce o správné výslovnosti. Jelikož celá řada hlásek spadajících do nejrůznějších cizích jazyků nemá v češtině obdoby, dochází proto k substituci cizích hlásek českými hláskami, které jsou jim nejpodobnější, a zvuková forma přejatých

výrazů se tak adaptuje podle zvyklostí českého jazyka. S tím souhlasí i V. Šmilauer (1972: 128-129). Podle zvyklostí českého jazyka dochází zároveň k přemístění přízvuku na počáteční slabiku slova (D. Svobodová, 2007: 32; V. Šmilauer, 1972: 122, 128-129). Podle V. Šmilauera (1972: 129) se originální přízvuk zachovává jen u slov citátových. Autor (1972: 130) také říká, že ortoepická adaptace se někdy projevuje rovněž změnou kvantity, tedy délky, samohlásek, například u slova *etický* (původně s dlouhým *é*). D. Svobodová upozorňuje (2007: 32), že procesu výslovnostních změn lze zabránit jen velice obtížně.

V souvislosti s ortoepií D. Svobodová (2007: 31) rovněž říká, že pod vlivem cizích jazyků se u přejatých slov může lišit zároveň i grafická podoba přejímek. Podle F. Daneše (2009: 5) je výslovnostní adaptace způsobená i neznalostí či nedostatečnou znalostí cizího jazyka, z něžž se přejímá. Výslovnost bývá proto leckdy zkomolená a neodpovídá pravidlům výslovnosti daného cizího jazyka. Navíc je míra ortoepická adaptace podle Daneše (2009: 4) nepředvídatelná a nepravidelná dokonce i u skupiny příbuzných slov. Daneš uvádí jako příklad názvy sportů končící na *-ball* (či počestěné *-bal*) jako fotbal, volejbal, basketbal, baseball a další (u těchto výrazů je navíc patrná i odlišná míra ortografické adaptace). V. Šmilauer (1972: 130) upozorňuje, že výslovnost může být někdy odvozená od psané podoby přejímky, například u slov *džungle* nebo *klub*. D. Svobodová (2007: 31-32) zmiňuje, že s rozšiřováním znalostí cizích jazyků (autorka hovoří především o angličtině) mezi českými mluvčími se vyskytuje rovněž tendence zachovávat do jisté míry původní výslovnost. Může pak docházet k dvojí výslovnosti přejímek v daném jazyce. D. Svobodová (2007: 32) jako příklad uvádí výraz *puzzle*, který někteří mluvčí vyslovují jako [pucl] a někteří jako [pazl].

4.5.2 Ortografie

Podle D. Svobodové (2007: 31) je ortoepická adaptace často doprovázená i adaptací pravopisnou čili ortografickou. Jak již bylo výše zmíněno (4.5 Adaptace přejatých slov) zatímco některá slova byla v rovině ortografie přizpůsobená češtině natolik, že mluvčí už je vnímají jako slova domácí, jiná jsou navzdory adaptaci, kterou prošla, neustále

pociťována jako cizí. To může být způsobeno kupříkladu zachováním hlásek či jejich skupin, které jsou pro češtinu netypické. O tom hovoří i P. Hauser (1980: 52). Tato problematika je podrobněji rozpracována v podkapitole 4.5 Znaký přejatých slov. Zároveň se lze setkat s přejatými výrazy, které se ponechávají v původní, tedy neadaptované, podobě. D. Svobodová (2007: 31) jako příklady graficky nepřizpůsobených slov uvádí výrazy *fortissimo* nebo *whisky*, toto téma je zpracováno také výše viz 4.5 Adaptace přejatých slov. Tato neadaptovaná slova se mohou, avšak nemusí řadit mezi odbornou terminologii určitých oblastí lidského vědění.

P. Hauser (1980: 53) nicméně nepovažuje veškeré změny v pravopise přejímek za adaptaci. Zmiňuje psaní „t“ namísto „th“ ve slovech jako je *patos* nebo *parenteze*, či používání hlásky „z“ ve slovech jako *kolize* nebo *apozioπέze*. Takové změny oproti původní ortografii označuje pouze za „podřízení českým pravidlům“, nikoli za adaptaci. Na druhé straně D. Svobodová (2007: 34-35) považuje za ortografickou adaptaci úpravy pravopisu jako například zjednodušení dvojitých hlásek (např. *boycott* – *bojkot*), ačkoli ty se nezdá, kdy zachovávají (např. *summit* nebo *miss*), odstraňování němého „e“ (např. *single* – *singl*) nebo náhrada původních psaných hlásek za hlásky vyslovované (např. *jazz* – *džez* nebo *factor* – *faktor*).

D. Svobodová (2007: 25) upozorňuje, že jedním z důvodů, proč se některá nově přejímaná slova ponechávají v původní formě, je riziko homonymie s již existujícími domácími slovy. Jako příklad uvádí zachování původního pravopisu u slova *boss*, čímž se alespoň v psaném textu zamezuje záměně s český přídavným jménem *bos*.

D. Svobodová (2007: 31) hovoří také o nekorespondující ortografii a ortoepii nově přejatých a graficky neadaptovaných či jen málo adaptovaných slov. Ačkoli v některých případech může být důvodem nepřizpůsobení pravopisu snaha o vyhnutí se homonymii, jak již bylo výše zmíněno, rozdíly ve výslovnosti a pravopisu mohou uživatelům, kteří nejsou s danou přejímkou prozatím plně seznámeni, ztěžovat porozumění. Navíc si uživatelé nemusejí být jistí správnou výslovností takovýchto neadaptovaných slov. Nicméně D. Svobodová (2007: 31-32) upozorňuje, že s narůstající znalostí cizích jazyků, převážně angličtiny, je v češtině stále více přijatelný pravopis odlišný od

výslovnosti. D. Svobodová (2007: 32) tento jev nazývá „odklon od ortograficko-ortoepického počest'ování“.

V souvislosti s ortoepií a D. Svobodová (2007: 33) říká, že v psaném i mluveném projevu by se měly používat výhradně buď původní, nebo naopak již adaptované formy slov, a že je obecně lepší vyvarovat se hybridních forem, ačkoli i na takové by je možné narazit.

F. Daneš (2009: 5) při propojení rovin výslovnosti a pravopisu uvádí pět úrovní adaptace:

- Zachování cizí výslovnosti i cizího pravopisu. Jako příklad lze uvést francouzský výraz *foyer*.⁸
- Zachování cizí výslovnosti, ale přizpůsobení pravopisu. Příkladem může být slovo *koktejl*.⁹
- Zachování cizí výslovnosti a akceptace jak původního, tak přizpůsobeného pravopisu. Příkladem může být dvojice *leader – lídr*, kterou uvádí D. Svobodová (2007: 34).¹⁰
- Zachování cizího pravopisu, ale přizpůsobení výslovnosti, přičemž toto přizpůsobení je vázáno na cizí pravopis. Příkladem takového výrazu může být slovo *zoo*, jehož anglická výslovnost je [zú], zatímco v češtině se zpravidla vyslovuje jako [zó].¹¹
- Přizpůsobený pravopis a přizpůsobená výslovnost, která je ovlivněna cizím pravopisem. Zde je možné jako příklad uvést výraz *kovboj*.¹²

F. Daneš přitom vyslovuje názor, že počet zastoupení jednotlivých úrovní není rovnoměrné. Podle něj je pravděpodobně početná úroveň zachování cizí výslovnost a přizpůsobení pravopisu, naopak předposlední uvedená úroveň má nejspíše málo zástupců. D. Svobodová (2007: 33-34) se také vyjadřuje k tomuto rozdělení přejímek

8 F. Daneš uvádí výraz *laser*.

9 F. Daneš uvádí výrazy *byznys* a *sprej*.

10 F. Daneš uvádí dvojici *byte – bajt*.

11 F. Daneš uvádí výraz *radar*.

12 F. Daneš uvádí výraz *volejbal*.

podle adaptace podle F. Daneše. Podle ní představuje největší problém ta kategorie, v níž je akceptován původní i adaptovaný pravopis. Může totiž docházet k situacím, kdy si uživatel není jistý, kterou pravopisnou formu by měl použít. Podle D. Svobodové (2007: 34) se zpravidla postupně ustálí pouze jeden z tvarů, přičemž až na výjimky převládá tendence používat spíše adaptované tvary.

4.5.3 Morfologie

Důležitým determinantem pro skloňování substantiv v češtině je rod a jeho vzory. Pojmy označující živé bytosti pak obvykle nabývají ženského nebo mužského rodu, zpravidla podle skutečnosti, kterou označují, s čímž souhlasí i M. Grepl (2003: 269). Především v mluvené češtině se pak lze setkat s přidáváním koncovek k substantivům náležícím k mužskému nebo ženskému rodu, přičemž tyto sufixy v souladu s češtinou lépe vyjadřují mluvnický rod daných podstatných jmen. Jako příklad D. Svobodová (2007: 39) uvádí výrazy *barbína* nebo *hipík*. Mnohdy takto navíc dochází k tomu, že původně v češtině nesklonná substantiva se díky přidaným koncovkám stávají ohebnými podle českých vzorů podstatných jmen. M. Grepl (2003: 269) rovněž hovoří o faktu, že příslušnost neživotných substantiv k danému rodu je určena především jejich zakončením.¹³ D. Svobodová (2007: 37-38) pak dodává, že většina neohebných přejatých substantiv se řadí ke střednímu rodu. Existují však i výjimky jako výraz *whisky*, který se řadí k ženskému rodu. D. Svobodová (2007: 38-39) vyjadřuje názor, že ženský, popřípadě mužský rod je v podobných případech způsobem asociací s domácími výrazy s obdobným významem. V souvislosti s jinými slovními druhy uvádí V. Šmilauer (1972: 133), že přejatá slovesa se časují podle vzoru *kupuje*, případně *prosí* či *dělá*, zatímco k přídavným jménům se připojují koncovky *-ní* či *-ický*, které dovolují skloňování podle českého úzu.

Lze se také setkat se skloňováním, které je převzaté z jazyků, z nichž přejímky původně pocházejí, jak píše P. Hauser (1980: 52) a M. Grepl (2003: 269). Příkladem může být deklinace slov *datum* a *génus*, která zachovává zvyklosti latinského skloňování *datum – data*, respektive *génus – génia*. Nepravidelnosti ve skloňování lze najít i u některých

¹³ M. Grepl (2003) téma deklinace přejatých substantiv, ať už jmen vlastních nebo obecných, velmi podrobně zpracovává na stranách 269-281.

vlastních jmen jako *Atlantis – Atlantidy* nebo *Zeus – Dia*. Nicméně většina přejímek se v češtině skloňuje, případně časuje podle českého úzu, jak píše D. Svobodová (2007: 39).

D. Svobodová (2007: 29, 31, 37-50) i P. Hauser (1980: 52) hovoří o také faktu, že některé přejímky zůstávají v češtině nesklonné navzdory prodělané adaptaci v rovině ortoepické a ortografické. Podle M. Grepla (2003: 268-269) i D. Svobodové (2007: 37-38) se tento jev často týká především takových podstatných jmen, jež mají takové zakončení, které nelze zařadit k žádnému z českých vzorů podstatných jmen. Jedná se zejména o samohlásky jako *-u, -ú, -ó, -y* a jim podobné. Podle M. Grepla (2003: 269) je přitom důležité nejen zakončení slova, ale i jeho výslovnost. Nesklonná jsou zpravidla v češtině i podstatná jména složená v původním jazyce z vícero slovních druhů. Jako příklad lze uvést výraz *play-off*, které je v angličtině tvořeno slovesem a předložkou. Důvodem pro zachování neohebnosti určitých přejímek je podle D. Svobodové (2007: 37) snaha zachovat co nejvěrnější podobu přejatých slov a usnadnit tak jejich rozpoznávání v textu, ať už písemném nebo mluveném, což může být obzvláště důležité, jedná-li se o názvy obchodních značek, jak autorka zmiňuje (2007: 43). D. Svobodová (2007: 39) však poukazuje na fakt, že i původně neohebná slova se postupně mohou v češtině stát ohebnými. Nesklonná adjektiva obvykle předcházejí substantivům, která rozvíjejí. Vzhledem ke své neohebnosti však porušují české zvyklosti shody rozvíjeného podstatného jména s přívlastkem shodným. Vznikají pak slovní spojení jako například *khaki blůza*, které lze pro kontrast porovnat kupříkladu se spojením *zelená blůza*. Podle D. Svobodové (2007: 42) mohou obdobné jevy někdy ztěžovat pochopení textu jeho příjemcem. Setkat se lze i s neohebnými příslovci, ačkoli ta nejsou tak hojná jako podstatná a přídavná jména.

F. Daneš (2009: 4-5) zmiňuje schopnost přejatých výrazů sloužit z morfologického hlediska jako báze pro tvorbu nových slov, ať už procesem derivace (odvozování) nebo kompozice (skládání). Při odvozování nových slov je možné rovněž použít cizí prefixy (předpony) a sufixy (přípony) i pro derivaci ze slov domácích. F. Daneš jako příklad takové derivace zmiňuje výraz *kopálista*, kde je využit cizí sufix *-ista*. Stejně tak D. Svobodová (2007: 19) a V. Šmilauer (1972: 124) neopomínají skutečnost, že

přejímky mohou sloužit ke slovtvorným procesům.

Přejímat se nemusejí nutně jen celá slova či slovní spojení. Jak uvádí D. Svobodová (2007: 98-103), z cizích jazyků mohou být vypůjčeny i zkratky v nezměněné podobě. Jednotlivá písmena zkratk tak označují slova existující v cizím jazyce, z něhož byly přejaty, přičemž tato slova povětšinou v češtině neexistují, tedy nebyla přejata. Jako příklad lze uvést zkratky jako *CD* (*compact disc*), *UFO* (*unidentified flying object*) nebo *RPG* (*role playing game*). Zkratky jsou v češtině až na výjimky nesklonné. Zkratky pak mohou fungovat v češtině jako adjektiva (např. *PET lahev*) a mohou sloužit i jako báze pro odvozování nových slov. Jedním z takových slovtvorných procesů je připojování českých sufixů, přičemž k tomuto jevu se může přidat i ortografická adaptace (např. *cédéčko* nebo *dýdžejka*).

Dalším projevem slovtvorných procesů, který se uplatňuje v souvislosti s přejímkami, je zkracování slov, jak uvádí D. Svobodová (2007: 101-102). Jedná se především o aferézu (tj. odtržení konce slova a jeho použití jako samostatného slova) nebo apokopu (tj. odtržení začátku slova a jeho použití jako samostatného slova). Příkladem mohou být výrazy jako *info* (*informace*), *demo* (*demonahrávka*, *demoverze*), *net* (*internet*) nebo *bus* (*autobus*).

4.5.4 Sémantika

F. Daneš (2009: 5) hovoří o sémantické adaptaci, či spíše o změně sémantického náboje, ke které dochází při přejímání slov cizího původu. Jako příklad takové změny uvádí sémantické zúžení neboli specializaci, které je patrné u dvojice „juice – džus“. Opačný jev, tedy rozšíření významové složky výrazu pod vlivem cizího jazyka. Daneš jako příklad tohoto procesu zmiňuje výraz „exkluzivní“. Dochází tak ke víceznačnosti čili polysémii daného výrazu, ačkoli P. Hauser (1980: 57) uvádí, že přejímky obvykle nejsou víceznačné, jak již bylo výše zmíněno (viz výše 4.2 Třídění přejatých slov) O změně sémantické složky přejímek hovoří i D. Svobodová (2007: 22). Ta veškeré změny v této lingvistické rovině označuje souhrnným názvem sémantické neologismy nebo také neosémantismy. Upozorňuje rovněž na fakt, že v některých případech se

rozšiřování významové složky může promítnout i do grafické formy slov a vznikají tak dvě (případně více) různá slova. Jako příklad uvádí dvojici *katastrofální – katastrofický*, přičemž takové jevy považuje za znak jazykové kreativity a ekonomie.

4.5.5 Stylistika

Kromě výše popsaných změn v rovině ortoepie, ortografie, morfologie a sémantiky dochází během procesu adaptace navíc k určení a vymezení místa daného přejatého výrazu v systému českého jazyka, včetně jeho umístění do konkrétní vrstvy národního jazyka, jak uvádí D. Svobodová (2007: 19).

D. Svobodová (2007: 24) uvádí, že většina již vžitých přejímek se řadí do spisovné češtiny. Jako příklady zmiňuje slova jako *džem, intelligence, pasáž* nebo *župan*. Ta jsou zpravidla neexpresivní. Stejně tak jsou spisovné a neexpresivní přejímky zastávající funkci odborných termínů. Na druhou stranu existuje nemalá skupina slov hovorových či slangových, která pocházejí povětšinou z němčiny nebo angličtiny, kupříkladu *šichta, fáro, topik* nebo *flaška*. Část z nich je navíc nositeli expresivního příznaku. D. Svobodová (2007: 34) upozorňuje, že pokud existují dvě grafické podoby jedné přejímky, jedna původní a jedná adaptovaná, je adaptovaná forma někdy považovaná za expresivní.

4.6 Synonymní dvojice

P. Hauser (1980: 57) upozorňuje, že přejatá slova mohou, ale nemusejí mít v domácím jazyce odpovídající ekvivalent. Tímto tématem se podrobněji zabývá také D. Svobodová (2007: 7). Říká, že může docházet k přejímání cizích slov, ačkoli v jazyce již existují významově dokonalá pojmenování pro dané jevy. Vznikají pak synonymní dvojice slov, z nichž jedno je přejaté a druhé původní. D. Svobodová (2007: 7) uvádí mimo jiné jako příklady dvojice „přesný – precizní“ či „instrument – nástroj“. V takových případech se pak mluvčímu nabízejí dvě varianty, které jsou ekvivalentní a jejichž význam je totožný. Jsou však odlišeny rozdílnou stylistickou úrovní a náleží proto zpravidla do určitého útvaru národního jazyka, například do

hovorového jazyka nebo naopak do jazyka odborného (D. Svobodová, 2007: 13). Problematikou takových synonymních dvojic se zabývá i F. Daneš (2009: 4). Ten je považuje za známku silného vlivu cizích jazyků na češtinu.

D. Svobodová (2007: 7) také zmiňuje, že mluvčí k takovýmto synonymním dvojicím zaujímají různé postoje, ačkoli zdůrazňuje, že vhodné, případně přirozené, není ani nadměrné užívání přejímek, ani jejich kategorické odmítání. Před příliš častým používáním slov cizího původu varuje i F. Daneš (2009: 6). Stejně tak V. Šmilauer (1972: 136) poznamenává, že není vhodné ve velkém počestřovat odborné termíny a od užívání již vzniklých českých ekvivalentů termínů se převážně upouští. Autor nicméně důrazně upozorňuje, že není žádoucí používat cizí slova tam, kde komplikují porozumění textu, ačkoli uznává, že některá cizí slova jsou používanější než jejich české ekvivalenty.

D. Svobodová (2007: 10) také poukazuje na negativní postoj některých odborníků, kteří vysoký počet synonymních dvojic tvořených slovem domácího a slovem cizího původu a nutnost mluvčích vybírat si mezi nimi v závislosti na konkrétní situaci považují za nadměrnou zátěž pro mluvčí při vytváření výpovědí. Stejně tak upozorňuje (2007: 13) na to, že během historie českého jazyka se střídala období, kdy byla slova cizího původu odmítána, s obdobími, kdy byl přístup k výpůjčkám uvolněnější.

Na druhou stranu D. Svobodová (2007: 19) uvádí, že pro některé komunikační situace (např. z oblasti sportu nebo počítačových her) je typická vysoká míra slov cizího původu. Uznává (2007: 19) rovněž, že v oblasti odborného textu může být používání přejímek coby termínů výhodou, neboť vede k vyšší míře srozumitelnosti, obzvláště pak v mezinárodním prostředí, a jednoznačnosti textu, jelikož přejímky obvykle nejsou polysémní, jak píše i P. Hauser (1980: 57). Některé termíny se navíc vypůjčují, aniž je pro ně utvořen český ekvivalent (D. Svobodová, 2007: 19). Naopak existence českého ekvivalentu, který je víceslovný, představuje určitá úskalí, mimo jiné je totiž nevhodnouází pro odvození nových slov. Obdobná situace však nastává i v případě, že víceslovný je cizí termín. Pak je šance, že se v češtině ujme, obzvláště pokud v češtině existuje pro danou skutečnost kratší a výstižnější pojmenování, výrazně snížena, jak uvádí

D. Svobodová (2007: 19) i V. Šmilauer (1972: 124).

K přejímkám, které nemají v češtině ekvivalent, se mohou nově vytvářet česká synonyma, což D. Svobodová (2007: 23-24) nazývá vyrovnávacími tendencemi. Podle ní se mohou projevat zejména třemi způsoby. K jednoslovnému cizímu výrazu je vytvořen český jednoslovný ekvivalent. Dále může být vytvořeno české víceslovné pojmenování. Nakonec může docházet k rozšíření významové složky již existujícího českého slova a to se nově stává ekvivalentem přejímky.

D. Svobodová (2007: 20-21) však zároveň dodává, že pod vlivem v některých případech až nadměrného užívání slov cizího původu v publicistických textech dochází k determinologizaci odborných výrazů a ty tak mohou přecházet do běžného užívání. Mohou také být součástí publicistické automatizace, ačkoli D. Svobodová upozorňuje, že některé taková slova či slovní spojení nemusejí být pro příjemce zcela významově jasné. Používání přejímek v publicistických textech je podle D. Svobodové zapříčiněno snahou zaujmout čtenáře a zároveň dodat textu zdání cizokrajnosti, případně pseudoodbornosti.

4.7 Internacionalismy

V souvislosti s mezinárodními vztahy mezi různými kulturami zmiňuje D. Svobodová (2007: 7) internacionalismy. Jedná se o taková slova, která se vyskytují v několika jazycích, ačkoli tyto jazyky nejsou či nemusí být příbuzné, a mezi jednotlivými jazyky jsou víceméně srozumitelná. V. Šmilauer (1972: 118) nicméně upozorňuje, že pouze výjimečně jsou mezinárodní slova přítomna ve všech světových jazycích. Někdy dokonce může mezinárodní slova nahradit nebo vytlačit slovo domácí či zdomácnělé pod vlivem jazykového purismu. Je třeba také brát zřetel na skutečnost, že mezinárodní slova mají v různých jazycích odlišnou výslovnost, pravopis, případně i významovou složku. Podle M. Čechové (2000: 84) se jedná zpravidla o slova mající svůj původ v latině a řečtině (např. *technika*, *ignorovat* nebo *speciální*). Může se jednat i o složená slova, přičemž taková to složená slova mohou být i uměle vytvořená díky kompozici latinských (např. *audiovizuální*, vzniklé z latinských slov *audīre* a *vidēre*) nebo řeckých

(např. *mikroskop*, sestavený z řeckých slov *mīkrós* a *skopós*) slov, případně jejich kombinacemi (např. *automobil*, vzniklý z latinského *mobilis* a řeckého *autós*).

Jako příklad lze uvést slovo „globalizace“ a porovnat je s odpovídajícími ekvivalenty v dalších jazycích: *globalization* (angličtina), *globalisation* (francouzština), *globalización* (španělština), *globalizzazione* (italština), globalizacija (ruština, použijeme-li přepis z azbuky do latinky), *globalizacja* (polština), *Globalisierung* (němčina), *globalisering* (dánština), *globalisaatio* (finština), *globalizáció* (maďarština) a tak dále. Tyto příklady obsahují jazyky germánské, slovanské, románské i ugrofinské. Lze vidět, že si jednotlivé jazyky adaptovaly toto slovo, aby lépe vyhovovalo úzu těchto jazyků. Navzdory tomu je však toto slovo stále srozumitelné napříč těmito jazyky.

D. Svobodová (2007: 8), se zmiňuje o čtyřech skupinách internacionálních jazykových jevů. Kromě internacionálních slov (jako kupříkladu výše zmíněné slovo „globalizace“) uvádí rovněž mezinárodně užívané afixy jako *hyper-*, *mini-*, *anti-*, *-ismus*, *-ista* a jim podobné. Další skupinu tvoří uměle vytvořená kompozita slova složená z řeckých či latinských bází (viz výše). Jako poslední skupinu zmiňuje D. Svobodová (2007: 8) mezinárodně známé frazémy či kalky. Za tento druh frazému lze považovat třeba slovní spojení „trojský kůň“¹⁴ (lze je srovnat s francouzským *cheval de Troie*, s anglickým *Trojan Horse*, německým *Trojanisches Pferd* či ruským – po přepisu do latinky – trojanskij koň).

14 D. Svobodová (2007: 8) uvádí slovní spojení *jablko sváru*

5 ROMANISMY

Jako romanismy jsou nazývány takové lexikální jednotky, které byly do češtiny přejaté z románských jazyků. Obecná problematika historie, způsobů, důvodů či úskalí přejímání slov z jiných jazyků do češtiny je podrobněji zpracována v kapitole 4 Přejímání cizích slov v češtině této diplomové práce.

Podle jazyka, z něhož byly romanismy přejaté, se tyto lexikální jednotky rozlišují do několika skupin, jak je dělí například J. Radimský (2016a):

- galicismy, tedy lexikální jednotky přejaté z francouzštiny;
- italinismy, které jsou přejaté z italštiny;
- hispanismy, které pocházejí původně ze španělštiny;
- lusitanismy, lexikální jednotky pocházející z portugalštiny;
- rumunismy, jejichž původním jazykem je rumunština.

J. Radimský (2016a: 1) nabízí ještě druhé možné rozdělení a to z hlediska diachronního, tedy z hlediska porovnávání v různých časových obdobích. Jako první skupinu označuje lexikální jednotky přešlé z lidové latiny do praslovanštiny. Tento proces probíhal především během 7. až 9. století našeho letopočtu. Lidová latina byla především mluvená a vyvíjela se natolik odlišně od klasické latiny, že klasická latina se pro mluvčí lidové latiny postupně stávala jenom obtížně srozumitelnou. Na přelomu 8. a 9. století je lidová latina už považovaná jako samostatný jazyk. V lidově latině se rovněž začaly objevovat určité znaky romanizace, které se postupem času stávaly hojnějšími a výraznějšími. Jako druhou skupinu romanismů uvádí J. Radimský (2016a: 1) takové, které byly přejaty v pozdějším období z již utvořených románských jazyků. Je třeba však zmínit, že za romanismy se nepovažují takové přejaté výrazy, které přešly do češtiny přímo z (klasické) latiny, která však nenesé známky romanizace. Takto přejaté výrazy se pak nazývají latinismy, nikoli romanismy.

Důvody přejímání slov z románských jazyků jsou obdobné jako u všech výpůjček. Jako ty hlavní lze zmínit potřebu pojmenovat nově objevené či vzniklé skutečnosti či

skutečnosti náležející do jiného kulturního či geografického prostředí (více viz podkapitola 4.3 Důvody přejímání slov z cizích jazyků této diplomové práce).

Romanismy se do češtiny dostávaly a dostávají buď přímo z původního jazyka nebo zprostředkovaně přes jiný jazyk. V případě češtiny byla v minulosti nejen pro romanismy zprostředkujícím jazykem především němčina, jelikož je jazykem dvou sousedících států a v minulosti se rovněž jednalo o úřední jazyk Habsburské monarchie, jejíž součástí byly i české země. Příkladem takového procesu, kdy němčina sloužila jako zprostředkující jazyk pro romanismy, je kupříkladu slovo *kontrola*, jak uvádí J. Rejzek (2015: 328). Tento výraz pochází z francouzského *côntrole* a jeho vstup do českého jazyka zprostředkovala němčina a její výraz *Kontrolle*. Jako výraz přejatý přímo z původního jazyka je možné uvést například slovo *marže*, které podle J. Rejzka (2015: 403) bylo přejato přímo z francouzštiny.

Za romanismy se naopak nepovažují takové lexikální jednotky, u kterých románské jazyky sloužily jako zprostředkující neboli tranzitní jazyky, ale nikoli jako jazyky zdrojové, jak shodně upozorňují J. Radimský (2016a) a O. Pešek (2016). Jako takovou lexikální jednotku lze uvést například slovo *cukr*. Toto slovo se do češtiny dostalo prostřednictvím italského výrazu *zucchero*, který byl přejat z arabského slova *sukkar*, přičemž do arabštiny se toto slovo dostalo jako adaptovaná podoba indického *śarkarā*, jak uvádí J. Rejzek (2015: 118). Slovo *cukr* tedy není považováno za romanismus. Jako příklady dalších slov, která se do češtiny dostala prostřednictvím románských jazyků, aniž by byla sama romanismy, lze uvést výrazy *hurikán*, *kanibal*, *savana*, *talisman*, *rošáda* či *banán*. Míra vlivu zprostředkujícího jazyka na daný výraz přitom nemá při určování jeho statusu žádný význam. Ani při podstatném ovlivnění zprostředkujícím románským jazykem se slovo nestává romanismem (O. Pešek, 2016).

Geograficky se původ romanismů nemusí omezovat pouze na zemi, odkud daný románský jazyk pochází. Například za galicismy se tedy považují nejen slova pocházející z francouzštiny na území Francie, ale i jiných frankofonních zemích, jak říká O. Pešek (2016).

Následující podkapitoly se budou zabývat jednotlivými druhy romanismy pocházející, historií jejich přejímání, jejich adaptací a zmíněny budou rovněž některé z tématických oblastí, v nichž čeština čerpala slovní zásobu právě z románských jazyků.

5.1 Galicismy

Galismů, neboli slov pocházejících původně z francouzštiny, se v češtině vyskytuje více než tři tisíce¹⁵ a tvoří tak nejpočetnější skupinu romanismů v češtině. Nejpočetnější skupiny přejímek z francouzštiny tvoří substantiva, následují je adjektiva a slovesa. V menší míře pak také příslovce či citoslovce.

S francouzštinou měla čeština ve své historii užší vztahy než s ostatními románskými jazyky (snad kromě italštiny), především pak za vlády Lucemburků v českých zemích, během 17. a 18. století, kdy francouzština byla hlavním komunikačním jazyk evropské šlechty, následně během napoleonských válek, kdy se francouzské armády dostávají na české území. Během éry začínající národním obrozením, kdy byla Francie vnímána jako vzor včetně francouzské literatury, až po období první republiky se francouzština rozšiřovala stále více, především mezi měšťanské obyvatelstvo. Její vliv v Československu byl však značně omezen po druhé světové válce a ani po pádu komunismu se nedokázala navrátit na své výsadní postavení (O. Pešek, 2016). Kromě přejímek přímo z francouzštiny se galicismy do češtiny dostávaly i prostřednictvím jiných jazyků, především němčiny a angličtiny.

O. Pešek (2016) říká, že přejímání slov z francouzštiny češtinou víceméně ustalo se začátkem druhé světové války. Výjimky tvoří novodobé přejímky z oblasti gastronomie (např. *foie gras* nebo *ratatouille*), které rovněž vykazují jen velmi nízkou míru přizpůsobení češtině. Co se týká starších přejímek, zatímco některé výpůjčky jsou plně adaptované úzu češtiny jak po pravopisné, tak výslovnostní stránce, jiné si zachovávají určité znaky francouzštiny (například výslovnost slabiky *di-* ve slově *diplomacie* nebo pravopis slova *surrealismus* či pravopisně zcela neadaptovaný výraz *femme fatale*). Jako příklady ortoepických adaptací lze uvést eliminaci nosových samohlásek nebo změna

¹⁵ Velký slovník cizích slov (Kraus a kol., 2005) uvádí necelých 3 500 galicismů, nicméně O. Pešek (2016) upozorňuje, že do tohoto čísla nejsou započtené novější výpůjčky z oblasti gastronomie.

znělosti některých souhlásek. Tímto tématem se velmi podrobně ve své práci zabývá O. Pešek (2016).

Z hlediska významového náleží galicismy v češtině často do několika oblastí. Kromě již výše zmíněné gastronomie se jedná například o oblast vědy a techniky (např. *molekula, bandáž, karoserie, hangár, aviváž*), vojenství (např. *generál, granát, manévr, kadet*), umění (např. *flétna, klavír, impresionismus, koláž, rozeta, román, fejeton*), sport (např. *cyklistika, fleret, parašutismus*), fauna a flóra (např. *kormorán, langusta liána, žampion*) či expresivní výrazy a citoslovce (např. *koketa, debužírovat, šumafuk, alou*).

Galicismy přitom v češtině patří jak mezi běžně užívané výrazy (např. *bageta* nebo *finance*), tak mezi odborné termíny, které jsou známé jen hrstce odborníků (např. baletní výrazy *plié* a *chassé*, z dalších oblastí kupříkladu *anuita, allemande, basreliéf, pourparler* a další) O. Pešek (2016) také zmiňuje, že galicismy jsou v češtině často vnímané jako kultivované výrazy.

Francouzština rovněž sloužila pro některá slova i jako zprostředkující jazyk. O. Pešek (2016) uvádí jako příklady názvy zvířat *ženetka* a *gibbon*. Ty však nejsou považované za galicismy.

5.2 Italinismy

Italinismy představují v češtině druhou nejpočetnější skupiny romanismů po galicismech¹⁶. Nejvíce italinismů v češtině tvoří podstatná jména, přídavná jména a příslovce. J. Radimský (2016b) přitom upozorňuje, že kvůli jazykové rozmanitosti a nejednotnosti italštiny se za italinismy považují i výrazy přejaté z italských nářečí a dialektů.

Obdobně jako v případě galicismů pramení velký počet italinismů v češtině z četných vztahů mezi českými zeměmi a Itálií během jejich historie. Zprvu se jednalo především

¹⁶ Na počtu italinismů v češtině se odborníci neshodují. J. Radimský (2016b) ve své práci uvádí, že některé zdroje hovoří o necelých 3 000 italinismů, jiné o necelých 2 000. J. Radimský přitom stejně jako O. Pešek (2016) v případě galicismů upozorňuje, že druhé uvedené číslo nezahrnuje některé výrazy přejaté v nedávné době.

o vztahy v oblasti náboženství, později od období středověku také v oblasti vojenské, obchodní a politické. V českých zemích také působili italští umělci, například architekti či hudebníci. Část území dnešní Itálie byla také součástí Rakouska-Uherska, stejně jako dnešní České republiky.

J. Radimský (2016b) uvádí, že velká část italinismů v češtině byla přejata přímo z italštiny. I zde však působily některé zprostředkující jazyky, zejména němčina a francouzština. Některé italinismy přitom byly přizpůsobené češtině, zatímco jiné prošly adaptací jen v omezené míře a nadále si zachovávají znaky italštiny. Změnám v oblasti výslovnosti a pravopisu se velmi podrobně věnuje ve své práci J. Radimský (2016b). Jako příklad lze uvést přesun přízvuku na první slabiku slova či neměkčení u slabik *di, ti, ni* (například ve slově *sardinka*).

Část italinismů je součástí běžné slovní zásoby českého jazyka, jiné náleží do odborného jazyka a nejsou všeobecně známé (např. hudební výrazy *allegro* či *legato*). Co se týká hlavních významových oblastí, do kterých italinismy v češtině spadají, jedná podle J. Radimského (2016) se například o umění (např. *opera, viola, soprán, galerie, freska, karikatura, groteska, balet*), gastronomii (např. *špagety, pizza, marcipán, cappuccino*), bankovníctví a ekonomie (např. *banka, saldo, storno, firma, kapitál*), historie a vojenství (např. *kavalír, kavalec, korzár*) biologie, přírodní vědy a technika (např. *brokolice, rukola, muflon, potkan, láva, laguna, kompas, kalafuna*), móda (např. *sako, paruka, brokát*), sport (např. *favorit, medaile, štafeta*) nebo expresivní výrazy (např. *špagát, kantýna, šupito presto*).

5.3 Hispanismy

Čeština neměla a nemá se španělštinou a španělsky mluvícími zeměmi tak těsné vztahy jako třeba s italštinou nebo francouzštinou. Tomu také odpovídá relativně nízký počet hispanismů v češtině. Podle J. Radimského (2016a: 1) existuje v češtině přibližně 140 hispanismů v současném užívání. Jako příklady lze uvést slova *kamarád, platina, mačeta, korek, vanilka, armáda* či *flotila*. Mezi hlavní oblasti, kde můžeme najít hispanismy, jsou kromě reálií vlastních Španělskému prostředí například gastronomie,

umění či technologie. Část hispanismů také souvisí s objevnými plavbami do Ameriky a pojmenováváním lokálních skutečností. Španělština byla také zprostředkujícím jazykem a to zejména pro výrazy z jazyků amerických indiánů (například *tabák* či *kolibřík*). Ty se však za hispanismy nepovažují.

J. Radimský (2016a: 3) blíže hovoří také o adaptaci hispanismů v češtině. Mnoho z nich, především pak dříve přejaté výrazy, vykazují velkou míru přizpůsobení češtině co do výslovnosti i pravopisu. Naopak později vypůjčené lexikální jednotky si obecně více zachovávají svou původní španělskou formu. Jedná se, podobně jako v případě galicismů a italinismů, zejména o slova z oblasti gastronomie, například *gaspacho*, *tapas*, *tequilla* či *paella*.

5.4 Lusitanismy

Přejatá slova původem z portugalštiny představují v češtině relativně nepočetnou skupinu, čítající okolo tří desítek výrazů (J. Radimský, 2016a: 3). Příkladem mohou být slova jako *marmeláda*, *kokos*, *kobra*, *baroko* či *flamengo*. I portugalština sloužila pro některé výrazy jako zprostředkující jazyk, například pro slova jako *ananas*, *betel* či *banán*, ty však nejsou považována za *lusitanismy*.

5.5 Rumunismy

J. Radimský (2016a: 4) uvádí, že slov přejatých z rumunštiny je v češtině velice málo a tvoří nejméně početnou skupinu romanismů v češtině. Příkladem může být slovo *palačinka* či název rumunské měny *lei*. Existuje rovněž skupina několika dalších slov, u nichž však rumunský původ buď není spolehlivě doložen nebo je předmětem sporu odborníků. Jedná se například o výrazy *brynza*, *čutora*, *koliba* či *urda*.

6 ROMANISMY V TERMINOLOGII NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU A JEJICH PŘEKLAD DO FRANCOUZŠTINY

V této kapitole své diplomové práce se budu věnovat popisu svého postupu při provádění výzkumu. Nejprve popíši své výchozí hypotézy, dále pak metodologii, data, ze kterých jsem vycházela, problémy, s nimiž jsem se setkala, a nakonec rovněž výsledky svého výzkumu.

Po prozkoumání teoretických poznatků z oblasti přejímání slov, romanismů v češtině, mezijazykového i vnitrojazykového překladu, právního jazyka a specifík náležitých k jeho překladu mezi různými jazyky přistupuji k praktické aplikaci těchto vědomostí. Výstupem této diplomové práce by měl být glosář zahrnující romanismy, které se nacházejí v lexiku zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen Nový občanský zákoník nebo NOZ), a jim odpovídající překlady do francouzštiny, přičemž hlavní důraz bude kladen na právní koncepty.

6.1 Výchozí hypotézy

V úvodu této diplomové práce (viz 1 Úvod) jsem nastínila několik oblastí, kterým bych se v rámci svého výzkumu chtěla věnovat, a několik výchozích hypotéz, které bych chtěla ověřit. Těmi jsou:

- celkový počet romanismů v NOZ – výchozí hypotéza: 80-150 různých romanismů;
- druhy romanismů v NOZ – výchozí hypotéza: italinismy (nejvíce), galicismy, hispanismy, možná několik málo lusitanismů, žádné rumunismy;
- slovní druhy romanismů v NOZ – výchozí hypotéza: substantiva, adjektiva, slovesa, adverbia;
- romanismy v NOZ jako jednoslovné a víceslovné výrazy – výchozí hypotéza: srovnatelné zastoupení, víceslovné výrazy však budou početnější;
- ekvivalence konceptů v české a francouzském právním systému – výchozí hypotéza: povětšinou částečná ekvivalence s několika dokonale ekvivalentními koncepty, žádné nulové ekvivalence.

6.2 Metodologie

Sběr dat pro výzkumný vzorek jsem provedla sama. Vycházela jsem přitom přímo z textu Nového občanského zákoníku¹⁷, počínaje § 1. Pro určení, která slova jsou romanismy a která nikoli, jsem využívala *Český etymologický slovník* od J. Rejzka (2015) (dále jen ČES). Všechna slova, na která jsem přitom narazila, jsem zkontrolovala s tímto slovníkem a tento slovník jsem rovněž považovala za výchozí a nejautoritativnější zdroj při určování etymologie. Nicméně v případě nejasností či pochybností jsem jako podpůrné zdroje jsem využívala *Etymologický slovník jazyka českého* od J. Holuba a F. Kopečného (1952), *Etymologický slovník jazyka českého* od V. Machka (1968), internetové stránky *Centre National des Ressources Textuelles et Lexicales*¹⁸ (dále jen CNRTL) a *Online Etymology Dictionary*¹⁹. Tímto způsobem jsem postupovala dále. Pokud jsem objevila nějaký romanismus, poznamenala jsem si jej včetně etymologie deklarované v ČES, případně dalších zdrojích, a prvního paragrafu, kde se tento výraz vyskytoval. Pokud se daný romanismus objevil v lexiku NOZ znovu, ale v jiné formě (například v rámci jiného slovního druhu nebo jako součást víceslovného výrazu), poznamenala jsem si i ten včetně místa výskytu. Všechny tvary odvozené od jedné báze jsem považovala za jeden romanismus (např. *organize, organizátor, organizovaný, organizační*). Nepracovala jsem přitom s takovými výrazy, které byly uměle vytvořené ve francouzštině na základě řeckých či latinskýchází (např. *ortopedie*).

Pracovala jsem s celým NOZ (§ 1 - § 3081) a po abstrahování romanismů jsem přikročila k překladu vybraných romanismů do francouzštiny. K určení a porovnání označovaných konceptů jsem používala francouzské právní předpisy platné na území Francie. Jiné frankofonní právní předpisy (např. kanadské či švýcarské) jsem nevyužívala. Pracovala jsem přitom také se slovníky *Vocabulaire juridique* (G. Cornu, 2008), *Francouzsko-český, česko-francouzský právní slovník* (M. Larišová, 2008), *Česko-francouzský odborný slovník z oblasti právní, správní a politické: Dictionnaire*

17 ve znění platném od 1. ledna 2018

18 dostupné na <http://www.cnrtl.fr/etymologie/>

19 dostupné na <https://www.etymonline.com/>

juridique, administratif et politique tchèque-français (P. Pataki, 1997), *Čtyřjazyčný právní slovník* (M. Tomášek, 1997), *Obchodní francouzština: Français commercial* (J. Kozmová, P. Brouland, 2013) a česko-francouzskou část slovníku *Francouzsko-český a česko-francouzský obchodní slovník* (Dubský a kol., 1998). Slovníky (s výjimkou výkladového slovníku *Vocabulaire juridique*) jsem však používala jen podpůrně, výchozími zdroji pro mě byly francouzské právní předpisy.

6.3 Lexikum Nového občanského zákoníku

Při zkoumání lexika NOZ jsem zjistila, že počet přejatých slov je oproti mému očekávání relativně nízký. Nemám přitom na mysli pouze romanismy, ale přejímky ze všech jazyků jako celek. Čeština jako jazyk je výpůjčkám z cizích jazyků relativně otevřená a velká část přejatých výrazů patří do běžně užívané slovní zásoby, proto jsem očekávala, že podíl výpůjček na lexiku NOZ bude výrazně vyšší. Čeština navíc není chráněna žádným zákonem či jiným právním předpisem před vlivy cizích jazyků, jak tomu je například u francouzštiny. Ve Francii platí zákon *La loi no 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française* (také známý jako „loi Toubon“) a s ním související prováděcí předpis *Le décret du 3 juillet 1996 relatif à l'enrichissement de la langue française*. Společně tyto právní předpisy chrání jazykové dědictví francouzštiny tím, že stanovují přednost francouzských výrazů před výpůjčkami a zároveň zakládají zvláštní komise pro tvorbu neologismů (*la commission générale de terminologie et de néologie* a *des commissions spécialisées de terminologie et de néologie*) pro případ, že k danému cizímu výrazu prozatím neexistuje vhodný francouzský ekvivalent. Tyto právní předpisy se přitom netýkají jen právního lexika, ale i dalších oblastí například ekonomie či vědy.

V češtině však existuje dokument Legislativní pravidla vlády²⁰, který stanovuje spíše formální stránky právních předpisů. Čl. 40 určuje, že právní předpis musí být terminologicky jednotný a ve shodě s již existujícími předpisy. O terminologické jednotnosti hovoří i Důvodová zpráva k NOZ²¹ (kap. 2, část C, odst. 5), která navíc

²⁰ dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/ppov/lrv/dokumenty/legislativni-pravidla-vlady-91209/>

²¹ dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

zdůrazňuje, že z důvodu větší jasnosti a srozumitelnosti se NOZ snaží vyhýbat polysémním a homonymním výrazům. O problematice cizích slov se pak píše v odstavci 3. Čl. 40 Legislativních pravidel vlády však výslovně stanovuje, že „*Cizích slov lze použít jen výjimečně, jsou-li součástí užívané právní terminologie, nebo užívá-li se jich běžně v jazyce upravovaného oboru a nelze je dost vhodně nahradit českým pojmem.*“ Obdobně se k tomuto tématu vyjadřuje i důvodová zpráva k NOZ (kap. 2, část C, odst. 5), kde se rovněž uvádí, že cizí slova se v NOZ používají jen v případě, že pro ně neexistuje vhodný český ekvivalent nebo pokud se jedná o slovo v českém právu již používané. Skutečností uvedeným v Legislativních pravidlech vlády i v Důvodové zprávě k NOZ odpovídá fakt, že ve slovní zásobě užitě v NOZ se přejaté výrazy vyskytují v relativně malé míře.

Nejpočetnější skupinu přejímek v NOZ tvoří latinismy, například *rejstřík, korporace, delegát, insolvenční, beneficent* či *konkurs*. Další relativně početnou skupinou přejímek jsou grécismy, mezi něž patří například *pseudonym, genetický* či *etnický*. V menší míře se lze setkat i s anglicismy, například *šek, hardware* nebo *digitální*, povětšinou se přitom jedná o výrazy spojené s moderními technologiemi. Počet germanismů je velmi nízký, například *pacht* nebo *deviza*. Vzácnost germanismů v NOZ je podle mého názoru poměrně překvapivá vzhledem k dlouhodobému a silnému působení němčiny na češtinu během dob Habsburské monarchie. Je však možné, že kvůli historickým událostem jsou germanismy vnímané spíše negativně, a proto se tvůrci NOZ raději uchýlovali ke slově pocházejícím z češtiny či jiných slovanských jazyků, případně latiny, řečtiny či románských jazyků (toto tvrzení lze srovnat s postřehem O. Peška, 2016, který uvádí, že galicismy mají v češtině často jistý přidech vznešenosti či kultivovanosti, viz výše podkapitola 5.1 Galicismy). Nízký počet germanismů lze rovněž vysvětlit tím, že většina přejímek z němčiny patří v češtině do hovorového či slangové a argotického jazyka, jak tvrdí D. Svobodová (2007: 14) (viz výše kapitola 4 Přejímání cizích slov v češtině). Kromě romanismů, které budou popsány níže (viz 6.4 Romanismy v Novém občanském zákonáku), se v lexiku NOZ vyskytují výpůjčky z jiných jazyků jen velice zřídka. Například *alkohol* pochází původně z arabštiny a *loterie* a *burza* z nizozemštiny, v terminologii NOZ se však jedná o výjimky.

Převážnou část lexika NOZ tvoří původní české výrazy, případně výrazy, jejichž etymologie sahá až do praslovanštiny. Existuje zde několik přejímek ze slovanských jazyků (např. české *vlajka* odvozené od přejímky z ruštiny *vlát*). Při bližším pohledu je patrné, že velká část slovní zásoby NOZ sestává z relativně omezeného počtu českých bází a jejich četných derivací. Jako příklady těchto základních tvarů lze uvést *rod*, *vozit*, *lože / ležet*, *právo*, *stát*, *vědět*, *znát* či *plat*. Pomocí i několikanásobného použití přípon a předpon jsou z těchto bází odvozené desítky dalších slov. To dokládá velkou flexibilitu českého jazyka co do schopnosti vytvářet nová slova, o níž se okrajově zmiňuje A. Tionová (1992: 285, 290).

Při uvědomění si těchto skutečností lze přejatá slova obecně rozpoznat v textu poměrně snadno, ovšem s několika výjimkami. Jako příklady těchto výjimek lze zmínit například latinismy *rejstřík* nebo *kalendář*, které se vyznačují pro češtinu typickým písmenem Ř a díky tomu a vysoké míře adaptace nepůsobí v češtině natolik cize. Většina přejímek je však bez obtíží rozpoznatelná díky nižší míře přizpůsobení češtině a nejrozličnějším ortografickým či ortoepickým jevům. Jedná se například o pro češtinu neobvyklé kombinace hlásek (příklad *rekreace*, *lojalita*, *kvitance*) nebo neobvyklé grafémy (například *praxe*, *financování*, *registrovaný*). O těchto jevech se zmiňuje například P. Hauser (1980: 52) nebo M. Čechová (2000: 85) (viz podkapitola 4.4 Znak přejatých slov). Z hlediska výslovnosti se projevují neobvyklostmi jako je neměkčení ve slabikách *di*, *ti*, *ni*, o němž se zmiňují například O. Pešek (2016) a J. Radimský (2016b) (viz podkapitoly 5.1 Galicismy a 5.2 Italinismy). Příkladem tohoto jevu mohou být latinismy *minimum* a *instituce*.

6.4 Romanismy v Novém občanském zákoníku

V rámci lexika NOZ jsem našla celkem 32 romanismů (viz *Tabulka 1: Romanismy v Novém občanském zákoníku*). Nejpočetnější skupinu romanismů oproti mému očekávání tvoří galicismy (23) následované italinismy (9). Hispanismus jsem ke svému překvapení a v rozporu s výchozí hypotézou nenašla ani jeden, stejně tak jako jsem neobjevila jediný lusitanismus nebo rumunismus.

Podle očekávání se romanismy se v NOZ nevyskytují pouze jako jednoslovné termíny. Častěji jsou součástí víceslovných termínů, jejichž početně převaha nad jednoslovnými výrazy je na první pohled patrná, což odpovídá jedné z mých výchozích hypotéz. Víceslovné výrazy jsou však složeny zpravidla z jednoho romanismu a jednoho či více slov s jiným etymologickým původem. Jako příklad lze uvést slovo *režim*, což je galicismus, které je v rámci NOZ součástí několikero termínů z oblasti správy společného jmění manželů. U všech těchto termínů je však *režim* jediným zástupcem romanismů. V NOZ jsem nicméně našla dvě slovní spojení, která jsou tvořena více než jedním romanismem. Jsou to spojení *investiční riziko* a *rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou*.

U některých romanismů v NOZ je diskutabilní, zda se jedná o termíny či nikoli. Právní termín, jak říká M. Tomášek (2003: 49), má přesně definovaný význam (viz výše podkapitola 2.1.1 Termíny). Nicméně některé z těchto romanismů v rámci NOZ svůj význam přesně stanovený nemají (například v rámci NOZ nebo jiného právního předpisu). Je třeba však zmínit práci I. Petru (2015: 6), kde se uvádí, že v právním jazyku neexistují pouze legální definice, neboť se lze setkat s termíny, jejichž význam je shodný s obvyklým významem spojovaným s tímto pojmenováním. Takové termíny jsou tedy srozumitelné, aniž by k jejich pochopení byla nutná explicitní legální definice. I. Petru (2015: 7) rovněž uvádí, že u některých termínů jejich význam vyplývá z kontextu (např. *kupónový arch*). Stejně tak výrazy, jejichž status termínu je poněkud nejistý, mohou tvořit víceslovná kompozita, která již termíny bezpochyby jsou. Například slovo *kontrola* je součástí kompozita *kontrolní komise*.

Některé z romanismů, které se vyskytují v NOZ, nebyly do češtiny přejaty přímo, ale prostřednictvím tranzitního jazyka. Tím byla nejčastěji němčina. Jako příklad lze uvést slovo *kontrola*, které se z francouzského *contrôle* přeneslo do češtiny prostřednictvím německého *Kontrolle*. Vzácně může být tranzitním jazykem i angličtina, například u slova *investice*, které přešlo do češtiny z italštiny právě přes angličtinu. Pro některá slova z lexika NOZ naopak sloužily jako zprostředkující jazyky románské jazyky. Nejčastěji to byla francouzština. Díky ní se do češtiny dostaly výrazy jako *politika* (lat.) nebo *republika* (lat.). Tyto výrazy však nejsou romanismy, neboť nepocházejí původně

z románských jazyků, jak říká J. Radimský (2016a) nebo O. Pešek (2016).

Co se týče tematických skupin, do kterých romanismy patří, lze říci, že italinismy často náleží do oblasti bankovníctví či finančnictví. Jako příklad lze uvést slova jako *likvidace*, *banka*, *kapitál*, *investiční* či *inkaso*. U galicismů panuje větší tematická roztržitost, ale i zde lze najít několik termínů, které významově přímo souvisejí s finančnictvím či podnikáním, například *financování*, *kupón* (jakožto součást cenných papírů), *kvitance* či *akreditiv*.

	romanismus	etymologie	první výskyt	další výskyty
1	kontrola	přes něm. z fr. <i>côntrole</i>	§ 6 odst. 2 „Nikdo nesmí těžít ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu. Nikdo nesmí těžít ani z protiprávního stavu, který vyvolal nebo nad kterým má kontrolu .“	kontrolovat (§ 205 odst. 3) kontrolní komise (§ 243) kontrolní orgán (§ 248 odst. 2) kontrolní činnost (§ 370 odst. 1 písm. f)) rizika mimo kontrolu podnikatele (§ 1843 odst. 1 písm. f)) překontrolováno (§ 2162) dodatečná kontrola (§ 2626 odst. 1) kontrolor (§ 2652 odst. 1) kontrolní osvědčení (§ 2652 odst. 1) kontrolovaný (§ 2660 odst. 1)
2	organizo- vaný	přes něm. z fr. <i>organiser</i>	§ 20 odst. 1 „Právní osoba je organizovaný útvar , o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právní osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou.“	organizační jednotka (§ 219) vnitřní organizace ústavu (§ 405 odst. 1 písm. f)) organizovaný (§ 502) organizační složka (§ 503 odst. 2) organizátor evropského regulovaného trhu (§ 538 odst. 2) organizátor trestného činu (§ 871 odst. 2) odborná organizace (§ 1751 odst. 3) zájmová organizace (§ 1751 odst. 3) samostatná organizační složka (§ 2183) organizace zaměstnavatelů (§ 3025 odst. 1) odborová organizace (§ 3025 odst. 1) mezinárodní organizace (§ 3046)

3	reklamní	přes něm. z fr. <i>réclame</i>	§ 34 „mohou vykonávat jen uměleckou, kulturní, reklamní nebo sportovní činnost “	reklama (§ 1732 odst. 2) reklamační lhůta (§ 1921 odst. 2) klamavá reklama (§ 2976 odst. 2 písm. a)) srovnávací reklama (§ 2976 odst. 2 písm. g))
4	riziko	z it. <i>risico</i> , <i>risco</i> z fr. <i>risquer</i>	§ 103 „Bylo-li zasaženo do integrity člověka, který byl ve stavu, kdy nemohl posoudit, co se s ním děje, a nedal-li sám k zákroku souhlas, musí mu být, jakmile to jeho stav dovolí, vysvětleno způsobem, kterému bude schopen porozumět, jaký zákrok byl na něm proveden, a musí být poučen o jeho možných následcích i o riziku neprovedení zákroku.“	nepřiměřené riziko (§ 724 odst. 2) nepřiměřené majetkové riziko (§ 913 odst. 2) běžné riziko (§ 1427 odst. 1) investiční riziko (§ 1432) rizika mimo kontrolu podnikatele (§ 1843 odst. 1 písm. f)) pojistné riziko (§ 2790 odst. 1)
5	adresa	z fr. <i>adresse</i> a <i>adresser</i>	§ 120 odst. 1 „Do veřejného rejstříku se o právnické osobě zapíše alespoň den jejího vzniku, den jejího zrušení s uvedením právního důvodu a den jejího zániku, jakož i její název, adresa sídla a předmět činnosti, jméno a adresa bydliště nebo sídla každého člena statutárního orgánu spolu s uvedením způsobu, jakým tento orgán právnickou osobu zastupuje, a údajů o dni vzniku nebo zániku jejich funkce.“	adresovaný (§ 2373 odst. 3) adresa hostitele (§ 2546 odst. 1 písm. a)) adresa pověřené osoby (§ 2546 odst. 1 písm. b)) elektronická adresa (§ 2986 odst. 2)
6	likvidace	z it. <i>liquidare</i>	§ 129 odst. 2 „Dnem, kdy je právnická osoba prohlášena za neplatnou, vstupuje do likvidace .“	rušení s likvidací (§ 169 odst. 2) rušení bez likvidace (§ 169 odst. 2) likvidační podstata (§ 187 odst. 1) likvidační zůstatek (§ 187 odst. 1) v likvidaci (§ 187 odst. 2) likvidátor (§ 189 odst. 1) likvidace dosud společných povinností (§ 736) likvidace pozůstalosti (§ 1713) likvidace pojistitele (§ 2817 odst. 4)
7	rasa	fr. <i>race</i> nebo it. <i>razza</i>	§ 145 odst. 1 písm. a) „popření nebo omezení osobních, politických nebo jiných práv osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu , původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení,“	rasový původ (§ 2769)

8	technický	přes něm. z fr. <i>technique</i>	§ 158 odst. 2 „Zakladatelské právní jednání může připustit rozhodování orgánu i mimo zasedání v písemné formě nebo s využitím technických prostředků .“	technická zařízení (§ 509) technický účet (§ 533 odst. 1) technická povaha (§ 1166 odst. 1 písm. b) bod 2.) technické ochranné opatření (§ 1811 odst. 2 písm. h)) technické kroky vedoucí k uzavření smlouvy (§ 1826 odst. 1 písm c)) technické znalosti (§ 2942 odst. 2 písm. e)) technicky (§ 2981 odst. 3)
9	loajalita	z fr. <i>loyal</i>	§ 159 odst. 1 „Kdo přijme funkci člena voleného orgánu, zavazuje se, že ji bude vykonávat s nezbytnou loajalitou i s potřebnými znalostmi a pečlivostí.“	-
10	projekt	přes něm. z fr. <i>projet</i>	§ 292 odst. 1 „Zasedání členské schůze, kterému bude předložena smlouva o rozdělení nebo projekt rozdělení ke schválení, musí ten, kdo je svolává, ohlásit nejméně třicet dnů před jeho konáním.“	projektová dokumentace (§ 2629 odst. 1)
11	kapitál	přes něm. z it. <i>capitale</i>	§ 310 písm. e) „údaj o výši nadačního kapitálu .“	kapitálový trh (§ 328) cizí kapitál (§ 383) vlastní kapitál (§ 383)
12	investiční	přes angl. z it. <i>investire</i>	§ 328 odst. 1 „Je-li předmětem vkladu investiční cenný papír nebo nástroj peněžního trhu podle zákona upravujícího podnikání na kapitálovém trhu, může být jeho hodnota určena také váženým průměrem z cen, za který byly uskutečněny obchody tímto cenným papírem nebo nástrojem na regulovaném trhu v době šesti měsíců před splacením vkladu.“	investice (§ 398 odst. 2) investiční nástroj (§ 1109 písm. e)) obezřetné investice (název pododdílu 5, oddílu 1, dílu 6, Hlavy II) investiční riziko (§ 1432) investování (§ 1449 odst. 2) investiční služba (§ 1841)
13	banka	z it. <i>banco, banca</i>	§ 331 odst. 2 „Je-li předmět vkladu peněžitý, složí jej správce vkladů na zvláštní účet u banky nebo spořitelního a úvěrního družstva, který pro nadaci a na její jméno zřídí.“	zahraniční banka (§ 1434) bankovní služby (§ 1841) bankovní záruka (§ 2029) Česká národní banka (§ 2939 odst. 3)
14	financování	přes něm. z fr. <i>finances</i>	§ 342 odst. 1 písm. a) „nebude-li zvýšení nadačního kapitálu vyšší než rozdíl mezi výší vlastních zdrojů financování majetku nadace vykazovaných v rozvaze na straně pasiv a nadačním kapitálem“	finanční služba (§ 1814 písm. k)) finanční trh (§ 1837 písm. b)) finanční záruka (§ 2029 odst. 1) finanční ztráty (§ 2808 odst. 4) financování (§ 2870)
15	fond	přes něm. z	§ 349 odst. 1 „Smlouvou lze	nadační fond (§ 382 odst. 1)

		fr. <i>fond</i>	nadaci svěřit do správy jako <u>přidružený fond</u> majetek způsobilý být předmětem vkladu do nadace a pověřit nadaci k použití tohoto majetku k ujednanému účelu, souvisí-li s posláním nadace;“	svěřenský fond (§ 1419 odst. 1) soukromý svěřenský fond (§ 1449 odst. 1) veřejně prospěšný svěřenský fond (§ 1449 odst. 1) garanční fond (§ 1843 odst. 1 písm. n))
16	firma	z it. <i>firma</i>	§ 422 „Podnikatel, který nemá <u>obchodní firmu</u> , právně jedná při svém podnikání pod vlastním jménem; připojí-li k němu dodatky charakterizující blíže jeho osobu nebo obchodní závod, nesmí být klamavé.“	-
17	prokura	přes něm. z it. <i>procura</i>	§ 450 odst. 1 „Udělením <u>prokury</u> zmocňuje podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku <u>prokuristu</u> k právním jednáním, ke kterým dochází při provozu obchodního závodu, popřípadě pobočky, a to i k těm, pro která se jinak vyžaduje zvláštní plná moc.“	prokurista (§ 450 odst. 1)
18	kupón	z fr. <i>coupon</i>	§ 523 odst. 1 „Je-li s cenným papírem spojeno právo na výnos, lze pro uplatnění tohoto práva vydat <u>kupón</u> jako cenný papír na doručitele; <u>kupóny</u> se vydávají v <u>kupónovém</u> archu.“	kupónový arch (§ 523 odst. 1)
19	diplomatický	z fr. <i>diplomate</i>	§ 668 „Státní občan České republiky může mimo území republiky uzavřít manželství také před <u>diplomatickou misí</u> nebo konzulárním úřadem České republiky.“	-
20	respektovat	přes něm. z fr. <i>respect</i>	§ 687 odst. 2 „Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně <u>respektovat</u> svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti.“	-
21	režim	z fr. <i>régime</i>	§ 708 odst. 2 „Společné jmění podléhá <u>zákonnému režimu</u> , nebo <u>smluvenému režimu</u> , anebo <u>režimu založenému rozhodnutím soudu</u> .“	manželský majetkový režim (§ 716 odst. 1) režim oddělených jmění (§ 717 odst. 1) režim vyhrazující vznik společného jmění ke dni zániku manželství (§ 717 odst. 1) režim rozšíření společného jmění manželů (§ 717 odst. 1) režim zúžení společného

				jmění manželů (§ 717 odst. 1)
22	orientace	z fr. <i>orienter</i> z fr. <i>orient</i>	§ 907 odst. 2 „Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na <u>citovou orientaci</u> a zázemí dítěte...“	-
23	inženýrský	z fr. <i>ingénieur</i>	§ 1267 odst. 1 „Služebnost <u>inženýrské sítě</u> zakládá právo vlastním nákladem a vhodným i bezpečným způsobem zřídit na služebním pozemku nebo přes něj vést vodovodní, kanalizační, energetické nebo jiné vedení, provozovat je a udržovat.“	-
24	ministerstvo	přes něm. z fr. <i>ministre</i>	§ 1545 odst. 1 „Závěť pořízenou podle odstavce 1 odevzdá velitel bez zbytečného odkladu veliteli nadřízeného velitelství, odkud se bez zbytečného odkladu předá <u>Ministerstvu obrany České republiky</u> .“	-
25	kvitance ²²	z fr. <i>quittance</i> z fr. <i>quitte</i>	§ 1614., Odkaz pohledávky, kterou má zůstavitel za odkazovníkem, zavazuje obtíženou osobu k tomu, aby vydala odkazovníku <u>kvitanci</u> anebo vrátila dlužní úpis.“	kvitovaná poukázka (§ 1944 odst. 2)
26	akreditiv	z fr. <i>accréditif</i> z it. <i>credito</i>	§ 1909 „To platí i tehdy, byl-li otevřen <u>akreditiv</u> , vystaven šek nebo v jiných obdobných případech.“	akreditivní podmínky (§ 2683 odst. 2) potvrzený akreditiv (§ 2687 odst. 1) dokumentární akreditiv (§ 2690 odst. 1)
27	provize	přes něm. z it. <i>provvisione</i> , <i>provvggione</i>	§ 2445 odst. 1 „Smlouvou o zprostředkování se zprostředkovatel zavazuje, že zájemci zprostředkuje uzavření určité smlouvy s třetí osobou, a zájemce se zavazuje zaplatit zprostředkovateli <u>provizi</u> .“	provize obchodního zástupce (§ 2500) dlužná provize (§ 2506 odst. 1)
28	inkasní	z it. <i>incasso</i>	§ 2471 odst. 2 „Je-li ujednáno, že zasílatel obstará pro příkazce od příjemce zásilky přijetí peněžních prostředků nebo že uskuteční jiný <u>inkasní úkon</u> dříve, než příjemci vydá zásilku nebo doklad umožňující se zásilkou nakládat, použijí se přiměřeně i ustanovení o <u>dokumentárním inkasu</u> .“	dokumentární inkaso (§ 2471 odst. 2) inkaso (§ 2694 odst. 1)

22 J. Rejzek (2015: 361) sice uvádí tento výraz jako latinismus, nicméně dřívější vydání tohoto slovníku (např. z 2001) určují tento výraz jako galicismus, s čímž souhlasí i etymologie na CNRTL a Online Etymology Dictionary, proto tento výraz uvádím jako romanismus.

29	invalidita	z fr. <i>invalide</i>	§ 2517 odst. 2 „ukončil-li obchodní zastoupení obchodní zástupce, ledaže k ukončení došlo z důvodů spočívajících na straně zastoupeného, anebo z důvodu věku, invalidity nebo nemoci obchodního zástupce a nelze-li po obchodním zástupci rozumně požadovat, aby ve své činnosti pokračoval, nebo“	invalidní důchod (§ 2963 odst. 1)
30	pasový	přes něm. z fr. <i>passe-port</i>	§ 2524 „Pořadatel sdělí zákazníkovi vhodným způsobem ještě před uzavřením smlouvy údaje o pasových požadavcích , lhůtách pro jejich vyřízení a sdělí mu také, jaké zdravotní doklady jsou pro cestu a pobyt požadovány.“	-
31	turistický	přes něm. z fr. <i>tour</i>	§ 2527 odst. 2 písm. b) „ubytování, údaj o poloze, turistické kategorii , stupni vybavenosti, hlavních charakteristických znacích a souladu s právními předpisy příslušného státu“	-
32	garáže	z fr. <i>garage</i>	§ 2945 odst. 1 „Stejně nahradí škodu provozovatel hlídaných garáží nebo zařízení podobného druhu, jedná-li se o dopravní prostředky v nich umístěné a o jejich příslušenství.“	-

Tabulka 1: Romanismy v Novém občanském zákoníku

Z hlediska slovních druhů se v NOZ objevují romanismy nejčastěji jako podstatná jména nebo přídavná jména. Slovesa románského původu jsem našla jen dvě (*respektovat, kontrolovat*), příslovce pak jen jedno (*technicky*). Zatímco některá ze slov se opakovaně jen v jednom tvaru (např. *fond*), u jiných lze pozorovat četné derivace (např. *kontrola, kontrolor, kontrolní, kontrolovat, kontrolovaný, překontrolováno*). Z pohledu opakovaného výskytu lze říci, že zatímco některé romanismy, ať už v nových derivacích či slovních spojení nebo nikoli, se v NOZ vyskytují opakovaně (zejména *fond, kontrola, organizovaný, investiční, likvidita, režim*), jiné se v rámci NOZ objevují pouze jedinkrát a znovu se již neopakují (*orientace, respektovat, garáže, turistický, pasový, loajalita, ministerstvo, diplomatický*).

6.5 Překlad romanismů do francouzštiny

Vezmou-li se v potaz všechny výskyty romanismů ve všech slovních spojení, činí finální číslo romanismů a slovních spojení, v nichž se vyskytují, 129. Rozhodla jsem se proto pro překlad pouze vybraných výrazů s důrazem na porovnání jejich konceptů. K překladu jsem vybrala takové termíny, které obsahují galicismy. Snažila jsem se přitom zaměřit na takové výrazy, které nejsou příliš obecné (jako např. *banka* či *kontrola*) a které obsahují různé galicismy. K takto vybraným výrazům jsem připojila dvě slovní spojení, která obsahují více než jeden romanismus. Zabývat se tedy budu dohromady 16 výrazy, které jsou pro přehlednost v abecedním pořadí zachyceny v následující tabulce *Tabulka 2: Vybrané romanismy a slovní spojení*. Romanismy jsou graficky odlišeny.

1.	<u>diplomatická mise</u>	9.	<u>kupónový arch</u>
2.	dokumentární <u>akreditiv</u>	10.	<u>kvitance</u>
3.	<u>finanční záruka</u>	11.	<u>režim</u> založený rozhodnutím soudu
4.	<u>invalidita</u>	12.	<u>rizika</u> mimo <u>kontrolu</u> podnikatele spojená s poskytovanou <u>finanční službou</u>
5.	<u>investiční riziko</u>	13.	smluvený <u>režim</u>
6.	<u>inženýrská síť</u>	14.	<u>srovnávací reklama</u>
7.	klamavá <u>reklama</u>	15.	<u>svěřenský fond</u>
8.	<u>kontrolní komise</u>	16.	<u>zákonný režim</u>

Tabulka 2: Vybrané výrazy obsahující romanismy určené k překladu

Jak již bylo výše zmíněno (viz podkapitola 6.3 Lexikum Nového občanského zákoníku), ve Francii platí dva právní předpisy, které upravují francouzskou slovní zásobu jako celek a které přikazují používání francouzských výrazů, i kdyby se mělo jednat o neologismy, namísto slov přejatých z cizích jazyků. Jedná se o zákon *La loi no 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française* a o jeho prováděcí předpis *Le décret du 3 juillet 1996 relatif à l'enrichissement de la langue française*. Při překladu romanismů objevených v terminologii NOZ do francouzštiny jsem měla tyto dva právní

předpisy na paměti pro případ, že bych se musela z nějakého důvodu uchýlit k vytvoření nových francouzských termínů. Díky tomu by výsledné překlady měly odpovídat úzu francouzštiny nejen po stránce syntaktické, morfologické či ortografické, ale i z hlediska lexikálního. Snažila jsem se proto vyhýbat se přejatým slovům a používat spíše francouzské výrazy.

6.5.1 Diplomatická mise

Diplomatická mise je v českém právu definovaná ve *Vídeňské úmluvě o diplomatických stycích* (čl. 3). Obdobně je tomu ve francouzštině a francouzské verzi tohoto dokumentu *Convention de Vienne sur les relations diplomatiques* (art. 3). Podle této úmluvy je tedy funkcí diplomatické mise zastupování státu v jiné zemi, jednání se zástupci této země a podpora přátelských vztahů mezi zeměmi, ochrana příslušníky vlastní země a podávání zpráv o dění v přijímající zemi. Obdobně G. Cornu (2008: 593) uvádí termín *mission diplomatique*, který definuje v širokém pojetí jako zastoupení jednoho státu v cizích zemích nebo při mezinárodních organizacích. Dále uvádí *mission permanente coby stálá diplomatická misi* a *mission spéciale coby zvláštní mise*²³. *Mission diplomatique* je tedy vhodný překlad českého termínu *diplomatická mise*, přičemž je třeba mít na paměti, že oba termíny jsou spíše obecné a je tedy potřeba s nimi zacházet opatrně při překladu názvů konkrétních misí. Při srovnání názvů českých stálých diplomatických misí uvedených na oficiálních stránkách českého Ministerstva zahraničních věcí²⁴ a jejich francouzských protějšků je totiž patrné, že českému *stálá mise* či *stálé zastoupení* odpovídá ve francouzštině obvykle výrazu *représentation permanente*²⁵. Při překladu obecného výrazu *diplomatická mise* se však *mission diplomatique* jeví jako vhodný ekvivalent a podle *Vídeňské úmluvy o diplomatických stycích* a *Convention de Vienne sur les relations diplomatiques* se navíc jedná o dokonalé ekvivalenty. Je přitom patrné, že romanismus *diplomatická* se zachovává ve francouzském překladu zachovává stejně jako latinismus *mise*.

23 viz *Úmluva o zvláštních misích* a *Convention sur les missions spéciales*

24 https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/adresar_diplomatickych_misi/stale_mise_a_delegace_ceske_republiky.html

25 například francouzské názvy *Stálé zastoupení ČR při Evropské unii v Bruselu*, *Stálá mise ČR při OSN v New Yorku*, *Stálá mise ČR při OECD v Paříži*

6.5.2 Dokumentární akreditiv

Zdá se, že na rozdíl od českého práva není v právu francouzském dokumentární akreditiv nijak upraven. Navzdory tomu J. Dubský a kol. (1998: 11), M. Tomášek (1997: 30), M. Larišová (2008: 200) i J. Kozmová a P. Brouland (2013: 149) uvádějí termín *akreditiv* a jeho překlad *accréditif*. J. Kozmová a P. Brouland, M. Tomášek a J. Dubský a kol. nabízejí i alternativní překlad *lettre de crédit*. Co se týče spojení *dokumentární akreditiv*, J. Dubský a kol., M. Larišová a J. Kozmová a P. Brouland všichni jednotně uvádějí jako překlad *accréditif documentaire* či *lettre de crédit documentaire*. G. Cornu (2008: 13, 253, 324, 545) uvádí termíny *accréditif documentaire*, *crédit documentaire* a *lettre de crédit*, přičemž definice, kterou tento autor uvádí u *crédit documentaire*, odpovídá definici v § 2690 - § 2692 NOZ, zatímco u výrazu *accréditif documentaire* a *lettre de crédit* odkazuje právě na heslo *crédit documentaire*. Z tohoto důvodu volím překlad *crédit documentaire*, který je rovněž uveden v glosáři, ačkoli si myslím, že lze použít i výrazy *accréditif documentaire* či *lettre de crédit*. Výraz *crédit documentaire* zároveň považuji za dokonale ekvivalentní k českému termínu *dokumentární akreditiv*. Z hlediska lexikálního je zřejmé, že tento vybraný překlad zachovává výraz *dokumentární (documentaire)* a kořen slova *akreditiv (crédit)*, což je však italinismus, nikoli galicismus.

6.5.3 Finanční záruka

Finanční záruka je v českém právu upravena v NOZ (§ 2029 - § 2039) a je jedním z druhů zajištění dluhu (§ 2018 - § 2047 NOZ). Jedná se o prohlášení výstavce v písemné záruční listině, že výstavci zaplatí určitou peněžní částku, pokud dlužník nesplní svůj dluh nebo jiné podmínky určené v záruční listině. P. Pataki (1997: 230), J. Kozmová a P. Brouland (2013: 255) a J. Dubský a kol. (1998: 188) shodně uvádějí výraz *garantie coby* překlad českého *záruka*, avšak žádný z autorů nenavrhuje překlad termínu *finanční záruka*. J. Dubský a kol. (1998: 188) ještě uvádějí termíny *cautionnement* a *caution*.

Výraz *garantie* ve francouzském právu existuje buď v obecném významu, ve smyslu

záruky a záruční lhůty ve vztahu kupujícího a prodávajícího (art. 1625 *Code civil*) nebo ve smyslu *ručení jako garantie autonome* (art. 2321 *Code civil*) a *garantie financière* (art. R519-17, R519-18 *Code monétaire et financier*). Významově bližší českému termínu *finanční záruka* je však termín *cautionnement* (art. 2288 *Code civil*). Při srovnání konceptů je patrné, že mnoho rysů mají společných (např. výstavce se zavazuje splatit dluh jen do předem sjednané výše). Je ovšem také zřejmé, že *Code civil* upravuje *cautionnement* mnohem podrobněji, než NOZ upravuje *finanční záruku*, a to i v takových směrech, o nichž se NOZ nezmiňuje. Naopak *Code civil* nijak neupravuje například to, zda *cautionnement* vzniká na základě písemného dokumentu, zatímco NOZ explicitně stanovuje nutnost písemné formy záruční listiny. Myslím tedy, že ačkoli *cautionnement* lze použít jako překlad *finanční záruky*. Jedná se však jen o částečnou ekvivalenci, a proto bych pro výstižnější zachycení významu českého termínu navrhovala upřesnění *cautionnement financier*. Při prozkoumání obou výrazů z hlediska lexikálního vyplývá, že francouzský termín je jednoslovný, zatímco ten český je dvouslovný. Ve francouzském termínu se přitom nevyskytuje galicismus *finanční*.

6.5.4 Invalidita

Invalidita je v českém právu upravena v zákonu o důchodovém pojištění (ZDP)²⁶ jako snížená pracovní schopnost jedince v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Dále se rozděluje do tří stupňů podle míry poklesu pracovní schopnosti § 39 ZDP. Při posuzování, zda je jedinec invalidní, se bere zřetel na jeho věk (nižší než 65 let), smyslové, tělesné a duševní schopnosti, zdravotní stav, vzdělání, předchozím výdělečným činnostem a možnosti rekvalifikace. Ve francouzském právu je invalidita coby *invalidité* upravena v *Code de la sécurité sociale*. Article L341-1 ji obdobně jako v českém právu definuje jako sníženou pracovní schopnost vedoucí ke snížení výdělku. Bere se přitom v úvahu věk, stav a duševní a tělesné schopnosti. Invalidita je i ve francouzském právu rozdělena na tři stupně (*taux d'invalidité*), nikoli však podle míry snížení pracovní schopnosti, ale podle míry samostatnosti, respektive závislosti invalidního jedince na péči jiných osob (a. L341-4). Je tedy patrné, že koncepty nejsou zcela totožné, ale spíše částečně ekvivalentní. Přesto si nemyslím, že by stupeň

²⁶ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

rozdílnosti byl natolik markantní, aby bylo třeba hledat jiný překlad. Stejně tak M. Tomášek (1997: 136), P. Pataki (1997: 39) a M. Larišová (2008: 225) uvádějí jako překlad výraz *invalidité*. P. Pataki uvádí ještě výraz *incapacité*, který ve francouzském právu objevuje (např. art. 143-1 *Code de la sécurité sociale*) ve významu neschopnosti pracovat. *Incapacité* se však používá v případě, že je původem neschopnosti pracovní úraz nebo nemoc pramenící z výkonu povolání (art. L433-1 *Code de la sécurité sociale*). Proto si myslím, že vhodnější je překlad *invalidité*, který stejně jako v češtině neoznačuje pouze plnou pracovní neschopnost (viz stupně invalidity), který vychází z nejen fyzických, ale i mentálních schopností jedince a který je rovněž součástí výrazů jako *pension d'invalidité* (*invalidní důchod*). Z lexikálního hlediska je zřejmé, že v případě *invalidité* se v češtině i ve francouzštině jedná o jednoslovný výraz, jehož ortografické či ortoepické odlišnosti vycházejí pouze z úzu těchto jazyků. Za zmínku stojí, že výraz *invalidité* přitom nemá v češtině pouze význam *invalidita*, ale i *neplatnost*. Jedná se tedy o polysémní výraz, což by překladatel měl mít na paměti.

6.5.5 Investiční riziko

Investiční riziko nemá legální definici ani v českém, ani ve francouzském právním systému. Z hlediska ekonomického je oblast rizik spojených s investicemi dosti rozsáhlá a rizika se dají dále rozdělovat podle toho, v čem konkrétně riziko spočívá. Myslím si přitom, že ustanovení § 1432 NOZ, v němž je tento výraz použit, je značně vágní a obecné a nspecifikuje, o jaké konkrétní riziko se jedná. S ohledem na tuto skutečnost bych jako překlad navrhla rovněž relativně obecný výraz *risque d'investissement*, případně s pomocí překladatelského postupu *étoffement risque afférent à l'investissement*. První jmenovaný výraz je užít například v *Code monétaire et financier* (art. L214-127) a podle kontextu se význam zdá obdobný *investičnímu riziku* v NOZ, druhý jmenovaný výraz například v *Code de la consommation* (art. L122-23). Výrazu *risque afférent à l'investissement* se může jevit jako trochu srozumitelnější, neboť vztah slov *risque* a *investissement* je explicitněji vyjádřený. Z toho důvodu také uvádím v glosáři tento překlad. Myslím však, že oba navržené výrazy jsou přijatelné a srozumitelné. Vzhledem k relativní obecnosti výrazu *risque afférent à l'investissement* i *investiční riziko* myslím, že se jedná o dokonalé ekvivalenty. Je vidět, že navržený

překlad zachovává přejímky z italštiny *riziko (risque)* a *investiční (investissement)*.

6.5.6 Inženýrská síť

Inženýrskou síť definuje NOZ (§ 1267) jako vodovodní, kanalizační, energetické nebo jiné vedení. Při prozkoumání francouzských právních předpisů se zdá, že ačkoli francouzské právo zná tento koncept, nemá pro něj odpovídající termín. Například v art. L111-12 *Code de l'urbanisme* se hovoří o „*réseaux d'électricité, d'eau, de gaz ou de téléphone*“, v art. R151-20 se pak píše ještě o *réseaux d'assainissement*. Art. R*129-1 *Code de la construction et de l'habitation* se zmiňuje o „*réseaux divers d'alimentation en énergie (gaz et électricité) ainsi que les canalisations et réseaux divers d'évacuation (eaux usées, eaux pluviales)*“. Žádný ze slovníků nenabízí žádný překlad *inženýrské sítě*. S ohledem na tyto skutečnosti bych jako překlad navrhovala výraz *réseaux d'eau, d'électricité, de gaz, d'assainissement ou de télécommunication*. Ačkoli jsem si vědoma, že se jedná o velmi dlouhý a poněkud krkolomný překlad, myslím, že je pro frankofonní mluvčí z Francie pochopitelnější, než by byl případný kratší výraz (např. kalk *réseau d'ingénieur* kopírující strukturu českého termínu), který by se však nijak nezakládal na platných francouzských právních předpisech. Zároveň si myslím, že se jedná o dokonalý ekvivalent. Je přitom patrné, že mnou navrhovaný výraz neobsahuje romanismus *inženýrský*.

6.5.7 Klamavá reklama a srovnávací reklama

Srovnávací reklama a klamavá reklama jsou podle § 2976 NOZ projevy nekalé soutěže. Nekalá soutěž je upravena i ve francouzském právu a to v *Code de commerce* (Livre IV, Titre I – Titre IV) a rovněž v *Code de la consommation*.

Srovnatelné s českou klamavou reklamou může být ustanovení v art. L443-2 *Code de commerce*, podle kterého „*Est puni [...] le fait d'opérer la hausse ou la baisse artificielle soit du prix de biens ou de services, soit d'effets publics ou privés [...] en diffusant, par quelque moyen que ce soit, des informations mensongères ou calomnieuses [...]*“. Jiný francouzský zákoník *Code de la consommation* obsahuje část

Pratiques commerciales trompeuses (art. L121-2 – art. L121-5), přičemž article L121-2 vymezuje *pratique commerciale trompeuse* způsobem takřka totožným (vyjma § 2977 odst. 1 NOZ), jakým je definována *klamavá reklama* v NOZ (§ 2977). Nicméně nemyslím, že *pratique commerciale trompeuse* je vhodný překlad, neboť tento termín je v *Code de la consommation* dále upravován následujícími ustanoveními (art. L121-2 – art. L121-5) takovým způsobem, který výrazně přesahuje definici *klamavé reklamy*. Navíc je patrné, že *pratique commerciale trompeuse* zahrnuje i jiné činnosti než pouze reklamu. G. Cornu (2008: 585 a 937) uvádí termíny *publicité trompeuse* a *publicité mensongère*, leč bohužel bez výkladu. Oba tyto termíny se nacházejí rovněž v terminologii francouzského práva (*publicité trompeuse* v art. L142-2 *Code de l'environnement*, *publicité mensongère* v art. 2-17 *Code de procédure pénale*), ovšem bez definice. Nicméně směrnice Evropské unie 84/450/CEE²⁷ přímo definuje termín *publicité trompeuse* a to způsobem shodným s *klamavou reklamou* (tento fakt je pochopitelný, neboť Francie i Česká republika jsou členy EU a jsou tedy vázány tímto předpisem). J. Dubský a kol. (1998: 131) sice uvádějí překlad *klamavé reklamy* jako *publicité mensongère*, ovšem vzhledem k výše zmíněným skutečnostem se přikláním k překladu *publicité trompeuse*.

Co se týká francouzského ekvivalentu *srovnávací reklamy*, *Code de la consommation* (art. L122-1 – art. L122-7) operuje s pojmem *publicité comparative*. Při srovnání ustanovení týkajících se *publicité comparative* a *srovnávací reklamy* (§ 2980 NOZ) je zřejmé, že označované koncepty jsou totožné. *Code de la consommation* sice dále specifikuje některá použití *srovnávací reklamy* (art. L122-4) či povinnosti původce reklamy (art. L122-5), což v NOZ specifikováno není, avšak i s ohledem na tuto skutečnost myslím, že koncept označovaný termíny *srovnávací reklama* a *publicité comparative* je totožný a tyto termíny jsou tedy dokonale ekvivalentní. Tento můj předpoklad je navíc podpořen faktem, že obdobně jako u *klamavé reklamy* je definice *srovnávací reklamy* zakotvena také v evropském právu.²⁸ Termín *publicité comparative* také navrhují J. Dubský a kol. (1998: 131) a G. Cornu (2008: 741) jako překlad *srovnávací reklamy*.

²⁷ Directive 84/450/CEE du Conseil du 10 septembre 1984 relative au rapprochement des dispositions législatives, réglementaires et administratives des États membres en matière de publicité trompeuse

²⁸ Directive 97/55/CE du Parlement Européen et du Conseil du 6 octobre 1997 modifiant la directive 84/450/CEE sur la publicité trompeuse afin d'y inclure la publicité comparative

Z lexikálního hlediska je patrné, ani v případě navrženého překladu pro *srovnávací reklamu*, ani pro *klamavou reklamu* se ve francouzštině nezachovává galicismus *reklama*, místo něhož se používá výraz *publicité*.

6.5.8 Kontrolní komise

NOZ (§ 262 - § 264) uvádí termín *kontrolní komise* jako kontrolní orgán spolku (§ 214), přičemž účelem tohoto kontrolní orgánu je kontrolovat, jestli jsou činnosti spolku vykonávané řádně a v souladu se zákonem. Při překladu je třeba nejprve zjistit, zda ve francouzském právu existuje ekvivalent konceptu spolku. *Loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association* zavádí pojem *association*, který M. Larišová (2008: 280), J. Dubský a kol. (1998: 151) a M. Tomášek (1997: 512) uvádějí jako francouzský překlad *spolku*. Při bližším prozkoumání je však patrné, že *association* a *spolek* sice mají některé společné rysy, ale jsou jen částečně ekvivalentní (např. *spolek* musí mít nejméně tři členy, zatímco *association* nejméně dva). Výše uvedený zákon také nezmiňuje jakýkoli kontrolní orgán. Při prozkoumávání dalších francouzských právních předpisů jsem našla termíny *organe de surveillance* (art. L210-8 *Code de commerce*) a rovněž konkrétní druh kontrolního orgánu *conseil de surveillance* (art. 225-68 *Code de commerce*), která vykonává dohled nad činností statutárního orgánu (*directoire*). Jelikož se jedná o název kontrolního orgánu (byť nikoli u *association*, ale u *société anonyme* či *société à responsabilité limitée*) a nikoli pouze o obecný pojem (jako *organ de surveillance*), při překladu bych vycházela z tohoto termínu a navrhla bych *conseil de surveillance d'association*, čímž by se upřesnilo, o kontrolní orgán jaké právnické osoby se jedná. Je však třeba zdůraznit, že se jedná jen o částečnou ekvivalenci, neboť, jak již bylo zmíněno výše, *association* není dokonalým ekvivalentem *spolku* a zároveň *association* nemá stanovený žádný kontrolní orgán. Tento fakt je třeba mít při případném použití tohoto navrhovaného termínu na paměti. Při lexikální rozboru navrhovaného termínu je patrné, že tento navržený překlad nezachovává galicismus *kontrola*.

6.5.9 Kupónový arch

Kupóny a kupónový arch je v českém právu upraven v NOZ (§ 523). *Kupóny* se vydávají coby cenný papír na doručitele, který se používá v případě, že držba určitého cenného papíru je spojena s právem na výnos. *Kupóny* se vydávají v *kupónovém archu* a musejí obsahovat označení emitenta, výši výnosu, čas a místo uplatnění práva na výnos a případně označení cenného papíru, k němuž se vážou. Ačkoli *kupónový arch* jako takový nemá v českém právu legální definici, z kontextu jasně vyplývá, že *kupónový arch* je souborem *kupónů*.

Cenné papíry jsou ve francouzském právu upravené v *Code de commerce*. Art. L225-177 stanovuje „*le détachement des actions d'un coupon donnant droit à un dividende ou à une augmentation de capital*“. Zdá se však, že francouzský termín *coupon* není dokonale ekvivalentní českému *kupón*. Art. L231-4 *Code de commerce* uvádí, že *coupon* vydaný pro akcii je vždy na jméno, nikoli na doručitele, což je v rozporu s ustanovením v NOZ. Nicméně tento zákoník nenabízí žádnou definici tohoto výrazu. *Code général des impôts, annexe 2* (art. 57) pak uvádí, že po předložení *coupon* je doručiteli vyplacena peněžní částka. Nejlépe však tento termín vystihuje *Décret n°48-1683 du 30 octobre 1948 fixant certaines caractéristiques des valeurs mobilières*. Ten navíc uvádí (art. 15), že v případě expirace data platnosti *coupons* se vydává nový *feuille de coupons*. Tento termín není nijak definovaný, lze se nicméně domnívat, že se jedná o obdobu českého *kupónového archu*. Tento termín navíc uvádějí jako překlad *kupónového archu* J. Dubský a kol. (1998: 12). Přikláněla bych se proto rovněž k tomuto překladu, ačkoli myslím, že se jedná jen o částečný ekvivalent (viz výše ustanovení o *coupons* týkajících se akcií). Tento termín přitom má v češtině a ve francouzštině srovnatelnou strukturu a v obou jazycích zachovává galicismus *coupon*.

6.5.10 Kvittance

Kvitančí definuje NOZ (§ 1949) jako potvrzení o splnění dluhů dlužníka vůči věřiteli vydané věřitelem. Totožnou definici uvádí i G. Cornu (2008: 752) u výrazu *quittance*. Tento výraz uvádějí jako překlad výrazu *kvittance* i M. Tomášek (1997: 182),

M. Larišová (2008: 232) a J. Dubský a kol. (1998: 60), přičemž posledně jmenovaný navrhuje ještě *reçu* a *récépissé*. G. Cornu však uvádí ještě další význam tohoto výrazu a tím je jakýkoli dokument o zaplacení. Tomu odpovídá i moje pozorování ve francouzském právu. Zatímco někdy je patrný vztah dlužníka a věřitele (např. art. L1346-2 *Code civil*, art. L511-48 *Code de commerce*, či art. L131-37 *Code monétaire et financier*), jindy z kontextu vyplývá, že ačkoli se jedná o jakési potvrzení o platbě, nejedná se o zaplacení pohledávky dlužníkem (např. art. D742-7 *Code de la sécurité sociale*, art. R518-39 *Code monétaire et financier* či art. R421-66 *Code des assurances*). Lze tedy říct, že zatímco ve významu potvrzení o splnění dluhu vydaného věřitelem dlužníkovi jsou *kvittance* a *quittance* ekvivalentní, výraz *quittance* má i další význam, který už však český výraz *kvittance* postrádá, což je třeba mít při používání nebo překládání tohoto termínu na paměti. Z lexikálního hlediska je zřejmé, že *kvittance* a *quittance* mají stejný základ a jejich rozdíly v pravopisné a výslovnostní rovině vycházejí z adaptace přejatého galicismu v češtině.

6.5.11 *Zákonný režim, smluvený režim a režim založený rozhodnutím soudu*

Tyto tři režimy jsou podle NOZ (§ 708 - § 728) způsoby správy společného jmění manželů.

Zákonný režim je v českém právu taková správa společného jmění manželů, která je stanovena v NOZ (§ 709 - § 712). Francouzský *Code civil* stanovuje termín *communauté légale*, který je rovněž v tomto právním předpisu blíže upraven (art. 1400 – art. 1491 *Code civil*). Nicméně na první pohled je patrné, že ačkoli některá ustanovení jsou v českém a francouzském právu totožná (např. § 709 odst. 1 písm. a)), jiná existují pouze v českém, nebo francouzském právním předpisu (např. art. 1425 *Code civil*). Je tedy zřejmé, že se jedná pouze o částečnou ekvivalenci. Jsem však toho názoru, že *communauté légale* se může používat jako překlad *zákoného režimu*, nicméně překladatel by měl upozornit, že ekvivalence těchto termínů není dokonalá.

Smluvenému režimu nejlépe odpovídá francouzské *communauté conventionnelle* (art. 1497 – art. 1526 *Code civil*), přičemž oba tyto instituty dovolují manželům správu

společného jmění odlišnou od *zákonného režimu*, respektive od *communauté légale*. Ačkoli v tomto ohledu jsou *smluvený režim a communauté conventionnelle* dokonale ekvivalentní, je třeba si uvědomit, že *zákonný režim a communauté légale* dokonale ekvivalentní nejsou. Z toho vyplývá, že to, co může ve Francii spadat pod *communauté légale*, by v České republice patřilo už pod *smluvený režim*. Z tohoto důvodu myslím, že ani tyto dva termíny nejsou dokonale ekvivalentní.

V souvislosti se *zákonným režimem a smluveným režimem* bych ráda upozornila na termíny *régime légal a régime conventionnel*. Ačkoli zdánlivě odpovídají svým lexikem *zákonnému režimu a smluvenému režimu*, ve skutečnosti se jedná o způsoby rozdělení společného jmění manželů v případě rozvodu, nikoli o způsoby jeho správy, jak uvádí G. Cornu (2008: 786). Překladatel by se tedy měl těchto dvou termínů vyvarovat a v žádném případě je nepoužívat jako překlady *zákonného režimu a smluveného režimu*.

Zdá se, že ve francouzském právu neexistuje obdoba českého *režimu založeného rozhodnutím soudu* (§ 724 - § 728). Jedná se tedy o bezekvivalentní termín. Přistoupím tedy k vytvoření nového termínu. Navrhovala bych *communauté établie par décision de justice*. Výraz *communauté* odpovídá úzu *communauté légale a communauté conventionnelle*. Výraz *décision* kopíruje český výraz rozhodnutí. Jelikož ve francouzském právu existují dva nesynonymní typy soudů (*tribunal*, tedy prvoinstanční soud, a *cour*, tedy odvolací soud), rozhodla jsem se pro výraz *justice*, který zahrnuje oba typy, aniž by jeden z nich vylučoval.

Ani v jednom z překladu se ve francouzštině nevyskytuje galicismus *režim*, který je však součástí tzv. faux amis (falešných přátel) *régime légal a régime conventionnel*. Na druhou stranu překlady poměrně věrně zachovávají rozvíjející adjektivum *zákonný (légale)* a *smluvený (conventionnelle)*.

6.5.12 Rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou

Tento termín se v NOZ nachází pouze jednou (§ 1843 odst. 1 písm f)). Jako jediný ze

zkoumaných termínů obsahuje tři romanismy: *rizika* (it.), *kontrola* (fr.) a *finanční* (fr.). Tento termín samotný není českým právem definován, protože je třeba prozkoumat jednotlivé jeho části. *Finanční služby* definuje NOZ (§ 1841) jako bankovní, úvěrové, platební či pojistné služby, směnu měn, penzijního připojištění, elektronické vydávání peněz a služby spojené s investicemi. Výraz *kontrola* v tomto kontextu patrně není míněn ve smyslu, jak jej definuje zákon o kontrole²⁹ (§ 2), tedy o činnost prováděnou kontrolními orgány, ale spíše v obecném smyslu jako možnost ovlivnění. Obdobně výraz *riziko* nemá legální definici³⁰ a opět se jedná o obecný výraz. Termín *podnikatel* je definován v NOZ (§ 420 - § 422) jako osoba, která samostatně a soustavně vykonává výdělečnou činnost živnostenským nebo jiným způsobem za účelem dosažení zisku.

Obdobně ve francouzském právu neexistuje žádný legálně definovaný ekvivalent, avšak *Code de la consommation* (art. R222-1) obsahuje ustanovení, které opisuje³¹ koncept zkoumaného termínu *rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou*. Je tedy patrné, že francouzské právo tento koncept zná, avšak nemá pro něj žádný termín. Při snaze vytvořit odpovídající překlad budu vycházet z tohoto ustanovení a jeho porovnání se zkoumaným českým termínem. Ustanovení obsahuje výrazy *risques, influence, fournisseur* a *service financier*. *Risques* ani *influence* nemají žádnou legální definici, stejně jako v češtině. V českém termínu se používá termín *podnikatel*, jehož překlad navrhuji M. Larišová (2008: 256), J. Dubský a kol. (1998: 101) i M. Tomášek (1997: 326) jako *entrepreneur*. Myslím však, že vzhledem k použití výrazu *fournisseur* v opisu v *Code de la consommation*, je tento výraz vhodnější. Výraz *service financier* je definován v *Code monétaire et financier* (Livre I, II, III, Livre V titre V) a je srovnatelný s českou definicí *finančních služeb*.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti bych navrhovala termín *risques ininfluçables par le fournisseur liés aux services financiers fournis*. Ten vychází z terminologie užívané v *Code de la consommation* a kopíruje strukturu českého termínu. Zachovává

29 Zákon č. 255/2012 Sb, o kontrole (kontrolní řád)

30 Na rozdíl od například termínu *přípustné riziko* (§ 31, Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

31 *Code de la consommation*, art. R222-1, 2° : *Le cas échéant, le fournisseur précise au consommateur, d'une part, que le service financier est lié à des instruments qui impliquent des risques particuliers du fait de leurs spécificités ou des opérations à exécuter ou dont le prix dépend de fluctuations des marchés financiers sur lesquelles le fournisseur n'a aucune influence et, d'autre part, que les performances passées ne laissent pas présager des performances futures.*

přítom romanismy *risques* a *financiers*. Galicismus *kontrola* byl ve francouzském ekvivalentu nahrazen výrazem *ininfluçables*. Myslím rovněž, že tento navržený termín a jeho český protějšek jsou dokonale ekvivalentní.

6.5.13 Svěřenský fond

Koncept *svěřenského fondu* je v českém právu upraven v NOZ (§ 1448 - § 1474). Jedná se o vyčlenění části majetku zakladatele fondu a její svěřením do péče jiné osoby nebo osob (správce) za určitým účelem či pořízením pro případ smrti na základě smlouvy, přičemž tato část majetku je oddělená od vlastnictví správce. *Fond* může sloužit ku prospěchu určité osoby, může mít buď veřejně prospěšný, nebo soukromý účel. Existuje evidence *svěřenských fondů*, do níž se *fond* musí zapsat, přičemž zápisem vzniká.

Francouzský *Code civil* (art. 2011 – art. 2030) ustanovuje pojem *fiducie*. Ten definuje jako způsob převedení majetku, práv nebo ručení na základě smlouvy nebo ze zákona na jednu či více osob, které s těmito aktivy nakládají s předem stanoveným účelem ve prospěch jednoho nebo více beneficentů, kteří mohou být shodní se zakladatelem či zakladateli. Převedená aktiva jsou oddělená od vlastnictví osoby či osob, na něž byla převedena. *Fiducie* se zapisuje do *registre national des fiducies*.

Je tedy patrné, že ačkoli *svěřenský fond* a *fiducie* mají některé společné rysy (např. oddělení *fondu*, respektive *fiducie* od majetku správce či zápis do evidence), v jiných se odlišují (např. možnost převést u *fiducie* nejen majetek, ale i práva, zatímco u *svěřenského fondu* lze převést jen majetek). Jedná se tedy o částečnou ekvivalenci a myslím, že je možné používat *fiducie* jako překlad *svěřenského fondu* při uvědomění si jejich odlišností. Z lexikálního hlediska je český termín dvouslovný, zatímco francouzský je pouze jednoslovný a neobsahuje romanismus *fond*. Za zmínku stojí, že ani jeden ze zkoumaných česko-francouzských slovníků termín *svěřenský fond* neuvádí, neboť se jedná o institut zavedený do českého práva až s účinností NOZ v roce 2014.

6.6 Analýza

Po provedení překladu vybraných výrazů obsahujících romanismy bych chtěla zanalyzovat a shrnout, k jakým závěrům jsem dospěla. Zaměřím se na hledisko ekvivalence konceptů a hledisko lexikální.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, cílem této diplomové práce bylo vytvořit glosář. Ten zachycuje následující tabulka *Tabulka 3*, v níž jsou přehledně uvedeny všechny zkoumané české termíny a k nim navržené francouzské ekvivalenty.

	vybraný výraz	francouzský překlad
1	diplomatická mise	une mission diplomatique
2	dokumentární akreditiv	un crédit documentaire
3	finanční záruka	un cautionnement financier
4	invalidita	une invalidité
5	investiční riziko	un risque afférent à l'investissement
6	inženýrská síť	des réseaux d'eau, d'électricité, de gaz, d'assainissement ou de télécommunication
7	klamavá reklama	une publicité trompeuse
8	kontrolní komise	un conseil de surveillance d'association
9	kupónový arch	une feuille de coupons
10	kvitance	une quittance
11	režim založený rozhodnutím soudu	une communauté établie par décision de justice
12	rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou	des risques uninfluencables par le fournisseur liés aux services financiers fournis
13	smluvený režim	une communauté conventionnelle
14	srovnávací reklama	une publicité comparative
15	svěřenský fond	une fiducie
16	zákonný režim	une communauté légale

Tabulka 3: Glosář – vybrané výrazy obsahující romanismy a jejich francouzský překlad

6.6.1 Ekvivalence konceptů

Při zkoumání konceptů v českém a francouzském právu u vybraných výrazů jsem se setkala s dokonalými ekvivalenty (7), částečnými ekvivalenty (7) i nulovými ekvivalenty (2). Tyto skutečnosti jsou přehledně zachyceny v *Tabulce 4*.

	vybraný výraz	ekvivalent ve francouzském právu
1	diplomatická mise	dokonalý
2	dokumentární akreditiv	dokonalý
3	finanční záruka	částečný
4	invalidita	částečný
5	investiční riziko	dokonalý
6	inženýrská síť	částečný
7	klamavá reklama	dokonalý
8	kontrolní komise	nulový
9	kupónový arch	částečný
10	kvitance	dokonalý
11	režim založený rozhodnutím soudu	nulový
12	rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou	dokonalý
13	smluvený režim	částečný
14	srovnávací reklama	dokonalý
15	svěřenský fond	částečný
16	zákonný režim	částečný

Tabulka 4: Ekvivalence konceptů

Dokonale ekvivalentní koncepty jsou převážně takové, které náleží do mezinárodních vztahů (*diplomatická mise, dokumentární akreditiv*) nebo jsou zakotveny nadnárodními právními předpisy (např. *klamavá reklama, srovnávací reklama*), případně se jedná o jevy existující v obou zemích a nevznikající na základě právního ustanovení, ale spíše okolnostmi existujícími vně právních předpisů (*inženýrská síť, investiční riziko*). Zvláštním případem jsou koncepty termínů *rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou a inženýrská síť*, které jsou sice francouzskému právu

známé, ale neexistují v něm pro ně žádné termíny. Dokonalé ekvivalenty dovolují používat svá česká, respektive francouzská³² pojmenování bez rizika způsobení nedorozumění či zmatení. Dokonale ekvivalentní koncepty tvoří nejpočetnější skupinu, což považuji za překvapivé, neboť jsem očekávala, že nejpočetnější budou ekvivalenty částečné.

Částečné ekvivalenty se vyznačují tím, že některé rysy mají v české a francouzském právu společné, ovšem v jiných se liší. Tuto skutečnost je třeba při překladu mít na paměti. Při vyhodnocování relevance odlišností konceptů přitom samozřejmě záleží na druhu překládaného dokumentu a na tom, komu je určen. Laik z řad veřejnosti se pravděpodobně nebude zajímat o to, jaký je rozdíl mezi *invaliditou* a *invalidité*, pro něj je důležitější porozumění textu, ovšem pro odborníka už může mít zamlčení toho, že koncepty nejsou totožné, závažné důsledky. Podle toho je třeba s navrženými překlady zacházet.

Nulové ekvivalenty jsem objevila pouze dva, ačkoli jsem neočekávala, že bych nějaké našla. U těchto konceptů jsem překlady do francouzštiny navrhovala sama. Jedná se samozřejmě o ošemetnou záležitost. Nově vytvořené termíny by neměly být shodné s již existujícími, ale zároveň by měly být srozumitelné a respektovat zvyklosti daného jazyka a právního systému. Snažila jsem se tyto zásady dodržovat (stejně jako u konceptu *rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou a inženýrské sítě*, které ve francouzském právu existují, ale nemají legální termín) a vycházet přitom z francouzského práva. Myslím, že *communauté établie par décision de justice* je relativně srozumitelný vzhledem k tomu, že stejně jako termíny označující zbylé dva režimy správy společného jmění manželů obsahuje slovo *communauté*. Komplikovanější je dle mého názoru situace u *conseil de surveillance d'association*. *Association* je jen částečný ekvivalent *spolku* a navíc nemá zákonem stanovený kontrolní orgán. Doufám však, že i tento termín je v mezích možností srozumitelný, zvláště pokud by překladatel přidal vysvětlení, že se jedná o institut v českém právu.

32 ovšem jen ve Francii, ekvivalence konceptů v jiných frankofonních zemích může být odlišná

6.6.2 Lexikální analýza z hlediska zachování romanismů ve francouzských překladech

Při pohledu na *Tabulku 5* je zřejmé, že romanismy nacházející se v českých pojmenováních se promítají do francouzských pojmenování jen v sedmi případech (graficky odlišeno). To se zdá zarážející vzhledem k tomu, že vybrané české termíny obsahují téměř výlučně jen galicismy, a k tomu, že byly překládány do právě francouzštiny. Samozřejmě se nabízí otázka, proč tomu tak je. Mohu se jen dohadovat, že vybrané romanismy byly přežaté v jiné době, než kdy vznikaly dané právní koncepty, a zákonodárci se rozhodli tato slova použít při pojmenovávání konceptů bez ohledu na pojmenování totožných či obdobných konceptů ve francouzském právu.

	vybraný výraz	francouzský překlad
1	diplomatická mise	une mission diplomatique
2	dokumentární akreditiv	un crédit documentaire
3	finanční záruka	un cautionnement financier
4	invalidita	une invalidité
5	investiční riziko	un risque afférent à l' investissement
6	inženýrská síť	des réseaux d'eau, d'électricité, de gaz, d'assainissement ou de télécommunication
7	klamavá reklama	une publicité trompeuse
8	kontrolní komise	un conseil de surveillance d'association
9	kupónový arch	une feuille de coupons
10	kvitance	une quittance
11	režim založený rozhodnutím soudu	une communauté établie par décision de justice
12	rizika mimo kontrolu podnikatele spojená s poskytovanou finanční službou	des risques ininfluçables par le fournisseur liés aux services financiers fournis
13	smluvený režim	une communauté conventionnelle
14	srovnávací reklama	une publicité comparative
15	svěřenský fond	une fiducie
16	zákonný režim	une communauté légale

Tabulka 5: Lexikální analýza

Při porovnání českých a francouzských pojmenování lze pozorovat tu skutečnost, že ačkoli v některých případech se v obou jazycích zachovává tatáž struktura co do použitých slovních druhů a lexika (např. *srovnávací reklama – publicité comparative*, *invalidita – invalidité*), což může být známkou kalkování, častěji dochází k transpozici slovního druhu. Transpozice se týká například adjektiva v češtině a substantiva uvedeného předložkou ve francouzštině (např. *kupónový arch – feuille de coupons*) nebo naopak adjektiva ve francouzštině a substantiva s předložkou v češtině (např. *mimo kontrolu – ininfluçables*). Jako další překladatelský postup lze pozorovat koncentraci jak ve směru do češtiny, tak do francouzštiny. První jmenovaný případ nastává u dvojice *inženýrská síť – réseaux d'eau, d'électricité, de gaz, d'assainissement ou de télécommunication* a *kontrolní komise – conseil de surveillance d'association*. Koncentraci směrem do francouzštiny pak lze pozorovat u dvojice *svěřenský fond – fiducie*. Překladatelský postup *étoffement* je patrný u překladu *investičního rizika*, u něž je předložka *de* nahrazena významově naplněnějším *afférent à*.

6.7 Srovnání výchozích hypotéz s výsledky výzkumu

Při srovnání obdržených výsledků s výchozími hypotézami je patrné, že zatímco některé hypotézy se povedlo potvrdit, jiné byly vyvrácené.

Mezi potvrzené hypotézy patří hypotéza o romanismech vyskytujících se v NOZ ve formě substantiv, adjektiv, sloves i adverbii a hypotéza o víceslovných termínech obsahujících romanismy početně převažujících nad jednoslovnými termíny.

Naopak vyvrácené hypotézy zahrnují hypotézu o počtu nalezených romanismů, neboť výsledné množství je mnohem nižší než předpokládané. V rozporu s výchozí hypotézou je též fakt, že se v NOZ nenachází žádný hispanismus, ani lusitanismus, ačkoli se potvrdilo, že se zda neobjevuje žádný rumunismus. Rovněž jsem neočekávala žádné bezekvivalentní koncepty. Vzhledem k tomu, že v malém vzorku 16 termínů se nacházely dva bezekvivalentní, se lze dohadovat, že konceptů s nulovou ekvivalencí existuje nejen mezi termíny obsahujícími romanismy, ale v celém NOZ (případně v celém českém právu) mnohem více.

7 ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se věnovala tématu romanismů v terminologii Nového občanského zákoníku a jejich francouzským ekvivalentům. Po prostudování odborné literatury vztahující se k právnímu jazyku a jeho překladu, překladatelským postupům, přejatým slovům v češtině a romanismům jsem přistoupila k samotnému výzkumu. Pročetla jsem Nový občanský zákoník a s pomocí etymologického slovníku vyhledala romanismy. Následně jsem u vybraných termínů obsahujících romanismy porovnála české a francouzské právní koncepty a podle toho jsem vybrala vhodné francouzské překlady. Výstupem této diplomové práce je glosář, kde jsou uvedeny vybrané termíny obsahující romanismy a jejich překlady do francouzštiny.

Před započítím práce jsem si stanovila pět výchozích hypotéz, na něž jsem při zpracování brala zřetel a které se mi povedlo potvrdit, nebo vyvrátit. Jednalo se o počet romanismů, slovní druhy romanismů, druhy romanismů, počet slov tvořící jednotlivé termíny a ekvivalenci právních konceptů.

Nový občanský zákoník obsahuje celkem 32 přejímek z románských jazyků, což je výrazně nižší číslo, než jsem očekávala. Zatímco některé z nich se v textu mnohokrát opakují a mohou být rovněž základem pro derivaci, jiné se v tomto právním předpisu objevují pouze jedinkrát. Romanismy se v Novém občanském zákoníku vyskytují nejvíce jako podstatná jména a přídavná jména, ve velmi omezeném počtu pak jako slovesa a příslovce. Víceslovné termíny obsahující romanismy jsou přitom početnější než termíny jednoslovné. Oproti výchozí hypotéze jsem objevila pouze galicismy, jakožto nejpočetnější skupinu romanismů, a italinismy. Naopak hispanismus, lusitanismus nebo rumunismus jsem nenašla ani jeden. Z hlediska ekvivalence právních konceptů jsem se setkala s dokonalými ekvivalenty, které překvapivě tvořily nejpočetnější skupinu, dále pak s částečnými ekvivalenty i nulovými ekvivalenty.

Další výzkum v této oblasti by mohl spočívat v pozorování případných změn v terminologii Nového občanského zákoníku s ohledem na romanismy v souvislosti s budoucími novelizacemi nebo v prozkoumání romanismů v terminologii jiných českých právních předpisů a hledání jejich francouzských ekvivalentů.

8 RÉSUMÉ

J'ai consacré mon mémoire sur le thème des romanismes qui font partie de la terminologie de Nový český zákoník (Code civil tchèque) et de leurs équivalents français. Après avoir étudié la littérature scientifique sur la langue de droit et sa traduction, les procédés de traduction, les emprunts en langue tchèque, et les romanismes, j'ai commencé mon travail de recherche. J'ai lu Nový český zákoník, et en utilisant un dictionnaire étymologique j'ai découvert des romanismes. Je me suis focalisée sur certains termes tchèques comprenant des romanismes, et après avoir comparé les concepts juridiques tchèques et français, j'ai choisi des traductions françaises convenables. Le résultat de ce mémoire est un glossaire, où sont écrits les termes comprenant des romanismes choisis et leurs traductions en français.

Avant le début de ma recherche j'ai établi cinq hypothèses dont j'ai tenu compte et que j'ai confirmées, ou rejetées. Les hypothèses étaient liées au nombre final de romanismes dans Nový občanský zákoník, aux parties du discours de romanismes, aux types de romanismes et à l'équivalence de concepts juridiques.

Nový občanský zákoník comprend 32 emprunts de langues romanes au total. C'est un chiffre beaucoup moins élevé que je ne le pensais. Certains emprunts sont répétés plusieurs fois dans le texte et ils servent comme des bases pour la dérivation, tandis que d'autres ne s'y trouvent qu'une fois. Quant aux parties du discours, les romanismes dans Nový občanský zákoník sont le plus souvent en forme de substantifs et adjectifs et, dans un nombre très limité, de verbes et d'adverbes. Les termes comprenant des romanismes composés sont plus nombreux que les simples. Contrairement à mon hypothèse initiale je n'ai découvert que des gallicismes, le groupe de romanismes le plus nombreux, et des italianismes. Je n'ai trouvé aucun hispanisme, lusitanisme ou roumanisme. Du point de vue de concepts juridiques, j'ai découvert des équivalents totaux, des équivalents partiels et des concepts qui n'ont aucun équivalent en droit français.

De futures recherches dans ce domaine pourraient être liées à l'observation de changements potentiels quant aux romanismes dans la terminologie de Nový občanský

zákoník afférants aux modifications futures ou à l'étude des romanismes qui se trouvent dans d'autres textes juridiques tchèques et de leurs équivalents français.

9 SEZNAM POUŽITÝCH TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka 1: Romanismy v Novém občanském zákoníku

Tabulka 2: Vybrané výrazy obsahující romanismy určené k překladu

Tabulka 3: Glosář – vybrané výrazy obsahující romanismy a jejich francouzský překlad

Tabulka 4: Ekvivalence konceptů

Tabulka 5: Lexikální analýza

10 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

angl.	angličtina
art.	article
CNRTL	Centre National des Ressources Textuelles et Linguistiques
č.	česky
ČES	Český etymologický slovník (2015)
čl.	článek
fr.	francouzština
it.	italština
něm.	němčina
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
odst.	odstavec
ZDP	zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

11.1 Odborná literatura

BLATNÁ, Renata. *K procesu přejímání slov*. In: Hladká, Zdeňka a Karlík, Petr. *Čeština - univerzália a specifika 2: sborník konference ve Šlapanicích u Brna 17.-19. 11. 1999*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2262-0.

CORNU, Gérard. *Linguistique juridique*. 3e éd. Paris: Montchrestien, 2005. Domat droit privé [Montchrestien]. ISBN 2-7076-1425-4.

CORNU, Gérard. *Vocabulaire juridique*. 8e éd. Paris: Quadrige, 2008. ISBN 978-2-13-055986-3.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 2. přeprac. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-57-9.

ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1998, 248 s. ISBN 80-85839-24-5.

DANEŠ, František. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1648-3.

DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction*. Nouvelle édition revue et corrigée. Paris: Didier, 1977. Bibliotheque de stylistique comparée. ISBN 2-278-00894-3.

DUBSKÝ, Josef, Ota DUBSKÝ a Václav VLASÁK. *Francouzsko-český a česko-francouzský obchodní slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-04-26115-9.

GREPL, Miroslav, Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční*

mluvnice češtiny. 2. oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-134-4.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HOLUB, Josef, KOPEČNÝ, František. *Etymologický slovník jazyka českého*. Třetí přepracované vydání. V Praze: Státní nakladatelství učebnic, 1952.

JAKOBSON, Roman. *On Linguistic Aspects of Translation*. 1959.

KOZMOVÁ, Jana a Pierre BROULAND. *Obchodní francouzština: Français commercial*. 2. vydání. Brno: Edika, 2013. Jazyky. Učebnice. ISBN 978-80-266-0364-1.

LARIŠOVÁ, Markéta. *Francouzsko-český, česko-francouzský právní slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-111-3.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Academia, 1968.

PATAKI, Patrick. *Česko-francouzský odborný slovník z oblasti právní, správní a politické: Dictionnaire juridique, administratif et politique tcheque-français (Variant.)*. Dotisk 1. vyd. Praha: Linde, 1997. ISBN 80-7201-097-2.

PEŠEK, Ondřej (2016), Galicisms v českém lexiku. In: Karlík, P., Nekula, M. Pleskalová, J. (eds.) *Nový encyklopedický slovník češtiny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny str. 561-565, ISBN: 978-80-7422-480-5.

PETRŮ, Ivo (2015), Codification de la terminologie juridique dans les définitions légales, *Echo des études romanes*, Vol. XI / Num. 1, s. 121-131. ISSN 1801-0565

RADIMSKÝ Jan (2004), Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme

juridique ? Etudes romanes de Brno, Sborník prací FF MU, L 25, Brno, 2004, s. 37-44. ISBN 80-210-3431-9, ISSN 0231-7532.

RADIMSKÝ Jan (2008), La version tchèque du terme juridique européen: de quels critères disposons-nous pour juger de son adéquation? Études romanes de Brno, Sborník prací FF MU, L 29, Brno, 2008, s. 87-97.

RADIMSKÝ Jan (2016a), Romanismy v českém lexiku. In: Karlík, P. - Nekula, M. - Pleskalová, J. (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [New Encyclopedic Dictionary of Czech]. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.

RADIMSKÝ Jan (2016b), Italianismy v českém lexiku. In: Karlík, P. - Nekula, M. - Pleskalová, J. (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [New Encyclopedic Dictionary of Czech]. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.

SKALIČKA, Vladimír. (1951) Typ češtiny. In: *Vladimír Skalička: souborné dílo. II. díl, (1951-1963)*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0734-4.

SVOBODOVÁ, Diana. *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. Spisy Ostravské univerzity. ISBN 978-80-7368-308-5.

ŠMILAUER, Vladimír. *Nauka o českém jazyku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

TIONOVÁ, Alena. *Francouzština pro pokročilé*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 375 s. ISBN 80-04-22619-1.

TOMÁŠEK, Michal. *Překlad v právní praxi*. 2. dopln. vyd. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-427-7.

LE DOCTE, E. *Čtyřjazyčný právní slovník: Dictionnaire de termes juridiques en quatre langues = Legal dictionary in four languages = Rechtswörterbuch in vier Sprachen*. Přeložil Michal TOMÁŠEK. Praha: CODEX, 1997. ISBN 80-85963-09-4.

11.2 České právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 255/2012 Sb, o kontrole (kontrolní řád)

Legislativní pravidla vlády

dostupné na: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/lrv/dokumenty/legislativni-pravidla-vlady-91209/>

Důvodová zpráva k Novému občanskému zákoníku

dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

11.3 Francouzské právní předpisy

Code civil

Code monétaire et financier

Code des commerce

Code de la consommation

Code de la sécurité sociale

Code des assurances

Code de l'urbanisme

Code de la construction et de l'habitation

Code général des impôts, annexe 2

Code de l'environnement

Code de procédure pénale

Loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association

La loi no 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française

Le décret du 3 juillet 1996 relatif à l'enrichissement de la langue française

Décret n°48-1683 du 30 octobre 1948 fixant certaines caractéristiques des valeurs mobilières

11.4 Evropské a mezinárodní právní předpisy

Directive 84/450/CEE du Conseil du 10 septembre 1984 relative au rapprochement des dispositions législatives, réglementaires et administratives des États membres en matière de publicité trompeuse

Directive 97/55/CE du Parlement Européen et du Conseil du 6 octobre 1997 modifiant la directive 84/450/CEE sur la publicité trompeuse afin d'y inclure la publicité comparative

Smlouva o Evropské unii (konsolidované znění). 26.10.2012. In: Úřední věstník Evropské unie, svazek 55. ISSN: 1977-0863.

dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC>

Nařízení č. 1 o užívání jazyků v Evropském hospodářském společenství. 6.10.1958. In: Úřední věstník Evropské unie, svazek 17.

dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A31958R0001>

Convention de Vienne sur les relations diplomatiques

Vídeňská úmluva o diplomatických stycích

Úmluva o zvláštních misích

Convention sur les missions spéciales

11.5 Internetové stránky

Légifrance.fr

<https://www.legifrance.gouv.fr/>

Centre National des Ressources Textuelles et Lexicales

<http://www.cnrtl.fr/etymologie/>

Online Etymology Dictionary

<https://www.etymonline.com/>